— પ્રકાશક —

શ્રી જૈન સાહિત્ય વર્ધક સભા
શેઠ સુરેન્દ્રભાઈ સારાભાઈ
અમદાવાદ.

— પ્રાપ્તિસ્થાન —

શ્રી અમૃતસૂરીશ્વરજી જ્ઞાનમંદિર
દોલતનગર
બોરીવલી (પૂર્વ)
મુંબઈ ૬૬ L. N. B.

— મુલ્ય —

૧=૫૦ ન. પૈ.

— મુદ્રક —

સૌરાષ્ટ્ર ટ્રસ્ટ વતી
જ્યોત્સનાબેન શુક્લ
પ્રતાપ પ્રિં. પ્રેસ
પ્રતાપ સદન
નાણાવટ, સુરત

અખિલ ભારતીય કોંગ્રેસ કમીટી

જંતરમંતર રોડ, ન્યુ દીલ્હી.

તા. ૨૬-૫-૧૯૬૩

પ્રકાશકીયમ્

આ વિમર્શ છે, આ પુસ્તકમાં પૂજ્ય પંચાસજી મહારાજે નોંધપોથીમાં નોંધેલા વિચારોનો સંગ્રહ છે. આ પૂર્વે 'શંબલ' નામે પુસ્તકમાં આ પ્રકારના વિચારોનો સંગ્રહ ૧ થી ૨૮૮ સુધી અમે પ્રકટ કરેલ છે. આ પુસ્તકમાં ૨૮૯ થી ૫૫૦ સુધીના વિચારોનો સંગ્રહ છે. આ વિચારોના વાચનથી વાચકને જરૂર કાંઈ ને કાંઈ પ્રેરણા મળશે એવી આશા અસ્થાને નથી. દરેક વિચાર સાથે દરેક સહમત ન થાય એવું બને છતાં આમાં કાંઈ પણ કુપથ્ય થાય એવું નથી એ નિર્વિવાદ છે. આ પુસ્તકમાં વિચારોનું વૈવિધ્ય જોવા મળશે. જુદા જુદા પ્રકારના ભાવો ભર્યા જણાશે ને તે સર્વ વાંચકને પુસ્તક પ્રત્યે આદર જન્માવશે. આ પ્રકાશનમાં અમને જે કોઈ સહાયક થયા છે તે સર્વનો આભાર માનીએ છીએ.

એજ લિ.
પ્રકાશક

*

ॐ ह्रीं अर्हं नमः

વિમર્શ

(નોંધપોથીમાં ટાંકેલા વિચારો)

(૨૮૯)

નજરબંધી

નજરબંધીના ખેલો થાય છે ને તેમાં જેઓની નજર બંધાઈ ગઈ હોય છે તેઓને પોતાને જે જેવું હોય છે તે સૂઝતું નથી અને બીજા કે જેમણે એ નજરબંધી કરી છે, તેઓ જે બતાવે છે તે જ દેખાય છે.

આવી પરિસ્થિતિ ઘણી વખત વાતાવરણથી પણ સર્જાતી હોય છે. જેવું વાતાવરણ આવતું હોય તેવા વાતાવરણમાં ઘણાની દૃષ્ટિ દોરવાઈ જતી હોય છે. દૃષ્ટિ દોરવાઈ ગયા પછી તે વાતાવરણ સારું હોય કે ન સારું પણ સાચું લાગ્યા કરે છે. વાતાવરણ શાંત થયા પછી જેવું હોય તેવું ખરેખરું જણાય છે. વાતાવરણથી બચનારા વિરલા હોય છે.

તા. ૪-૪-૧૯૫૭

(૨૯૦)

સમર્થનો આનંદ

વિષમતાઓનો પૂરા બળપૂર્વક સામનો કરવામાં સમર્થને જે આનંદ આવે છે તે આનંદ અવિષમ સ્થિતિમાં મળેલા ભોગ-ઉપભોગોને ભોગવવામાં આવતો નથી. તા. ૫-૪-૧૯૫૭

વિરૂપ સ્વાર્થની વૃત્તિ જ્યાં સુધી હૃદયમાં જાગતી રહેશે ત્યાં સુધ
યથાર્થ હિતમાર્ગ બતાવી શકશે નહિ. આ છે નિર્મળ સત્યની વાત
બાકી મિશ્ર માર્ગ તો ચાલે જ છે. એમાં થોડા ટકા નિજસ્વાર્થના હો
અને વધુ ટકા પરહિતના હોય, એ ચલાવી લેવાય. એ ચલાવી લેવા
કાંઈ બાધ નથી. જો નર્યું ચલાવી લેવાય તો માર્ગ જ ન રહે, આ
દૃષ્ટિ જેટલું સ્વાર્થ મુક્ત થવાય એ તરફ કેળવવી આવશ્યક

તા. ૧૬-૪-૧૯૫

(૨૯૮)

માનસિક વિચાર પણ કાર્યક્ષમ છે.

કાળ પ્રભાવે-ઉતરતા કાળના પ્રભાવે સારી સારી વસ્તુ
અદૃશ્ય બનતી જાય છે. તેમા ઉત્તમ વિચારો વિશાળ ભાવનાઓ પ
આવી જાય છે. તેમાં ઉત્તમ વિચારો અદૃશ્ય થાય છે એટલે અ
વિચારો દેખા દે છે, અધમ વિચારો ઉત્તમ પદાર્થોને દૂર કરે
પોતાની પાસે અમુક ચીજ હોય તો સારૂં પણ તે બીજાની પાસે હ
તો સારૂં નહિં, આવા તુચ્છ વિચારો વિશ્વમાં વિશિષ્ટ વસ્
સંરક્ષણ કરતાં નથી પણ તેનો વિનાશ કરે છે. ઉત્તમ કે અધમ મા
સિક વિચારો પણ પરિણામ તો લાવે જ છે. પરિણામ આવ્યા પ
તેને અંગે સાચા-ખોટા કારણોને જવાબદાર ગણવામાં આવે છે
માનસિક વિચાર તરફ દૃષ્ટિ જતી નથી, એ દૃષ્ટિ ખીલે તો કેટલ
નજીવી ભૂલો સહેજે સુધરી જાય. તા. ૧૬-૪-૧૯

(૨૯૯)

મર્યાદા પાલન

મર્યાદા એ અગત્યની છે. એનું ઉલ્લંઘન કરવાથી હિત-સાધન
વંચિત રહેવાય છે અને અહિત આવી મળે છે. મર્યાદાના સુન્દર પા
નથી અહિત અટકી જાય છે અને હિત સારી રીતે સધાય છે.

તા. ૧૯-૪-૧૯

(૩૦૦)

વારણ અને વાળણ

વૃત્તિનું વારણ અને વાળણ એ બેમાં ઘણું અંતર છે. વારણ-નિવારણ કરવામાં બળ વાપરવું પડે છે અને તેના પ્રત્યાઘાતો પડે છે. જ્યારે વાળણ એટલે સારે માર્ગે વાળી લેવામાં બહુ બળની જરૂર હોતી નથી. પણ આવડતની આવશ્યકતા રહે છે. વાળણ કરતાં આવડે તો પરિણામ સારું આવે છે અને પ્રત્યાઘાત નડતા નથી.

છતાં કેટલીક વૃત્તિઓ એવી હોય છે કે એનું વાળણ ઘણી વખત સરતું નથી. એનું વારણ કરવું અનિવાર્ય બની જાય છે. એવી વૃત્તિઓનું વાળણ તો હોય છે ને એ જાણીને તે યોજવું સારું છે પણ ન જ યોજી શકાય તો વારણ કરવું એ પણ ઇષ્ટ છે.

તા. ૧૯-૪-૧૯૫૭

(૩૦૧)

વૈરાગ્ય માટે રાગનો પરિચય જરૂરી છે?

ભોગમાં રાગ છે અને ત્યાગમાં વૈરાગ્ય છે. રાગ વગર વૈરાગ્ય વ્યવસ્થિત આવતો નથી એમ કેટલાક માને છે અને મનાવે છે, રાગને દૂર કરવો એનું નામ વૈરાગ્ય એટલે રાગ કેવો છે તેનો પરિચય પ્રથમ મળે, પછી તેને કેમ દૂર કરવો એ સમજાય, એ રીતે વૈરાગ્યને ઉત્પન્ન કરવા માટે પ્રથમ રાગની ભૂમિકા અનુભવવી જોઈએ-એમ તેમનું કહેવું છે.

પણ એ મંતવ્ય આપાત રમણીય છે. રાગનો પરિચય તો અનાદિથી છે જ. અતિ પરિચયને પરિણામે કદાચ તે કંટાળો ઉપજાવે, રોગાદિનું કારણ બનીને નફરત જગાવે ને તેથી વૈરાગ્ય જન્મે પણ એ વૈરાગ્યનું મૂલ્ય કેટલું?

સાચો વૈરાગ્ય તો તત્ત્વજ્ઞાનની ભૂમિકા ઉપર છે. એ ભૂમિકા મોહનીય કર્મનો ઘટાડો થવાથી દૃઢ બને છે. ભોગથી અનુભવ મળે છે

એ પ્રમાણે રાગ પણ વધતો જાય છે, પરિણામે ભોગથી સંતોષ થતો નથી, વાસના અતૃપ્ત રહે છે ને છેવટે ભોગ ભોગવનાર ભોગનો ભોગ બને છે.

એમાંથી બચવા માટે વૈરાગ્ય ગમે તેમ કેળવવો જરૂરી છે. વૈરાગ્ય ગમેતેમ આવે તે સાથે અમને વિરોધ નથી. અમે તો એટલું જ કહીએ છીએ કે આવતો વૈરાગ્ય સાચો હોવો જોઈએ.

તા. ૧૯–૪–૧૯૫૭

(૩૦૨)

ભૂલ જોવાની કળા

અન્યની ભૂલ જોવામાં જે રસ – જેમને આવે છે તે પોતાની ભૂલ જોવામાં આવતો નથી એ જેટલું સત્ય છે તેટલું જ સત્ય ભૂલ જોવામાં જે કળા જોઈએ, જે ચોકસાઈ જોઈએ તે નથી હોતાં એ છે. એથી અન્યની પણ જોવા જેવી ભૂલ જોવાતી નથી અને ન જોવા જેવી – નજીવી ભૂલ જોવાય છે.

ભૂલ જોતાં જો બરોબર આવડી જાય તો તેમાં સ્વ–પરના ભેદનું કાંઈ મહત્ત્વ નથી. એ એવું ક્ષતિ નિરીક્ષણ પણ હિતકર બને છે.

ભૂલ જોતાં શીખો – ગમે તેની ભૂલ જુઓ પણ તે બરાબર, ગમેતેમ નહિં.

તા. ૨૦–૪–૧૯૫૭

(૩૦૩)

ઠંડક અને ગરમી

અન્ધકારની ઠંડક કરતાં પ્રકાશની ગરમી વિશેષ કિંમતી છે.

તા. ૨૦–૪–૧૯૫૭

(૩૦૪)

મૃત્યુ મરી જશે

ક્રિયા અને આચરણ એવાં હોવાં જોઈએ કે મૃત્યુ પણ ઘડીભર થંભી જાય: મૃત્યુને વિચાર આવે કે આ હું કોના ઉપર હાથ અજમાવું

છું! એને શરમાવું પડે. આત્માને મૃત્યુનો ભય ન હોય, ભય તો મૃત્યુને આત્માનો હોય.

એવી રીતે ન મરો કે પાછળથી જગતને કહેવું પડે કે સારું થયું બિચારો છૂટયો. અને જગત એમ પણ ન બોલે કે – એ મર્યો તે સારું થયું, હવે લોકો શાંતિ અનુભવશે.

તમારા મરણ બાદ પાછળનું જગત્ તમારી યાદ ભૂલે નહિ, તમારી ખોટ એમને સાલે, એવું તમારું મરણ પણ અમર બની જશે, બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો મૃત્યુ મરી જશે.

તા. ૯-૫-૧૯૫૭

એ બેમાં કયું વધારે સારું ?

(૩૦૫)

તમારી પાછળ તમારો અનુયાયી વર્ગ તમારા કરતા નબળો હશે તો તમને જગત ખૂબજ યાદ કરશે. તમારી ખોટ જગતને સાલશે. તમારા કરેલા કાર્યો વિશેષ વિખ્યાત બનશે, અશક્ય અને દુઃશક્ય મણાતા કાર્યો તમે જ કરી શકો એમ કહેવાશે. પણ તમારી પાછળ તમારો અનુયાયી વર્ગ તમારા જેવો કે તમારાથી ચઢીયાતો હશે ! તો કદાચ તમારી ખોટ લોકોને બહુ સાલશે નહિ, પણ એવા તમારા અનુયાયી વર્ગથી તમારૂ ગૌરવ કોઈ જુદા જ પ્રકારનું ગણાશે.

પ્રથમના કરતાં આ બીજા પ્રકારનું ગૌરવ કે ઈ ગુણ કિંમતી છે.

તા. ૯-૫-૧૯૫૭

યથાશક્તિ

(૩૦૬)

અલ્પ શક્તિવાળા જીવે પોતાની સ્થિતિનો સતત વિચાર કરવો જરૂરી છે. જો તે પોતાની શક્તિનો પૂરો વિચાર કરીને પ્રવૃત્તિ કરે તો તેને શ.ભ કે નુકશાન તે સહન કરી શકે એવા બધો બાકી જો તે પોતાની શક્તિનો વિચાર કર્યા વગર વિશેષ શક્તિવાળાનું અનુકરણ

કરીને પ્રવૃત્તિ કરે તો તેથી તેને એવા લાભ ને નુકશાન થાય કે જે પચાવવા તેને ભારે થઈ પડે. શક્તિનો અનુસાર ધીરે ધીરે આગળ વધતાં એકવખત જરૂર તે મહાન બની શકે છે. તા. ૨૧-૫-૧૯૫૭

(૩૦૭)

વ્યક્તિ પરત્વે દોષની તરતમતા

કેટલાક અલ્પ શક્તિવાળા આત્માઓ પોતાના દોષોને હળવા કરવા માટે એવા દોષો તો મહાન આત્માઓમાં પણ છે, એમ વિચારે છે. પરિણામે મહાન આત્માઓ એવા નજીવા દોષોને કદાચ દૂર ન કરી શકતા હોય એવું બને, પણ એ દોષોનું પરિણામ એ મહાન આત્માઓ પોતાના અન્ય સામર્થ્યથી જરૂર દૂર કરે છે. જ્યારે અલ્પાત્માને એ દોષથી સાંપડતુ પરિણામ સહન કરવું પડે છે, એવું તો સહન કરવું પડે છે કે—તેથી પીડાતા એવા તેને પેલા મહાન આત્માને શરણે જવું પડે છે, આવું અનેક વખત બને છે છતાં અલ્પાત્મા પેલો દોષ દૂર કરવા તૈયાર થતો નથી.

અલ્પાત્માને માટે મહાન આત્માનો નજીવો દોષ પણ મહાન છે. જ્યારે મહાન આત્માને માટે અલ્પાત્મા માટેનો મહાન દોષ પણ નજીવો છે. તા. ૨૧-૫-૧૯૫૭

(૩૦૮)

નાના ગુણોની અગત્ય

કેટલાક ગુણો નાના હોવા છતાં અગત્યના છે, એવા નાના ગુણોના લાભનો વિચાર કરીને વ્યર્થ મનને ડોળવું નહિં. એ નાના અને નજીવા ગુણો ન હોય તો જીવનમાં નૂકશાન મોટું થાય છે એટલે નૂકશાનથી બચાવનાર તરીકે એ ગુણની મહત્તા છે એમ વિચારવું અને તેથી નાના નાના ગુણોને પણ પૂરા પ્રયત્નપૂર્વક જાળવી રાખવા પણ તેની ઉપેક્ષા કરવી નહિં. તા. ૨૧-૫-૧૯૫૭

(૩૦૯)

સદ્યઃ ફલં સદાચરણમ્

સારા આચરણનું સાક્ષાત્ ફળ એ છે કે આજે તમે જે વિશિષ્ટ સ્થિતિમાં છો ને ત્યાં ટકી રહ્યા છો. જો તમારામાં સારૂં આચરણ નહિ હોય તો તમે અધઃપતન પામશો. સ્થિરતાથી આ વિચારણા કરવાથી સદાચરણનું સદ્ય ફલદાયિપણું સમજાતાં વિલંબ નહિ થાય.

તા. ૨૧–૫–૧૯૫૭.

(૩૧૦)

શુદ્ધ ધર્મનો પક્ષપાત

અગ્નિના એક તણખાને કહેવુ નથી પડતું કે તું કચરાને બાળ, એમ ધર્મના અંશને પણ કહેવુ નથી પડતુ કે તું પાપને પ્રજાળ. જો પાપનો પુંજ એમને એમ રહેતો હોય તો સમજવુ જોઈએ કે ધર્મનો સત્ય અંશ હજુ સાંપડ્યો નથી, બનાવટી ધર્મ કરવો અને પરિણામ તપાસ્યા કરવું એ નરી મૂઢતા છે. સત્યધર્મ મેળવવા યત્નશીલ રહેવુ જ્યાંસુધી સત્યધર્મની પ્રાપ્તિ ન થાય ત્યાંસુધી જેવો ધર્મ આચરતા હોઈએ એ છોડવો નહિ, જેવા તેવા ધર્મનું આચરણ પણ એક વખત સત્યધર્મની પ્રાપ્તિ કરાવશે. એ છૂટી જશે તો ધર્મ જ દૂર દૂર ચાલ્યો જશે, પછી સત્ય કે અસત્ય એકેની આશા નહિ રહે, પણ સત્યધર્મ મળે છતા ખોટાને પકડી રાખવો એ તો મહા મૂઢતા છે. એ મહામૂઢતા તો દૂર કરવી જ જોઈએ. કદાચ સત્યધર્મ સમજાયા છતાં એનું આચરણ દુષ્કર લાગે–એ ન પણ આચરી શકાય, પણ તેથી ખોટાને સાચો માનીને સત્ય પ્રત્યે પક્ષપાત ન જાગે એવુ તો નજ બનતું જોઈએ. સત્ય પ્રત્યે પક્ષપાત તો જાગવો જ જોઈએ. એ જાગેલા પક્ષપાતથી સામર્થ્ય આવી જશે, ખોટું છૂટી જશે અને સત્ય સ્વયં ફળશે.

તા. ૨૧–૫–૧૯૫૭

(૩૧૧)

પરસ્પર વિરોધી કારણોથી પરિણામનો અભાવ

આગને વધારનારા કારણો જ્યાં સુધી પ્રબળ હોય ત્યાં સુધી તેને ઠારવાના કારણો કારગત થતા નથી એ સ્વાભાવિક છે. એવી સ્થિતિમાં એટલો વિચાર કરવો જરૂરી છે કે—કરવામાં આવતા પ્રયત્નો બરાબર નથી એમ નથી પણ સામેના વિરોધી તત્ત્વો પણ બરાબર છે. એ વિરોધી તત્ત્વો વિશેષ બળવાળા હોવાને કારણે પરિણામ બરાબર આવતું નથી. એટલે ચાલુ પ્રયત્નોને નિર્બળ–અસફળ–નકામા માનીને છોડી દેવાનો કંઈ અર્થ નથી.

વિપરીત તત્ત્વોને દૂર કરીને જો એનાં એ પ્રયત્નો આચરવામાં આવે તો તેનું પરિણામ ધાર્યા કરતાં પણ સારૂં જણાય. આ વાત માત્ર નથી પણ હકીકત છે. એ પ્રમાણે શતશઃ બન્યું છે–બને છે. એટલે તે તરફ પૂરતું લક્ષ્ય કેળવીને પ્રયત્નોને–સારા પ્રયત્નોને સફળ કરવા સજ્જ થવું. તા. ૨૨–૫–૧૯૫૭

(૩૧૨)

સામગ્રી કાર્યસાધિકા

કોઈપણ કાર્ય કરવું હોય ત્યારે તે કાર્યના કારણોનો પૂરો વિચાર કરવો જોઈએ. સકલ કારણો મેળવીને કાર્ય કરવાથી તે તુરત સિદ્ધ થાય છે, કારણની ન્યૂનતા હોય તો કાર્ય ન્યૂન થાય છે અથવા નથી થતું. કેટલાક કાર્યો એવા હોય છે કે તેમાં એકાદ કારણ ઓછું હોય તે પણ ન ચાલે, જોઈતા બધાએ કારણો જોઈએ. આ સ્થિતિ છે—વાસ્તવિક સ્થિતિ છે. જ્યારે આ હકીકત ખ્યાલ ઉપરથી ઉતરી જાય છે ત્યારે કરેલા પ્રયત્નોને જીવ નિંદે છે, પ્રયત્નોને છોડી દે છે અને બીજા એવા પ્રયત્નો કરતા હોય છે તો તેને પણ છોડાવી દે છે. પણ તેથી શું? જ્યારે ફરીથી એ કાર્યની ઇચ્છા જાગશે ત્યારે તેને ફરીથી એકડે એક કરવું પડશે. માટે જો કાર્યની ઇચ્છા હોય—ખરેખર ઇચ્છા

હોય તો મળેલી કારણ સામગ્રીમાં કયાં ઓછાશ છે; શું ફેરફાર કરવાની જરૂર છે તે વિચારવું અને એ કરવા માટે યત્નશીલ બનવું. એથી કાર્ય સિદ્ધ થશે અને વિશ્વાસ વધશે એવી કાર્ય સિદ્ધિ અન્યને પણ પ્રેરક બને છે બાકી ચક્ર તો ચાલ્યા જ કરે છે. અધુરા યત્નો કરીને છોડનારાઓનો વિશ્વમાં તોટો નથી. પૂરા પ્રયત્નો કરીને પરિણામ પોતાને પક્ષે લાવનારા વિરલા છે.

તા. ૨૨-૫-૧૯૫૭

(૩૧૩)

ઉતાવળ કરવા જેવું નથી

જીવન જીવવાની રીત ઉપરથી જાણી શકાય છે કે આ જીવ કઈ ગતિમાંથી આવ્યો છે અને કઈ ગતિમાં જવાનો છે. પણ જેને માટે એ વિચારવાનું હોય તેના આચરણોનું સૂક્ષ્મ અને ગંભીર નિરીક્ષણ કરવુ આવશ્યક છે. ઉપર—ઉપરના નિરીક્ષણથી જો અભિપ્રાય બાંધવામાં આવે તો તે અન્યથા થવાની પૂરી સંભાવના છે. સંયોગવશ સેવાતા આચરણ અને હોંશથી સેવાતા આચરણમાં ઘણુ અન્તર છે.

તા. ૨૨-૫-૧૯૫૭

(૩૧૪)

આરાધના કરવાનો હક અબાધિત રાખવો

આરાધના કરાવવાના અધિકારથી જો આરાધના કરવાનો અધિકાર ચાલ્યો જતો હોય તો તેથી પોતાને એકન્દર નુકસાન છે. જ્યારે આરાધના કરવાનો અધિકાર વધતો જતો હોય તો લાભ-વિશેષ લાભ થાય છે.

આરાધના કરવાનો અધિકાર કાયમ રાખીને આરાધના કરાવનાર, જ્યારે બીજા આરાધના કરાવનારા મળે છે ત્યારે રાજી થાય છે અને સમજે છે કે મને આરાધના કરવાની વિશેષ અનુકૂળતા થઈ. જેના મનમાં આરાધના કરાવવી એવું જ દઢ—મંતવ્ય છે તે બીજા સુયોગ્ય આરાધના કરાવનારા મળશે ત્યારે દુભાશે, તેઓનો ઉચિત વિશેષ

જાળવશે નહિ, પરિણામે–ઈર્ષ્યા, દ્વેષ, ખેદ, ક્રોધ, વિવાદ, કલહ વગેરેને નોતરશે અને વાતાવરણને વિષમ કરી મૂકશે. માટે આરાધના કરાવનારે આરાધના કરવાનો પોતાનો સ્વયં સિદ્ધ હક જરી પણ આંચ ન આવે એવો અબાધિત રાખવો. તા. ૨૨–૫–૧૯૫૭

(૩૧૫)

જૂનું એટલું સોનું

'જૂનું એટલું સોનું' એ જે કહેવાય છે તેની પાછળ રહસ્ય છે સોનું લાંબા સમય સુધી ટકે છે. એમ જે વસ્તુ જૂની થઈ છે તે લાંબા કાળ સુધી ટકી રહી છે. જો તે કથિર જેવી હોત તો ક્ષણજીવી–અલ્પ સમયમાં નાશ પામનારી હોત, તેમ નથી બન્યું માટે તે પોતાની જાતની વસ્તુઓમાં સોના સમાન છે. તા. ૪–૬–૧૯૫૭

(૩૧૬)

કસોટીથી કિંમત અંકાય છે

તમારી કોઈપણ કળાની વાસ્તવિક કિંમત શું છે? એ જાણવું હોય તો તેને કસોટીમાં મૂકવી. કસોટીમાંથી કંઈ રીતે પસાર થાય છે તેના પર તેની કિંમતનો આધાર છે. તા. ૪–૬–૧૯૫૦

(૩૧૭)

મૃત્યુ ભયંકર શાથી લાગે છે?

માણસને મૃત્યુ ભયંકર લાગે છે, તેમાં મુખ્ય કારણ એ પણ છે કે તે (મૃત્યુ) અહિંનું જે કાંઈ છે તેને ઝુંટવી લે છે એ પ્રત્યક્ષ જણાય છે અને પછીથી શું મળવાનું છે તેની કાંઈપણ ખબર પડતી નથી. જો પછીથી અમુક મળવાનું છે એ ખબર પડી જાય તો મૃત્યુ લાગે છે એટલું ભયંકર ન લાગે, કેટલાકને તો આશીર્વાદ સમાન લાગે અને કેટલાકને અતિ ભયંકર લાગે. તા. ૪–૬–૧૯૫૭

(૩૧૮)

ઇચ્છા એ કાંટો છે

ઇચ્છા એ કાંટો છે, એ એવો કાંટો છે કે તે પૂર્ણ થયા બાદ વિશેષ તીક્ષ્ણ બને છે અને વધારે ખૂંચે છે. યુક્તિપૂર્વક તેને બુઠ્ઠો કરી નાખવામાં આવે તોજ એ ખૂંચતો નથી. એ કાંટાને બુઠ્ઠો કેમ કરવો એ યુક્તિ ખાસ શીખવા જેવી છે. બાકી તેને તીક્ષ્ણ બનાવવાની ટેવ તો અનાદિ કાળથી ચાલુ છે જ. તા. ૪-૬-૧૯૫૭

(૩૧૯)

યાદ-મીઠી અને કડવી

સુખના દિવસોમાં દુઃખની યાદ મીઠી લાગે છે અને દુઃખના દિવસોમાં સુખની યાદ કડવી લાગે છે.

તા. ૪-૬-૧૯૫૭

(૩૨૦)

અનુરૂપ અને પ્રતિરૂપ

એકની એક વસ્તુ જુદા જુદા દ્રષ્ટિકોણથી જોવામાં આવે છે ત્યારે જુદી જુદી ભાસે છે, વસ્તુ એની એ હોવા છતાં જુદા જુદા કાર્ય પરત્વે તેનો ઉપયોગ જુદો જુદો થાય છે. એ ઉપયોગ અનુરૂપ હોય છે અને પ્રતિરૂપ પણ હોય છે એ રીતે વ્યક્તિ પણ અનુરૂપ અને પ્રતિરૂપ હોય છે, કોઇ વ્યક્તિ-વિશેષ અમુકને માટે પ્રતિરૂપ હોવા માત્રથી સર્વને માટે પ્રતિરૂપ બનતી નથી, એજ પ્રમાણે અમુકને માટે અનુરૂપ હોવા માત્રથી સર્વને માટે અનુરૂપ બનતી નથી, પ્રતિરૂપ જણાતી વ્યક્તિ કયા કાર્યને માટે અને કેવી રીતે અનુરૂપ છે એ જાણવાથી તેને સહજમાં વશ કરી શકાય છે, અને એ ન આવડે તો અનુરૂપ વ્યક્તિ પણ સહજમાં પ્રતિરૂપ થઈ જાય છે.

તા. ૭-૬-૧૯૫૭

(૩૨૧)

વ્યક્તિની સાચી ઓળખાણ

કોઈ એક વ્યક્તિને આપણે જોઈએ ત્યારે તે અમુક પ્રકારની જણાશે. અને જ્યારે જુદી જુદી વ્યક્તિઓએ આપણે જોએલી ને જાણેલી વ્યક્તિનો પરિચય કર્યો છે. તે વ્યક્તિઓ પાસેથી આપણે પ્રથમ વ્યક્તિનો પરિચય મેળવીએ ત્યારે દરેકનો પરિચય કાંઈને કાંઈ જુદા પ્રકારનો આવશે. દરેક પરિચય આપનાર વ્યક્તિઓ પ્રમાણિક હોવા છતાં મંતવ્યોમાં જે ભેદ આવે છે તે ભિન્નભિન્ન દૃષ્ટિબિન્દુને કારણે છે. બધાનું દૃષ્ટિબિન્દુ એક ને એક સરખું થઈ જાય તો ભેદ પડે નહિ, પણ એમ થવું દુઃશક્ય નહિ પણ અશક્ય છે. એટલે પોતાના મંતવ્યને એક દૃષ્ટિબિન્દુ જેટલું મહત્ત્વ આપવું એ હિતકર છે. એક દૃષ્ટિબિન્દુને સંપૂર્ણ માની લેવાથી પરિણામે મોટું નુકસાન બન્ને પક્ષે થાય છે. સત્ય તો સમસ્ત દૃષ્ટિબિન્દુઓમાં છુપાએલું છે અને તેનો સમન્વય સર્વજ્ઞ જ કરી શકે છે. તા. ૭–૬–૧૯૫૭

(૩૨૨)

પ્રશંસા પચાવવી મુશ્કેલ છે

પોતાની નિંદા સાંભળીને નિંદા કરનાર પ્રત્યે હૃદયમાં પણ નાખુશ નહિ થનારા જગતમાં જડી આવશે, પણ પોતાની પ્રશંસા સાંભળીને મનમાં ખુશ નહિ થનારા મળવા મુશ્કેલ છે. તા. ૮–૬–૧૯૫૭

(૩૨૩)

એ કાંઇ બહુ ખોટું નથી

નિજપ્રશંસા અને પરનિન્દા એ બેમાં જગતને બીજીનો વળગાડ વધારે છે, એ વળગાડ છોડાવવા માટે કદાચ પહેલીનો સમાગમ રાખવો પડે તો તે કાંઇ બહુ ખોટું નથી. તા. ૮–૬–૧૯૫૭

(૩૨૪)
નિન્દા કરતાં પ્રશંસા કેમ સારી છે?

ગમે તેની નિંદા કરવામાં આવે, પણ તેમાં દુર્ગુણો સાથે પરિચય સાધવો પડે છે, જ્યારે પ્રશંસા—ગમે તેની કરવામાં આવે પણ તેમા પરિચય ગુણો સાથે રહે છે.

તા. ૮-૧-૧૯૫૭

(૩૨૫)
કયા પ્રકારમાં છો?

૧. સ્વનિંદા ને પરપ્રશંસા. ૨. પરનિંદા ને સ્વપ્રશંસા.
૩. સ્વનિંદા ને સ્વપ્રશંસા. ૪. પરનિંદા ને પરપ્રશંસા.

એ પ્રમાણે નિંદા અને પ્રશંસાને આશ્રયીને ચાર ભાગા પડે છે તેમાં પ્રથમ પ્રકારમા વિરલા હોય છે. બીજા પ્રકારમા તો ગણ્યા ગણાય નહિ એટલા મળી આવે છે. ત્રીજા અને ચોથા પ્રકારમાં પણ થોડા ઘણા મળી આવે છે. પોતે કયા પ્રકારમાં છે? તે વિચારીને ઉત્તમ પ્રકારમાં જવા માટે પ્રયત્નશીલ બનવુ જરૂરી છે.

તા. ૮-૬-૧૯૫૭

(૩૨૬)
મિથ્યાત્વી બાહ્ય સુખે સુખી હોય તે ઈષ્ટ નથી.

મિથ્યાદષ્ટિ જીવ જ્યારે સુખી હોય છે ત્યારે બમણો અનર્થ થાય છે, એક તો તે સુખ ભોગવીને પોતાનુ પુણ્ય ખલાસ કરતો હોય છે અને નવું પાપ બાંધતો હોય છે. બીજું તેને જોઈને બીજાને પણ પાપ પ્રત્યે અનુરાગ જાગે છે. ને અરુચિ તો જન્મતી જ નથી. એટલે મિથ્યાદષ્ટિ આત્મા અભ્યન્તર રીતે સુખી બને એમ ઈચ્છાય પણ બીજે પ્રકારે ઈચ્છાય નહિ.

તા. ૯-૬-૧૯૫૭

(૩૨૭)
વિશિષ્ટ જ્ઞાનીઓનું હાસ્ય

સંસારમાં એક પણ એવું સ્થળ નથી કે જ્યાં આ જીવ આવ્યો

સમય એક સરખો ટકી રહે છે. આ સ્થિતિ પ્રત્યક્ષ છે. એટલે જ વિશિષ્ટ જ્ઞાનીઓને—જ્યારે કોઈ જીવ સંસારમાં સુખની વ્યવસ્થા માટે કાંઈ પણ પ્રયત્નો કરતો જોવામાં આવે છે ત્યારે-હસવું આવે છે.

જેમ રેતીના ઢગલામાં રમ્ય રમ્મત રમતા બાળકને જોઈને વડીલને આવે તેમ. તા. ૯-૬-૧૯૫૭

(૩૨૮)

સમક્તિનું દુઃખ

સમક્તિી જીવ દુઃખી હોય ત્યારે કેટલીક વખત તેને ધર્મ કરતો જોઈને કેટલાકને એમ થાય છે કે આ આવો ધર્મી જીવ દુઃખી કેમ? એથી કેટલાક ભારે કર્મીને ધર્મ તરફ અશ્રદ્ધા જાગે ને તેઓ બીજાને પણ અધર્મ તરફ ખેંચે, ધર્મ પ્રત્યેની રુચિ ઓછી કરાવે—આ સર્વ બનવા છતાં સમકિતી જીવ પોતે પોતાના ઉદયમાં આવેલા કર્મને એટલી શાંતિથી ભોગવતો હોય છે કે તેને તો કર્મની નિર્જરા જ થાય છે એટલું જ નહિ પણ વિવેકી આત્માઓને એથી ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય છે. તા. ૯-૬-૧૯૫૭

(૩૨૯)

મિથ્યાદૃષ્ટિનું દુઃખ

મિથ્યાદૃષ્ટિ જીવ દુઃખી હોય ત્યારે તે શાંતિથી દુઃખ સહન કરતો નથી પણ દુઃખને દૂર કરવા માટે પારાવાર ન કરવાના પ્રયત્નો કરતો હોય છે. પણ તેના ગાઢ કર્મનો એમ અંત આવનો નથી અને નવા કર્મો વધ્યે જ જાય છે. એથી તેને પોતાને તો ગેરલાભ જ થાય છે. બાકી કોઈ અતિપાપીને બાદ કરતાં અન્યને તેની સ્થિતિ જોઈને પાપ પ્રત્યે ખરેખર નફરત જાગે છે. જગતમાં પાપનાં પ્રગાઢ પરિણામોના ઉદાહરણ રૂપે આવા ગાઢ મિથ્યાત્વના ઉદયવાળા દુઃખી જીવો જ આગળ પડતાં છે. તા. ૯-૬-૧૯૫૭

(૩૩૦)
શું તારો સૂર્યની સ્પર્ધા કરી શકે?

તારો ચમકે છે, પણ તે સૂર્ય જેવું તેજ જરી પણ પાથરી શકતો નથી. એટલે તારો એ તારો છે અને સૂર્ય એ સૂર્ય છે. સૂર્યના પ્રકાશ આગળ તારાએ પોતાનું વ્યક્તિત્વ બતાવવા પ્રયત્ન કરવો એ બાલિશતા છે. કેવળજ્ઞાની અને છદ્મસ્થ એ બન્નેમાં સૂર્ય અને તારા જેટલું અંતર છે. છદ્મસ્થ ગમે તેટલો આગળ વધે તેમાં કાંઈ બાધ નથી પણ તે કેવળજ્ઞાનીની સ્પર્ધા તો ન જ કરી શકે. છદ્મસ્થનો પ્રકાશ એકદેશીય હોય છે જ્યારે સર્વજ્ઞનો પ્રકાશ સર્વદેશીય હોય છે. સર્વજ્ઞના પ્રકાશ સમક્ષ જ્યારે કોઈ છદ્મસ્થ પોતાનો પ્રકાશ પાથરવા પ્રયત્ન કરે છે ત્યારે તે પ્રયત્ન કેટલો વાહિયાત છે એ હકીકત સમજુને સમજાવવા પમર રહેતી નથી.

તા. ૨૭-૬-૧૯૫૭

(૩૩૧)
ચીડીયલ બનવું સારૂં નથી

ચીડ એ સારી ચીજ નથી અને તેજ સારી ચીજ છે. એટલે તેજસ્વી બનવું પણ ચીડિયલ બનવું નહિ. તેજસ્વી પાસે અનિષ્ટ આવતા ડરે છે અને ઇષ્ટ મહેકે આવે છે જ્યારે ચીડિયલ પામેથી ઇષ્ટ અને અનિષ્ટ બન્ને દૂર થાય છે.

તા. [illegible]-૬-૧૯૫૭

(૩૩૨)
કેવળ નિયંત્રણ કરતાં નિયમો સારા નથી

નિયમથી નિયંત્રણ આવે છે અને વ્યવસ્થા પણ આવે છે. વ્યવસ્થા આવે એવા નિયમો આવકાર્ય છે પણ વ્યવસ્થા ન આવતી હોય અને કેવળ નિયંત્રણ જ આવતું હોય તો તેવા નિયમો આવકાર્ય નથી, એવા નિયમોથી એવા પ્રત્યાઘાતો જન્મે છે કે જેને પરિણામે રહી-સહી થોડી ઘણી વ્યવસ્થા પણ વિલય પામી જાય છે.

નિયમો મોટે ભાગે વ્યવસ્થા પ્રેરક હોય છે તેથી સત્પુરુષો તે માટે પ્રેરણા કરતા હોય છે. તા. ૨૭–૬–૧૯૫૭

(૩૩૩)

ભય અન્દર છે.

અન્દરનો ભય જેણે દૂર કર્યો છે, તેને કોઈનો પણ ભય નથી. જ્યારે કોઇએ પરિચય કેળવીને ભયજનક પદાર્થોનો ભય દૂર કર્યો હોય તેથી તે નિર્ભય છે એમ માની લેવું નહિં, એવા નિર્ભયને પણ જેથી એ પરિચિત નથી તેનો ભય લાગે જ છે. નાગને રમાડ-નારા ઊંદરથી ડરતા હોય છે. એટલે નિર્ભય થવું હોય–ખરેખરા નિર્ભય બનવું હોય તો અન્તરમાંથી ભયને દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. તા. ૨૭–૬–૧૯૫૭

(૩૩૪)

ઉતાવળથી પરિણામે હાનિ થાય છે.

ઘણી વખત ઘણાં માણસો ઉતાવળા થઈ જાય છે. થોડી પણ ધીરજ ધારણ કરી શકતા નથી, ઉતાવળનું પરિણામ મોટે ભાગે અનિષ્ટ આવતું હોય છે. અકસ્માત્ કોઈક વખત ઉતાવળ કરવાથી લાભ થઇ ગયો હોય તો તે લાભને લાભ ગણાવવો એ વ્યાજબી નથી. ઉતાવળ ન કરી હોત તો લાભ ન મળત ઉતાવળ કરી તેથી લાભ મળ્યો એમ માનવું એ મૂઢતા છે. મળેલો કોઈક લાભ પણ ઉતાવળ કરવાની ટેવ પડયા પછી ચાલ્યો જાય છે અને અનેક ગેરલાભો થાય છે.

તા. ૧૧–૭–૧૯૫૭

(૩૫૫)

દ્રવ્ય–ક્ષેત્ર–કાળ ને ભાવને વિચારવા

જીવનમાં અમુક અસરો દ્રવ્યજનિત હોય છે, અમુક અસરો ક્ષેત્રજનિત હોય છે, અમુક અસરો કાળજનિત હોય છે, અમુક અસરો ભાવજનિત હોય છે, તો અમુક અસરો સાંયોગિક હોય છે. આ સર્વ

અસરોનું પૃથક્કરણ યથાશક્ય કરવું આવશ્યક છે. અનુરૂપ અસરો રાખવી હોય—વધારવી હોય તો તે અસરો જેથી જન્મી હોય તેની રક્ષા અને વૃદ્ધિ કરવી આવશ્યક છે. અનનુરૂપ—અનુકૂળ ન હોય એવી અસરો દૂર કરવી, ઓછી કરવી હોય તો તે અસરો જેથી જન્મતી હોય તેને દૂર કરવા અથવા ઓછા કરવાની આવશ્યકતા છે. જો એમ ન કરવામાં આવે કે એમ ન થાય તો અસરોમાં ફેરફાર પણ ન થાય એ સ્વાભાવિક છે. પછી અસરોમાં ફેર કેમ નથી પડતો એવા વિફળ વિચારો કરવાથી શું? કારણાધીન કાર્ય છે. તા. ૧૨–૭–૧૯૫૭

(૩૩૬)

માન દૂર કરવાનો ઉપાય

તું માન કે ન માન પણ માન એ તારા માટે સારી ચીજ નથી, તને કોઈ માન આપે છે એ ગમે, પણ એજ તારા માટે એક વખત દુ:ખદાયી બનશે, જો તને માન ન ગમતું હોય, તારે માનને દૂર કરવું હોય તો તેનો સરલ માર્ગ એ છે કે તું બીજાને માન આપતા શીખ. એથી તારામાંથી માન ઓછું થતું જશે. બાકી. માન, અભિમાન અને અપમાન એ એક જ વસ્તુના પાસા છે એમ ચોક્કસ માનજે.

તા. ૧૨–૭–૧૯૫૭

(૩૩૭)

ઔષધ મીમાંસા

અનંત વ્યાધિઓ છે. છતા તે વ્યાધિઓની કક્ષાઓ કરવાથી તે ગણી શકાય છે. અને તેના ઉપચારો થઈ શકે છે. સર્વ વ્યાધિઓ અને તેના યથાર્થ ઉપચારનું જ્ઞાન તો સર્વજ્ઞ પરમાત્માને જ હોય છે. બીજા તો તેના કથન પ્રમાણે પોતાના વ્યાધિ દૂર કરવા અને અન્યને યથાશક્ય દૂર કરાવવા યત્ન કરે છે. આ સ્થિતિમાં સમવ્યાધિવાળા એકઠા થાય અને કહે કે મને આ ઔષધથી લાભ થયો તો કોઈ કહે કે મને આ અમુક ઔષધથી લાભ થયો, તો તે બન્ને સાચા છે, પણ

તેઓ જ્યારે એમ કહે કે આ વ્યાધિ માટે આ ઔષધ જ બરાબર છે પણ પેલું જે બીજા ભાઈ કહે છે તે બરાબર નથી—તો તે મિથ્યા છે. બન્ને ઔષધો બરાબર છે. એજ શા માટે વ્યક્તિ ભેદે ગણનાતીત ઔષધો એક જ પ્રકારના હોવા છતાં તેના વ્યક્તિત્વમાં ઉતરીએ તો તે સર્વ કરતાં ભિન્ન છે. એટલે એ વ્યાધિ દૂર કરવાનું ઔષધ પણ એકજ પ્રકારનું હોવા છતાં એ બીજા જે એ પ્રકારનું ઔષધ લેતા લેતા હોય છે તે કરતાં જુદું પડે છે. એટલે આ ઔષધ છે કે વ્યાધિ વધારનાર દુઃપથ્ય છે એટલો નિર્ણય કરવો આવશ્યક છે અને ઔષધ હોય તો પોતાને તેથી લાભ થયો છે એટલું કહેવું પૂરતું છે. આ વ્યાધિ માટે આ–આ ઔષધો સર્વજ્ઞ પ્રતિપાદિત છે એમ કહેવું એ પણ તથ્ય છે. બાકી ઔષધ પણ કોઈક વખત કોઈને માફક ન આવ્યું હોય, ન આવતું હોય તો તેથી તેને તે માટે આગ્રહ કરવો વ્યાજબી નથી. તા. ૮–૮–૧૯૫૭

(૩૩૮)

કરવા યોગ્ય અવશ્ય કરવું

છતી શકિતએ કરવા યોગ્ય ન કરવું એ મહાદોષ છે. જો કે એક સાથે બે કાર્ય એક જણ કરી શકતો નથી, એક વખતે એક કાર્ય ચાલતું હોય છે. એક કાર્ય ચાલતું હોય ત્યારે બીજું કાર્ય ન કરી શકાય એ પણ સમજી શકાય એવું છે. અમુક સ્થિતિમાં એક કાર્ય કર્યા પછી થાક ઉતારવા માટે વિશ્રાન્તિ લેવી પણ જરૂરી બને છે. યોગ્ય વિશ્રામ લીધા પછી કરણીય કરવામાં વેગ અને સ્થિરતા વધે છે, આ સર્વ છતાં ઘણી વખત ઘણાં માણસો અનેક પ્રકારના પ્રમાદને વશ બનીને કરણીય કરતા નથી. કરણીય ન કરવું એ મહાદોષ છે.

વ્યવહારમાં જોઈએ તો સ્પષ્ટ જણાશે કે કરણીય ન કરવામાં આવે તો કેટલા વ્યવહારો અટકી પડે–ચુંથાઈ જાય. માટે કરણીય કરવામાં પ્રમાદ ન કરવો, એથી મહાન લાભ પ્રાપ્ત થાય છે.

તા. ૮–૮–૧૯૫૭

(૩૩૯)

ફળ જોવાની દૃષ્ટિ

કોઈ પણ કાર્ય કરતા હો ત્યારે તે કાર્ય લાભદાયક છે કે ગેરલાભ આપનાર છે તેનો પ્રથમ વિચાર કરવો. હિતકર કાર્ય હિત કરે છે, તુરત જ કરે છે એ નિર્વિવાદ છે. એમ છતાં જીવ પોતે જે અમુક હિત મનમાં કલ્પી રાખ્યુ છે તે થયું કે નહિ તેનો સતત વિચાર કર્યા કરે છે, તેથી હિતકર કાર્યથી જે હિત જન્મ્યું છે તે તે જોઈ શકતો નથી. અને આ કાર્યમાં કાંઈ દમ નથી એમ કહીને કાર્ય પ્રત્યે અશ્રદ્ધા જન્માવે છે.

એટલુ ધ્યાનમાં ગણાવી શકાય કે તેને જે ઇષ્ટ સિદ્ધિ તત્કાલ કરવાની છે તે માટે આ ઉપયુક્ત ન બનતું હોય, ને તે આને છોડીને બીજું કોઈ ઉપયુક્ત હોય તેને સ્વીકારે;—પણ કેવળ ગેરસમજથી જો છોડી દેવામાં આવતું હોય તો તે જરી પણ ઉચિત નથી. સારા અથવા નબળા સાધનો ફળ તો આપે જ છે. પણ તે ફળ જોવાની દૃષ્ટિ ખીલવવાની જરૂર છે. એ દૃષ્ટિ મહેનત કરવાથી મળે છે.

તા. ૮–૮–૧૯૫૭

(૩૪૦)

સોનાને પિત્તળ અને પિત્તળને સોનું સમજવાની ભૂલ કરતા નહિ.

મારી પાસે એક પીળી ચીજ છે, તે મેં ઘણી મહેનત કરીને મેળવી છે અને તેને હું સોનું માનું છુ. મને જાણકારોએ કહ્યું કે એ સોનું નથી–પિત્તળ છે. જાણકારો સજ્જન છે તેઓને કાંઈપણ સ્વાર્થ નથી. તેઓ કેવળ હું પિત્તળને સોનું સમજી બેઠો છું એ મારા ભ્રમને દૂર કરવા માટે કહે છે. આ સ્થિતિમાં હું તેઓનું કહેવુ માનતો નથી, પિત્તળને સોનું માનીને પિત્તળને પિત્તળ કહેનારાને નિંદુ છું, સ્વાર્થી–લુચ્ચા–લબાડ કહું છું ને પિત્તળને જીવની જેમ સાચવી રાખું છું. પણ મને મારી ભૂલ ત્યારે સમજાય છે કે જ્યારે હું એ

પિત્તળને અણીને વખતે મારી ખરી જરૂરીઆતને સમયે બજારમાં વેચવા નીકળું છું. બજારમાં તેની કાંઈ પણ કિંમત ઉપજતી નથી, લેનારા કહે છે કે આ તો પિત્તળ છે. ત્યારે મને જો હું સ્વસ્થ હોઉં તો પેલા સજ્જનોનું વચન યાદ આવે છે. જો હું સ્વસ્થ ન હોઉં તો તે પણ યાદ આવતું નથી. પછી તો હું પણ મારી જરૂરીઆત પૂરી કરવા માટે બીજો એક ઊંધો માર્ગ લઉં છું. તે એ કે બીજા કોઈ ભોળા માણસને એ પિત્તળ સોનું કહીને પધરાવી દઉં છું. ભદ્ર લોકો મારી જાળમાં ફસાય છે. અને મારું ગાડું ગબડયે જાય છે.

બીજી બાજુ મારી પાસે સોનું છે, તે મેં પૂરા પ્રમાણિક આત્માઓ પાસેથી પૂરી કિંમત ચૂકવીને લીધું છે. છતાં કેટલાક તેને કહે છે કે આ તો પિત્તળ છે, તું છેતરાયો છે. મને ખાત્રી છે કે આ પિત્તળ નથી. આપનારા સજ્જનો મને કદીપણ છેતરે નહિં, તેઓ પિત્તળને સોનું કહીને ક્યારે પણ ન જ આપે. છતાં મને કેટલાક કહે છે કે—તું ઠગાયો છે, છેતરાયો છે. મને તેઓ વારંવાર એ પ્રમાણે કહે છે અને બતાવે છે કે સોનું તો આ કહેવાય ! તેઓ પોતાના પિત્તળને ગીલીટ કરીને ચળકાવે છે. ચળકાવે છે અને મને ભ્રમમાં નાંખે છે. ભોળપણને કારણે હું ફસાઈ પડું છું, સાચા સોનાંને વેડફી નાંખું છું અને તેમનાં બતાવેલા પિત્તળને લઇ લઉં છું મારે એ પિત્તળ લેતાં થોડી રાહ જોવી જોઈએ. જેઓને હું મારા હિતસ્વી માનતો હોઉં તેમને પૂછવું જોઇએ. તેમની સલાહ લેવી જોઈએ, પણ હું એ કાંઇ કરતો નથી અને પાછળથી જ્યારે ખરો અવસર આવે છે ત્યારે પસ્તાવો કરૂં છું. પણ એથી શું ? હવે તો જાગ્યા ત્યારથી સવાર, આત્મિક દૃષ્ટિએ બધું સમજવાનું છે.

તા. ૮–૮–૧૯૫૭

(૩૪૧)

કરણીયને અકરણીય માનવું નહિં

તમારી શકિતની અલ્પતા હોય કે અન્ય કોઈ વિચિત્ર સંયોગો હોય તેથી તમે કોઈ કરવા યોગ્ય કાર્ય કરી શકતા ન હો, ત્યારે તમને

કોઈ જ્ઞાની કરવા યોગ્ય કાર્ય કરવા માટે કહે—વારંવર કહે એ વખતે તમે એમ કદી પણ ન વિચારતાં કે—હવે આ કાર્યમાં કરવા જેવુ શું છે? એમ પણ ન કહેતા કે આ કાર્ય કરણીય નથી માટે નથી કરતો. કરણીય ને અકરણીય માનવામાં કે કહેવામાં મોટો ગેરલાભ થાય છે એમ નક્કી માનજો. તા. ૮-૮-૧૯૫૭

(૩૪૨)

દરેક ગુણની સામે દોષ છે

દરેક ગુણ તેની સામેના એક એક દોષને દૂર કરે છે. જેમ જેમ ગુણ વધતા જાય છે તેમ તેમ દોષ ઘટતા જાય છે. અને જેમ જેમ ગુણ ઘટતા જાય છે તેમ તેમ દોષ વધતા જાય છે. તા. ૮-૮-૧૯૫૭

(૩૪૩)

સ્પ્રીંગ જેવા દોષોને દબાવો નહિં પણ મૂળમાંથી કાઢી નાંખો

દોષો દબાએલા હોય અને ન નડતા હોય તેથી તે દૂર થઈ ગયા છે એ માનવું નહિં. એમ માનવુ મહામૂર્ખતા છે. સ્પ્રીંગની જેમ દબાએલા દોષો જ્યારે ઉછળે છે ત્યારે તેનો વેગ કોઈ જુદો જ હોય છે. તે દોષો એટલી હાનિ કરે છે કે તે કલ્પી શકાતું નથી. માટે દોષો દબાવવા કરતાં નિર્મૂળ કરવા પૂરો પ્રયત્ન કરવો હિતકર છે.

તા. ૮-૮-૧૯૫૭

(૩૪૪)

ક્યાં અને કયાંથી

નવરા માણસોને સમય ક્યા કાઢવો અને કામવાળા માણસોને સમય ક્યાંથી કાઢવો એની મુંઝવણ થતી હોય છે. તા. ૧૬-૮-૧૯૫૭

(૩૪૫)

પ્રસંગે વસ્તુનો મોહ મારે છે

કિમતી વસ્તુને નડવા કારણસર વેડફી નાંખવી એ જેમ મૂર્ખતા

છે તેજ પ્રમાણે મદત્તના કારણ પ્રસંગે વસ્તુનો મોહ રાખવો એ પણ મૂર્ખતા છે. તા. ૧૩-૮-૧૯૫૭

(૩૪૬)

કાર્ય બરાબર કેમ થાય એ શીખવા જેવું છે

આ કાર્ય મેં કર્યું છે માટે બરાબર છે એમ માનવાનો આગ્રહ ઘણા ખરા સેવતા હોય છે. એવા આગ્રહથી કાર્ય બરાબર કેમ થાય એ કદી પણ શીખી શકાતું નથી. માટે કાર્ય બરાબર કરતાં શીખવું હોય તો એવો આગ્રહ તુરત જ છોડી દેવો. તા, ૧૩-૮-૧૯૫૭

(૩૪૭)

સમજણ દરેકમાંથી મેળવી શકાય છે

લેતાં આવડે તો પાણીનો પરપોટા પણ કાંઈક સમજણ આપી જાય છે અને લેતાં ન આવડે તો મોટા મોટા વિદ્યાલયો પણ કાંઈ સમજણ આપી શકતા નથી. તા. ૧૩-૮-૧૯૫૭

(૩૪૮)

કાર્ય કુશળ બનવાનો ઉપાય

કોઈપણ કાર્ય કર્યા પછી તેની પરીક્ષા તેના જાણકાર પાસે કરાવવી અને જાણકાર એ સમ્બન્ધમાં જે સૂચના આપે તે લક્ષ્યપૂર્વક ગ્રહણ કરવી અને ભૂલ સુધારવા પ્રયત્ન કરવો પણ ઉપેક્ષા કરવી નહિ. આ કાર્યકુશળ બનવાનો સચોટ અને સુન્દર ઉપાય છે.
તા. ૧૩-૮-૧૯૫૭

(૩૪૯)

કોણ કોને હસે છે ?

ડાહ્યા માણસો મૂર્ખ માણસોની મૂર્ખતા ઉપર હસે ત્યારે મૂર્ખ માણસો ડાહ્યા માણસોના ડહાપણ ઉપર હસે છે. તા. ૧૩-૮-૧૯૫૭

(૩૫૦)

કાજળ

દીવો કાજળ કાઢે છે અને અન્ધારું ઓકે છે. (એક ઉપેક્ષા)
તા. ૧૩-૮-૧૯૫૭

(૩૫૧)

વ્યક્તિત્વ

ક્ષુદ્ર જંતુઓ પણ ક્યારેક પોતાનું વ્યક્તિત્વ દર્શાવવા જીવ ઉપર આવી જાય છે.
તા. ૧૩-૮-૧૯૫૭

(૩૫૨)

કોઈને હસતા વિચાર કરજો

તમે કોઈને હસતા હો ત્યારે તમને કોઈ હસી રહ્યું છે એમ જરૂર માનજો.
તા. ૧૩-૮-૧૯૫૭

(૩૫૩)

હાસ્યાસ્પદ

તમારે જો હાસ્યાસ્પદ ન બનવું હોય તો તમે બીજાને હાસ્યાસ્પદ બનાવવાનું છોડી દો.
તા. ૧૩-૮-૧૯૫૭

(૩૫૪)

અપાયને વિચારવા

જેટલો વિચાર સ્વાર્થ સાધવા અંગે કરવામાં આવે તેના સોમા ભાગનો વિચાર પણ જો સ્વાર્થ સાધવામાં આવતા અપાય અંગે કરવામાં આવે તો ખૂબ લાભ થાય.
તા. ૧૩-૮-૧૯૫૭

(૩૫૫)

પછીથી પસ્તાવું ન પડે

કોઈપણ પ્રયત્ન કરતાં પહેલાં યથાશક્ય એટલો વિચાર કરવો આવશ્યક છે કે, પ્રયત્ન કર્યા પછી એમ ન કહેવું પડે કે એવો વિચાર ન આવે કે આ પ્રયત્ન કર્યો ન હોત તો સારું થાત.

કેટલાક પ્રયત્નો કરવા પડે છે જ્યારે કેટલાક પ્રયત્નો ઉપર બાર્ય-પરાણે કરે છે, અને પાછળથી પસ્તાય છે.

તા. ૧૩-૮-૧૯૫૭

(૩૫૬)

વિચારવું-પણ શું?

ભૂલા પડેલા માર્ગમાં માર્ગ દેખાડનાર માર્ગ બરાબર દેખાડે છે કે નહિ એ જરૂર વિચારવું. પણ એ દેખાડનાર કોણ છે? કેવો છે? એ બધું નકામું વિચારવું નહિ.

તા. ૧૩-૮-૧૯૫૭

(૩૫૭)

પ્રાણવાન્ અને પ્રાણહીન

પ્રલોભનથી કે બળજબરીથી બીજા પાસે કાર્ય કરાવી શકાય છે પણ તેમાં પ્રાણ પૂરાવી શકાતા નથી. પ્રાણ તો કાર્ય પ્રત્યેનો પ્રેમ જાગે ત્યારે જ પૂરાય છે. પોતાથી થતું કાર્ય જ્યારે પ્રીતિપૂર્વક થાય છે ત્યારે તે પ્રાણવાન્ બને છે અને નથી હોતું ત્યારે કાર્ય પ્રાણહીન થાય છે.

તા. ૧૪-૮-૧૯૫૭

(૩૫૮)

યોગ્યતા જાળવવી

યોગ્ય પદાર્થ યોગ્ય રીતે યોગ્ય પાસે આવે છે ત્યારે તેની યોગ્યતા જળવાઈ રહે છે, અને તે લાભ પણ સારો આવે છે. ઉપરના ત્રણમાં એક પણ નંદવાઈ જાય છે ત્યારે પરિણામમાં ફેર પડી જાય છે.

તા. ૧૫-૮-૧૯૫૬

(૩૫૯)

સારી બાજુ અને ખરાબ બાજુ

પોતાની સારી બાજુ તપાસવાની જે ટેવ છે તે સારી બાજુ જો ખરેખર સારી હોય તો ટેવ સારી છે. બાકી એમ ન હોય ને જોયા

કરીએ તો તેથી કાંઈ લાભ નથી. બીજી બાજુ પોતાની ખરી-ખરાબ બાજુ પણ તપાસવી જોઈએ. જો એ તરફ લક્ષ્ય નહિ રાખવામાં આવે અને એમજ માન્યા કરાશે કે અમારામાં કોઈપણ એવું ખરાબ છેજ નહિ તો તેથી બીજાને નુકશાન થશે તે કરતાં તમને પોતાને તો ભયંકર નુકશાન થશે. તા. ૧૫-૮-૧૯૫૭

(૩૬૦)

સ્થિરતા અને અસ્થિરતા

કેટલાક વધુ પડતા સ્થિર હોય છે તો કેટલાક વધુ પડતા અસ્થિર હોય છે. એ બન્ને પરિણામે હિત સાધી શકતા નથી. યોગ્ય વિષયમાં સ્થિરતા હિતકર બને છે અને અયોગ્ય વિષયમા સ્થિરતા અહિતકર બને છે એટલે અયોગ્યને છોડતાં વિલંબ ન કરવો અને યોગ્ય વસ્તુને છોડવી નહિ. એજ પ્રમાણે યોગ્ય વિષયમાં અસ્થિરતા હાનિકર બને છે. એટલે અયોગ્યને છોડતા વિલંબ ન કરવો અને યોગ્ય વસ્તુને છોડવી નહિ એજ પ્રમાણે યોગ્ય વિષયમા અસ્થિરતા એટલી બધી હાનિકર બનતી નથી આમ છતાં સ્થિરતા એ ગુણ છે અને અસ્થિરતા એ દોષ છે.

કોઈ માણસ પોતાના સ્થિર સ્વભાવને કારણે કદાચ કોઈક વખત જ્યાં પકડ ન રાખવી જોઈએ ત્યાં પણ પકડ પકડી બેસે તેથી તે ખરાબ સ્વભાવનો છે એમ માની લેવાની ઉતાવળ કરવી નહિ. ફક્ત એવી પકડમાં કદાગ્રહ-દુરાગ્રહ ન આવી જાય એટલી કાળજી સ્થિરતાવાળાએ રાખવી જરૂરી છે

બીજી બાજુ કોઈ માણસ પોતાના અસ્થિર સ્વભાવને લીધે છોડવા જેવી વસ્તુને એકદમ છોડી દે એટલા માત્રથી તે સારો છે એમ ન સમજવું. એણે તેના અસ્થિર સ્વભાવને કારણે છોડવા જેવી વસ્તુને છોડે છે તે કરતાં ન છોડવા જેવી ઘણી વસ્તુને છોડતો હોય છે. સામે કોઈ માણસ સમજીને છોડવા જેવી વસ્તુને તુરત જ છોડી દેતો હોય તો તે અસ્થિર એમ માનવાની ભૂલ કરવી નહિ.

લાભદાયક વસ્તુ મળ્યા પછી તેમાં સ્થિર રહેનાર—દૃઢ રહેનારને કોઈ કહે કે આ તો આગ્રહી છે—દુરાગ્રહી છે. એટલા માત્રથી તેણે ભ્રમમાં પડવા જેવું નથી. એવા ભ્રમથી હાથમાં આવેલી મહાન લાભદાયક વસ્તુ પણ સરી પડે છે. એ જ પ્રમાણે નુકશાન કરનાર વસ્તુને તુરત જ છોડી દેનારને કોઈ કહે આ સ્થિર છે એટલે તેણે તે વસ્તુ પકડી રાખવી નહિ.

સાચા—ખોટાનો વિવેક કરતાં શીખવું. પોતાને જો યથાર્થ સમજ ન પડતી હોય તો જાણકારને પૂછવું પણ જે કરવું તે યોગ્ય સમજ પૂર્વક કરવું. આ વાતમાં અપવાદ એટલો જ છે કે વડીલના વિવેક ખાતર કદાચ વિપરીત—સામાન્ય વિપરીત કરવું પડતું તો તે પણ સમજીને કરવું કે જેથી સમજ અને વિનયને અથડામણ ન થાય.

તા. ૨૨—૮—૧૯૫૭

(૩૬૧)

બન્ને પલ્લાં સરખા રાખવા સહેલાં નથી.

જ્યારે જ્યારે જીવન જોઉં છું ત્યારે ત્યારે તેનું કોઈપણ એક પલ્લું ઊંચું અને બીજું પલ્લું નીચું જ હોય છે. તેને સરખા કરવા માટે પ્રયત્ન પણ બરાબર થતાં નથી અને ક્યારેક સામાન્ય પ્રયત્ન થાય છે તો તે કારગત થતા નથી. બન્ને પલ્લાઓ સમતુલામાં આવી જાય એવી ઇચ્છા રહે છે, એ સાધ્ય છે, બસ એ થઈ જાય એટલે બસ, બીજી કોઇ ઇચ્છા નથી, આ ઇચ્છા સફળ થતી નથી માટે જ બીજી વિરૂપ ઇચ્છાઓ જન્મે છે. એ બીજી ઇચ્છાઓ પ્રથમ ઇચ્છાને ઘણી વખત આઘીપાછી કરી મૂકે છે. જો પ્રથમ ઇચ્છા પરિબળવાળી થાય તો બીજી ઇચ્છાઓ ઘટતી જાય અને જતે કાળે નામશેષ પણ થઈ જાય, જરૂર એકવખત બન્ને પલ્લાને સરખી હારમાં—એક શ્રેણીમાં લાવવા છે ને તે બન્નેનો છેદ ઉડાડવો છે. એ માટે ગમે તેવા ભગીરથ પ્રયત્નો કરવા પડે તો તે કરવા તૈયાર થવું છે.

જીવનની દોરી ઉપર ઝુલતા એ બે પલ્લાનું નામ છે–રાગ અને દ્વેષ, એ ઊંચા નીચા થયા જ કરે છે. એની સમતુલાએ છે–સમભાવ બસ એ આવે એટલે બસ. તા. ૨૭–૮–૧૯૫૭

(૩૬૨)

ભૂતકાળની ભવ્ય સ્મૃતિ

ભૂતકાળની સોનેરી સ્મૃતિ જો વર્તમાન કાળના કર્તવ્યોમાં સહજ પણ પૂરવણી ન કરતી હોય તો તે સ્મૃતિ પણ ભારભૂત જ છે. વિડંબણા છે. એવી સ્મૃતિ અનેક અનર્થોને જન્મ આપે છે. એ અનર્થો ન જન્મે એવી થોડી પણ ઇચ્છા હોય તો વર્તમાનના યોગ્ય કર્તવ્યના વળાંક તરફ એ સ્મૃતિને વાળી લેવી. નહિતર બચી શકારી નહિં. તા. ૨૭–૮–૧૯૫૭

(૩૬૩)

અદ્‌ભુત આત્મા

આત્મા અદ્‌ભુત છે, પણ તેની અદ્‌ભુતતાની ઝાંખી થવી એ સહેલી નથી. એ અદ્‌ભુતતા કોઈ પ્રસંગે જ જણાઈ આવે છે. કોઈ પણ આત્માના અદ્‌ભુત પ્રસંગો જોતા–સાંભળતા–વાચતા–વિચારતાં એવુ કોઈ અદ્‌ભુત કાર્ય કરવાનું મન થાય છે. એ બીજનો વિકાસ વધતા વીર્યોલ્લાસ જાગૃત થાય છે અને એક વખત જે આત્મા અબળ ગણાતો હતો તે અદ્‌ભુત બની જાય છે. તા. ૨૭–૮–૧૯૫૭

(૩૬૪)

ઉન્નતિ અને અવનતિ

તમને કેવી વાતો ગમે છે? તમને કેવું વાંચન ગમે છે? તમને કેવા દશ્યો જોવા ગમે છે? આ સર્વ વિચારજો. તેના ઉપર તમારા જીવનની ઉન્નતિ અને અવનતિનો આધાર છે. જો તમને ગંદી તેની ખરાબ વાતો વગેરે ગમતા હોય તો જાણવું કે તમારું જીવન અધોમુખ

છે. અને જે તમને ગમે તેના સારા પ્રસંગોમાં આનંદ આવતો હોય તો માનવું કે તમારું જીવન ઊર્ધ્વમુખ છે.

એકંદર સારું કે નરસું જોવા આદિનો આ વિચાર છે. બાકી સદંતર ખરાબ જ જોનારાં અને સદંતર સારું જ જોનારાં સંસારી જીવો મળવા મુશ્કેલ છે. વર્તમાનકાળમાં તમે કોઈની વાતો સાંભળતા હો, કોઈને વાતો કરતા હો, છાપાં વગેરે વાંચતા હો, કે વિશ્વમાં બનતાં બનાવો પ્રત્યે દૃષ્ટિપાત કરતા હો તો તેમાંથી તમે તારવણી કરી શકો છો કે જગતમાં મોટા ભાગના લોકો અધોમુખ છે. તેમાંથી તમે તમને પોતાને બચાવી લેવા ઇચ્છતા હો તો કાબૂ કેળવો અને ધીરે ધીરે જીવન ઊર્ધ્વગામી બને એવી ટેવો પાડો. સારી વાતો સાંભળવી. ખરાબ વાતો સાંભળવાનો પ્રસંગ આવે તો બનતાં સુધી ટાળવો, ન જ ટાળી શકાય તેમ હોય તો તેમાં બહુ રસ ન રાખવો. બીજાને સારા પ્રસંગોની વાતો રસમય રીતે સંભળાવવી. એવા સારા પ્રસંગો વાંચવા. સારા પ્રસંગોમાં જવાનું ચૂકવું નહિ. એમ કરતાં નબળા પ્રસંગો આપોઆપ ઘટી જશે અને તમારું જીવન ઊર્ધ્વમુખ બની જશે.

તા. ૩૧–૮–૧૯૫૭

(૩૬૫)

સીડી અને ખીણ

સદ્‌વિચારણા એ ચડવાની સીડી છે અને અસદ્‌વિચારણા એ પતન કરાવનાર ખીણ છે. તા. ૩૧–૮–૧૯૫૭

(૩૬૬)

કરવા યોગ્યમાં ગેરસમજુતિથી હાનિ છે.

તમને ન સમજાય અથવા તમને કોઇ ન સમજાવી શકે એટલા માત્રથી અકરણીય એ કરણીય અને કરણીય એ અકરણીય બની જતું નથી. અકરણીય ન કરવામાં અને કરણીય કરવામા હિત સમાયું છે. કેવળ બુદ્ધિને આગળ આગળ કરીને તેમાં ફેરફાર કરવાથી હિતને બદલે હાનિ થશે અને તે તમારે ભોગવવી પડશે. તા. ૩૧–૮–૧૯૫૭

(૩૬૭)

શ્રદ્ધા અને બુદ્ધિ

શ્રદ્ધાના ક્ષેત્રમાં બુદ્ધિને વધુ પડતી લંબાવવાથી અયોગ્ય વ્યક્તિના હાથમાં સુયોગ્ય કાર્ય સોંપવાનું થાય છે ને તેથી કાર્ય વિણસે છે. એ જ પ્રમાણે બુદ્ધિના ક્ષેત્રમાં વધુ પડતી શ્રદ્ધા રાખવાથી પણ બને છે. એટલે સૌના ક્ષેત્રમાં તેને કાર્ય કરવા દેવું પણ વિપર્યય કરવો નહિ.

તા. ૩૧–૮–૧૯૫૭

(૩૬૮)

શું તમારે મરવું ?

વધારે પડતી દલીલો કરીને તમારી અને બીજાની મતિને મૂંઝવો નહિ, એથી તમારા હાથમાં કાંઈ નહિ આવે। હાથમાં આવશે કેવળ નુકસાન. અમે તો કહીએ છીએ કે 'ઝેરનાં પારખાં ન હોય' છતાં તમે એની પણ પરીક્ષા કરવા માટે કાં હઠ પકડો. શું તમારે મરવું છે !

તા. ૩૧–૮–૧૯૫૭

(૩૬૯)

પગલું ભરતાં વિચાર કરજો

નજીવા કારણસર મોટું નુકશાન થાય એવું પગલું ભરતા પહેલાં પૂરો વિચાર કરજો. પગલું ભરવું સહેલું છે પણ તેનાં પરિણામો સહન કરવા સહેલાં નથી. એવાં કેટલાંક પરિણામો સહન કરતાં દમ નીકળી જાય એવું છે. માટે કોઈપણ પગલાંનાં પરિણામનો વિચાર પ્રથમ કરી લેવો જરૂરી છે કે જેથી પરિણામ આવે તો પણ ગભરામણ ન થાય.

તા. ૧–૯–૧૯૫૭

(૩૭૦)

ફળ કલ્પના

કોઈપણ ખરાબ કાર્યનું ફળ વધુ પડતું કલ્પવું અને સારા કાર્યનું ફળ ઓછું કલ્પવું એ કાર્ય કરનાર માટે હિતાવહ છે.

તા. ૧–૯–૧૯૫૭

(૩૭૧)

બંધ અને સંબંધ

બંધ બાંધવો સરલ છે પણ સંબંધ બાંધવો મુશ્કેલ છે. બંધ ટકાવવો સહેલો છે, પણ સંબંધ ટકાવવો મુશ્કેલ છે. બંધ તોડવો સહજ છે. પણ સંબંધ તોડવો દુષ્કર છે. બંધના પરિણામો કરતાં સંબંધના પરિણામો જોરદાર છે.

સંબંધમાં બંધ તો છેજ ને તેથી અધિક પણ છે. બંધની પૂર્વે પડેલો 'સં' જો સાચા અર્થમાં સમજીને ટકાવતા આવડે તો સં–ને–શં છે ને ન આવડે તો કેવળ બંધન છે. તા. ૧–૯–૧૯૫૭

(૩૭૨)

સાંભળવું

તમે જો તમારી વાત બીજાને સારી રીતે સંભાળવવા ઈચ્છતા હો તો બીજાની વાત સારી રીતે સાંભળતાં શીખો. તા. ૧–૯–૧૯૫૭

(૩૭૩)

રુચિ.

મને આ વસ્તુ ફાવે છે, ભાવે છે ને માફક આવે છે એમ માનવું, કહેવું એ વ્યાજબી છે, પણ અન્યને કોઈ અન્ય વસ્તુ ફાવતીને ભાવતી હોય, તે તેને માફક આવતી હોય તો તે ખોટો છે એમ માનવું કે કહેવું એ બરાબર નથી. તા. ૧–૯–૧૯૫૭

(૩૭૪)

કાર્યક્ષમતા

જીવનમાં ઘણાં કાર્યો કરવાના છે. દરેકને દરેક કાર્યો આવડતા હોતા નથી. જેને જે કાર્ય આવડતું હોય તે કાર્ય તેની પાસે કરાવવું કે તે કાર્ય તેને કરવા દેવું, એથી કાર્ય સારૂં થાય છે અને કાર્ય કરનારને ઉત્સાહ રહે છે. બાકી જે વ્યક્તિને જે કાર્યની ફાવટ નથી

તેની પાસે તે કાર્ય કરાવવામાં આવે કે તે વ્યક્તિ તે કાર્ય કરે તેથ
કાર્યક્ષમતા આવતી નથી, કાર્ય બગડે છે અને ધીરે ધીરે વ્યક્તિ
નિરુત્સાહ બની જાય છે.

તા. ૯-૯-૧૯૫૭

ખેંચાણને તોડો (૩૭૫)

બાહ્ય ભાવનો ભોગવટો જુદી ચીજ છે અને ખેંચાણ જુદી ચીજ છે. બાહ્ય ભાવોનો ભોગવટો વગર ખેંચાણે કરવામાં આવતો હોય—કરવો પડતો હોય તો તેમાં અભ્યન્તર પ્રગતિને બાધ પહોંચતો નથી.

બાહ્ય ભાવના ભોગવટા વગર પણ જો ખેંચાણ રહેતું હોય તો તેથી અભ્યન્તર પ્રગતિ અવરોધાય છે. એટલે બાહ્ય ભાવના ભોગવટાને દૂર કરવા માટે જેટલું લક્ષ્ય આપવામાં આવે છે તેથી વિશેષ લક્ષ્ય તેના ખેંચાણને તોડવા માટે આપવાની જરૂર છે.

તા. ૯-૯-૧૯૫૭

(૩૭૬) આકર્ષણ વગરનો ભોગ અને ભોગ વગરનું આકર્ષણ

બાહ્ય ભાવના આકર્ષણ વગરનો આત્મા જ્યારે બાહ્ય ભાવનો ભોગવટો કરે છે ત્યારે તેનો સમય તેના ભોગવટા પૂરતો કદાચ બગડે પણ તે બાહ્યભાવના આકર્ષણ વાળાના સમયની સરખામણીમાં નહિવત્ છે. બાહ્ય ભોગોના આકર્ષણ વાળા જીવો ભોગ કરે કે ન કરે પણ તેના વિચાર તંતુઓ કરોળીઆની લાળ અને જાળની જેમ લાંબા લાંબા અને ગુંચવણભર્યા ચાલતા જ હોય છે. ભોગની પ્રાપ્તિની પૂર્વે—ભોગ સમયે અને ત્યારબાદ એ એનું રટન કરાવીને જીવને ભોગનું આકર્ષણ મારી નાખે છે. જ્યારે એ આકર્ષણ

કરૂં છું' પણ તમારો એ પ્રેમ કેટલા ટકા છે તે વિચારો. હજુ તમારા હૃદયમાં પ્રેમ પૂરો જાગ્યો નથી. જો જાગ્યો હોય તો તમે એ વિષયમાં ઓછું વત્તું કરો એનો વાંધો નહિ પણ તમને વિવેક તો જરૂર આવે.

વિવેકપૂર્વક વિચાર કરો તો સમજાશે કે તમને જ્યાં પ્રેમ છે ત્યાં તમે કરી શકો તેમાંનું કેટલું કરો છો? આ વિચાર કરશો એટલે તમે ક્યાં ભૂલો છો તે પકડાઈ જશે. જરૂર-તમે થોડો ઘણો હિસ્સો અહિ આપો છો-જેટલો હિસ્સો આપો છો તેટલો પ્રેમ પણ ગણાવી શકાય પણ તે નિર્દંભ અને નિર્વ્યાજ હોય તો. એમ ન હોય તો તેને શું કહેવું એ પણ એક પ્રશ્ન છે. તમારે પ્રેમ કેળવવાની જરૂર છે. જ્યાં સર્વસ્વ સમર્પણ કરવાની વાત છે ત્યાં ફેંકી દેવાની ચીજ આપીને તમે મ્હાલો છો. એ કેવું વિચિત્ર છે. તમે સમજો-ખરેખર સમજો કે તમે ક્યાં છો, કેવી ભૂલ કરી રહ્યા છો, પ્રેમની ભૂલ મોટી ભૂલ છે એ સુધારો. પછી જોઈ લ્યો કેવી મઝા આવે છે.

તા. ૨૭-૯-૧૯૫૭

(૩૮૦)

મુશીબતોનો સામનો કરો

કેટલાક માણસો મૂંઝવણોથી વિચિત્ર રીતે મૂંઝાઈ જાય છે. અને છેવટે જ્યારે મૂંઝવણો દૂર કરવામાં અસફળ નીવડે છે, ત્યારે પ્રાણ-ત્યાગ કરવાનું વિચારતા હોય છે. જો કે પ્રાણ ત્યાગ કરવા માટે પણ તેઓની પૂરી તૈયારી હોતી નથી. પણ છેવટના ઉપાય રૂપે તેઓ એને વિચારતા હોય છે. પણ તેઓ પરભવનો વિચાર કરે તો જરૂર તેઓ પ્રાણત્યાગનો વિચાર માંડી વાળે. જે મૂશીબતોનો સામનો અહિં નથી થઈ શક્યો તે મૂશીબતો પ્રાણત્યાગ કરવાથી દૂર થવાની નથી. જ્યાં જવાનું છે ત્યાં તે પહેલેથી જ પહોંચી ગઈ હોય છે. એટલે અહિ મળેલી સામગ્રીથી મૂશીબતોનો સર્વપ્રકારે સામનો કરવા કટિબદ્ધ થવું. પૂરેપૂરૂં જોર કરવામાં આવે તો ગમે તેવી વિપત્તિ ક્ષણ માત્રમાં વિલય પામી જાય છે.

તા. ૨૭-૯-૧૯૫૭

(૩૮૧)

કોઈની પણ ભૂલ ઉપર હસવું નહિં

હું બીજાની ભૂલ જોઈને હસું છું, પણ બીજો મારી ભૂલ જોઈ હસે છે. અમારા બન્નેની ભૂલો જોઈને કોઈ ત્રીજો રમૂજ માણે છે. આમ ચક્ર ચાલ્યા જ કરે છે, એમાંથી છૂટવા માટે મારે કોઈની પણ ભૂલ જોઈને હસવું નહિ એ માર્ગ છે. જ્યારે હું હસવું છોડી દઈશ ત્યારે મારી ભૂલ જોઈને હસનારા ઉપર મને ચીડ નહિ ચડે પણ એમ લાગશે કે તેઓ એક ભૂલ કરી રહ્યા છે. મને મારી ભૂલ સુધારવાની તક મળશે. ભૂલોનો પણ એ રીતે અંત આવશે. પછી તો હસતા અને નહિ હસતા બધાનો દ્રષ્ટા બનવાનું સૌભાગ્ય હું મેળવીશ અને પરમ હાસ્યનો અનુભવ કરીશ. તા. ૨૭-૯-૧૯૫૭

(૩૮૨)

શાંત રસ

અન્ય સર્વ રસો એવા છે કે જેનો વધુ-પરિચય પરિણામે કંટાળો ઉપજાવે છે, જ્યારે એક શાંત રસજ એવો છે કે તેનો પરિચય જેમ જેમ વધે છે તેમ તેમ તેમાં વિશેષ આહ્લાદ આવતો જાય છે.

જે રસને માટે બીજા બધા રસોનું આયોજન થયું છે તે રસ તરફ જગત્ જ્યારે ઉપેક્ષા સેવે છે ત્યારે તે ખરેખર મદ છે. ભયંકર અજ્ઞાન છે એમ લાગે છે.—એ રસ છે શાંતરસ તા. ૨૭-૯-૧૯૫૭

(૩૮૩)

વૃત્તિ સુધારીને વાત કરો

આધ્યાત્મિક માર્ગ તરફ જનારા આત્માઓની ભૂલો આધિભૌતિક માર્ગ તરફ જનારા જીવોને કેમ સમજાય? નજ સમજાય. છતાં તેઓ આધ્યાત્મિક માર્ગના પથિકોને ભૂલો બતાવે છે, કેટલીક વખત તો તે

ભૂલો ખરી પણ હોય છે—પણ બતાવનારાઓ એ ભૂલો સુધરે તે માટે બતાવતા નથી—પણ આધ્યાત્મિક માર્ગ પર પોતે નથી જતાં તેમાં ત્રુટિ મળે માટે બતાવતા હોય છે અને એ રીતે પોતાના માર્ગને સારો સમજાવવા બાલિશ પ્રયત્ન કરતા હોય છે. કોઈપણ વાતમાં હિતબુદ્ધિથી માગું માગશો તો તે ગમશે પણ અહિતબુદ્ધિથી કાંઈપણ કરશો એ ચાલશે નહિ. તા. ૨૭–૭–૧૯૫૭

(૩૮૪)

સંરક્ષણ

તમે તમારી મીલ્કતનું સંરક્ષણ કરવા ઈચ્છતા હોતો પ્રમાદને સત્વર દૂર કરો અને બળ કેળવો. આ બેમાંથી એકની પણ ખામી હશે તો તમે તમારી મીલ્કતનું સંરક્ષણ કરી શકશો નહિં. બળ હોવા છતાં પ્રમાદને પરવશ પડેલા પોતાની સંપત્તિને પારકા હાથમાં સોંપી દે છે. અને બળ વગરનો ગમે તેવો પ્રયત્ન કરે છે તો પણ મીલ્કતને બચાવી શકતા નથી. એટલે પ્રાપ્ત સંપત્તિના સંરક્ષણ માટે જાગૃતિ અને સામર્થ્ય એ બેની પરમ આવશ્યક્તા છે. તા. ૨૭–૭–૧૯૫૭

(૩૮૫)

તમારૂં પોતાનું જે છે તે મેળવવા પ્રયત્ન કરો

તમે બીજાનું લેવા પ્રયત્ન કરો છો તેના સોમા ભાગનોજ નહિં પણ લાખ કે કરોડમા ભાગનો પ્રયત્ન તમે તમારૂં જે છે તે મેળવવા અને તમને જે તમારૂં મળ્યું છે તેને સાચવવા માટે કરો તો પરિણામ ઘણું જ સારૂં આવશે.

એક વખત—ફક્ત એક વખત ખરા દીલથી ઉપર પ્રમાણે કરી જુઓ, અમે તમને ફરી એ પ્રમાણે કરવા નહિં કહીએં. પછી તો તમે પોતેજ એ રસ્તે ચાલ્યા જશો.

તમારું એટલું છે કે જેનો કોઈ હિસાબ નથી. તમારું શું છે? ને તમારું તમારી પાસે કેટલું છે? એનું તમને ભાન નથી એટલે તમે બીજાનું લૂંટી લેવા તૈયાર થાઓ છો. પરિણામ એ આવે કે બીજાનું તમારી પાસે થોડું માનવા ખાતર આવે છે ને નથી પણ આવતું, પણ તમારું ઘણું લૂંટાઈ જાય છે. તમે મેળવો છો તે કરતાં કંઈ ગણું ગુમાવો છો એથી અધિક શોચનીય બીજું શું હોઈ શકે?

તા. ૨૭-૯-૧૯૫૭

(૩૮૬)

ફળની સાચી વિચારણા કરવી

કોઈ પણ ઉત્તમ ગુણ તરફ ખેંચાણ થયું હોય તો એ ગુણનું સેવન કરીને પરિણામ તરફ નજર કરવી. પરિણામ તરફ નજર કરવાથી ગુણથી થયેલા લાભનું ભાન થશે ને તેથી ગુણનું ખેંચાણ વધશે. વિશ્વમાં આ પ્રમાણે થોડા જુએ છે એટલું જ નહિ પણ ઘણા વિપરીતપણે વિચારે છે. કેટલાક એક ધ્યેયને નક્કી કરીને પછી જુદા જુદા સારા ગુણોનું સેવન કરીને તપાસ્યા કરે છે કે—મેં પરિણામ આવ્યું કે નહિ? પરિણામ-પોતે માન્યું છે તે પરિણામ—ન દેખાય એટલે આ ગુણમાં કે આચરણમાં કાંઈ છે નહિ એમ માનીને તેને છોડી દે છે. પણ એ આચરણથી કે ગુણથી જે સુન્દર ફળ આવ્યું હોય છે તે તરફ નજર જતી નથી. ને એ જોવામાં આવે તો તેને લાગે કે આ ફળ પાસે માનેલા-કલ્પેલા ફળની કાંઈ વિસાત નથી.

એ જ પ્રમાણે દુર્ગુણ અંગે પણ છે. કેટલીક વખત તો પોતાના કલ્પેલા ફળ કોઈ દુર્ગુણના સહકારથી સિદ્ધ થઈ ગયાં હોય છે ત્યારે તો દુર્ગુણ પ્રત્યે એવો તો પ્રેમ બંધાઈ જાય છે કે તેનાથી તેને છોડવું દુષ્કર બની જાય છે. એ પરિસ્થિતિમાં દુર્ગુણથી થતા નુકસાનનું—ભયંકર નુકસાનનું ભાન થતું નથી. ને એ થઈ જાય તો હળવું પણ દુર્ગુણનું આકર્ષણ રહે નહિ. માટે ફળની સાચી વિચારણા કરતાં શીખવું જરૂરી છે.

તા. ૨૭-૯-૧૯૫૭

(૩૮૭)

મન

વસ્તુ ગમવી કે ન ગમવી તેનો મુખ્ય આધાર મન ઉપર છે.

તા. ૨૮–૯–૧૯૫૭

(૩૮૮)

એક

એક એવી સંખ્યા છે! કે જેના ગુણાકાર કરતાં સરવાળો વધી જાય છે. (ઉત્તર પણ સાથે જ છે.) તા. ૨૮–૯–૧૯૫૭

(૩૮૯)

ઉદાર–સર્વત્ર સારું નથી

ઉદાર થવું સારું છે, પણ કોઈ કોઈ વખત તે સારું પણ સારું રહેતું નથી. એટલે ઉદાર ક્યાં થવું એ વિચાર કરવો જરૂરી છે. જ્યાં ઉદાર ન થવા જેવું હોય ત્યાં ઉદાર ન થવું એ સારું છે.

તા. ૨૮–૯–૧૯૫૭

(૩૯૦)

રજોગુણ

પ્રવૃત્તિ કરવા માટે, કાર્યો કરવા માટે મનમાં રજોગુણ કેળવવો પડે છે. જયારે એ ગુણ નથી હોતો ત્યારે કાર્યો અવરુદ્ધ રહે છે. એ ગુણના અભાવથી કાર્યો ન થતાં હોય તેથી એમ ન માનવું કે શક્તિનો અભાવ છે કે તે તે કાર્યો ગમતાં નથી. સામે રજોગુણની અધિકતાવાળા કાર્યો વધુ કરતા હોય તેથી પણ એમ ન સમજવું કે તેમનામાં શક્તિ વધારે છે કે તે તે કાર્યો તેમને રુચે છે.

શક્તિ અને રુચિ જુદી ચીજ છે અને રજોગુણ જુદી ચીજ છે ભલે તે કાર્ય સાધક બનતો હોય. તા. ૩૦-૯–૧૯૫૭

(૩૯૧)

પ્રવૃત્તિના પ્રકારો

(૧) સ્થિર પ્રવૃત્તિ અને ચંચલ પ્રવૃત્તિ એમ પ્રવૃત્તિના બે પ્રકાર છે.
(૨) વ્યક્તિગત પ્રવૃત્તિ અને સમુદાયગત પ્રવૃત્તિ એમ પ્રવૃત્તિના બે પ્રકાર છે.
(૩) અન્તર્મુખ પ્રવૃત્તિ અને બહિર્મુખ પ્રવૃત્તિ એમ પ્રવૃત્તિના બે પ્રકાર છે.
(૪) શુભ પ્રવૃત્તિ અને અશુભ પ્રવૃત્તિ એમ પ્રવૃત્તિના બે પ્રકાર છે.
(૫) શુદ્ધ પ્રવૃત્તિ અને અશુદ્ધ પ્રવૃત્તિ એમ પ્રવૃત્તિના બે પ્રકાર છે.
(૬) આવશ્યક પ્રવૃત્તિ અને અનાવશ્યક પ્રવૃત્તિ એમ પ્રવૃત્તિના બે પ્રકાર છે
(૭) સકારણ પ્રવૃત્તિ અને નિષ્કારણ પ્રવૃત્તિ એમ પ્રવૃત્તિના બે પ્રકાર છે. આમ પ્રવૃત્તિના પ્રકારોનું યથાયોગ્ય મનન કરવાથી પોતાની પ્રવૃત્તિ કયા પ્રકારથી છે તેનો ખ્યાલ આવશે અને તેથી તેમાં કરવા યોગ્ય શું છે? તેની વિચારણાને વેગ મળશે. એમ થતાં પોતાની પ્રવૃત્તિથી નીપજતી નિરાશા કે વધુ પડતી આશા દૂર થઈને સમતુલા પ્રાપ્ત થશે.　　　　તા. ૩૦-૯-૧૯૫૭

(૩૯૨)

સર્જન અને વિસર્જન

જગતમાં ઘણું સર્જન થાય છે અને ઘણું વિસર્જન થાય છે. પણ અમારે સર્જન અને સારાનું વિસર્જન થાય છે એ સારું નથી. આ સ્થિતિમાં સારી વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવી અને પ્રાપ્ત સારી વસ્તુને ટકાવી રાખવી એ સહેલું નથી. મારે એ કાર્ય જે કોઈ જેટલે અંશે કરતું હોય તેની પ્રશંસા-અનુમોદના કરવી એ સારી વસ્તુને ચાહનારનું કર્તવ્ય છે. ને તેથી તેને તે કાર્યનો પ્રસંગ આનુષંગિક મળી આવે છે.
તા. ૧-૧૦-૧૯૫૭

(૩૯૩)

સારૂં ને મારૂંમાં વિવેક

કેટલીક વખત એમ કહેવાય છે કે સારૂં એ મારૂં એ વૃત્તિ રાખવી પણ મારૂં એ સારૂં એ વૃત્તિ ન રાખવી. સામાન્ય રીતે આ વાત બરાબર છે. પ્રાથમિક ભૂમિકાવાળાને એવી વૃત્તિ કેળવવાથી લાભ થાય છે પણ સારૂં ગ્રહણ કરવાની અમુક શક્તિ પ્રાપ્ત થઈ ગયા પછી અમુકનું છે માટે સારૂં છે—એ પ્રમાણે માનવું પડે છે. બીજાને પણ એ રીતે મનાવવું પડે છે. કારણ કે જો એ પ્રમાણે નથી કરવામાં આવતું તો સારૂં સમજવાની દરેકમાં શક્તિ હોતી નથી ને તેથી તેઓ સારાથી વંચિત રહે છે. માટે 'પુરુષ વિશ્વાસે વચન વિશ્વાસઃ' એમ કહેવાય છે. આપણે પણ નિઃસંકોચ કહી શકીએ છીએ કે—'આ જિનેશ્વર ભગવંતનું કહેલું છે માટે સારૂં છે એમાં અંશમાત્ર વિચાર કરવા જેવું નથી' શાસ્ત્રો પણ કહે છે—કે તમેવ સચ્ચં નિસ્સંકં જં જિણેહિં પવેઇયં' —એટલે સારૂં એ મારૂં એવા આગ્રહમાં ફસાઈને અમારૂં છે માટે સારૂં નથી એવી ભૂલ ક્યારે પણ કરવા જેવી નથી. વિવેકથી વિચારનારને સારૂં દૃઢ બનશે ને નવા લાભ મળશે. તા. ૧-૧૦-૧૯૫૭

(૩૯૪)

સહિષ્ણુતા

સહિષ્ણુતા એ એક સુંદર ગુણ છે. ખોટું પણ સહન કરનારને કોઈ ગૂમાવવું પડતું નથી. પરિણામે લાભ થાય છે. પણ સહન નહિ કરનારનું સાચું પણ ખોટું બની જાય છે.

તા. ૧-૧૦-૧૯૫૭

(૩૯૫)

બીજી તરફ જોવા જેવું છે

મને બીજા કેટલા ઉપયોગી થાય છે એ વિચાર ઘણો કર્યો પણ

હવે હું બીજાને કેટલો ઉપયોગી થાઉં છું એ વિચાર થોડો સમય કરવો જરૂરી છે.

મને બીજા નથી સમજી શકતા એ પ્રમાણે હું પણ બીજાને નથી સમજી શકતો. એટલે પોતાને બીજા સમજે એવી ઇચ્છા હોય તો પોતે બીજાને સમજવા માટે પ્રથમ પ્રયાસ કરવો જોઈએ. એમાં જેટલે અંશે સફળતા મળશે તેટલે અંશે તેનું પરિણામ આનંદદાયક આવશે, જરૂર આવશે. તા. ૧-૧૦-૧૯૫૭

(૨૬૬)

મળેલી સામગ્રીને સાર્થ કરો

જેટલો સમય સાધન સામગ્રી મેળવવામાં, આપવામાં અને અમુક સાધનની ખામી છે માટે આ કાર્ય નથી થતું એવું વિચારવામાં આવે છે એના કરતાં થોડો સમય પણ મળેલી સામગ્રીનો યથાયોગ્ય ઉપયોગ કરવામાં આવે તો તેનું ફળ એવું સુંદર અને વિશિષ્ટ મળે કે જેની પોતે કલ્પના પણ ન કરી હોય. તા. ૧-૧૦-૧૯૫૭

(૨૬૭)

મશીન અને મીશન

મશીન બગડે તો સુધારી શકાય છે પણ મીશન બગડે ત્યારે તે સુધારવું કપરું છે. મશીન બગડ્યા પછી તે ચાલતું અટકી પડે છે અથવા તેને બંધ રાખી શકાય છે. પણ મીશન બગડ્યા પછી એવું તો ખરાબ રીતે ચાલે છે કે એના અનર્થ અનિષ્ટ ભયંકર પરિણામ લાવે છે. તેને બંધ પણ રાખી શકાતું નથી. માટે મીશન ન બગડે તેની પૂરી તકેદારી રાખવી જરૂરી છે. મશીન-તંત્ર અને મીશન-તંત્ર. તા. ૧૦-૧૦-૧૯૫૭

(૩૯૮)

ચાહના છે પણ અધુરી

મને લાગે છે કે તમારી ચાહના આ ચીજ પર છે પણ તે અધૂરી છે. કારણ કે જે ચીજ પર જેની ચાહના પૂરી હોય તેને માટે તે ગમે તે કરી છૂટવા—ગમે તેનો ભોગ દેવા તૈયાર હોય. પણ તમારામાં એ દેખાતું નથી. તમને આ ચીજ ગમે છે એ ખરૂં પણ ગમવું એ જુદી વાત છે અને ભોગ આપવા જેટલું ગમવું એ જુદી વાત છે.

તા. ૧૦--૧૦-૧૯૫૭

(૩૯૯)

જાગ્યા ત્યારથી સવાર

તમે નિદ્રા આવતી હોય ત્યાં સુધી સૂવો તે ક્ષંતવ્ય છે, પણ તમને નિદ્રા આવતી નથી છતાં તમે એમને એમ પડી રહો છો, ઊઠવામાં આળસ કરો છો, બગાસા ખાઓ છો, ગમે તેવા-તમે કહી પણ ન શકો એવા વિચાર ઉપર ચડી જાઓ છો—એ બધું નભાવી લેવા જેવું નથી. ભલે તમને આજે તેનાં માઠાં પરિણામોની ખબર નથી પણ જતે દા'ડે તમને સમજાશે કે એ દિવસે ચેત્યા હોત તો સારૂં થાત, પણ હવે-હવે ઘણું મોડું થયું છે, હવે એ દિવસોને યાદ કરીને અફસોસ ન કરો, હજુ બીજી કેટલીક વાતો તમારા હાથમાં છે, તે તરફ ધ્યાન આપો તો તમને સારો ફાયદો થશે. હજુ તમે ઘણું કરી શકો એમ છો. બાજી તમારા હાથમાંથી ચાલી ગઈ નથી. પણ તમે ભૂતકાળને યાદ કરો છો. તેમ આજ પણ આવતી કાલે ભૂતકાળ બની જશે અને વળી તમે આવતી કાલે કહેશો કે તે વખતે એટલે કે ગઇ કાલે આમ કર્યું હોત તો સારૂં થાત. આમ વારંવાર મૂર્ખતા કરવી એ કોઇ રીતે સારૂં નથી. માટે જાગ્યા ત્યારથી સવાર સમજીને કર્તવ્યમાં જોડાઇ જાવ.

તા. ૧૦-૧૦-૧૯૫૭

(૪૦૦)

કઈ બાજુ જવું એનો વિચાર કરજો.

અભિમાનની ટોચે ચડેલાને નીચેની ભૂમિકાઓ બરાબર જોઈ શકાતી નથી, પણ જ્યારે તે ત્યાંથી ગબડે છે ત્યારે તેને એવી તો કળ વળી ગઈ હોય છે કે તે સ્વયં ઊભો થઈ શકતો નથી એટલું જ નહિ પણ નીચે રહેલા તેને ઊભો કરવા જેટલી તસ્દી પણ લેવા તૈયાર હોતા નથી. કારણ કે જ્યારે તે ટોચ ઉપર હતો ત્યારે તે નીચે રહેલા ઉપર થૂંકતો હતો, નીચે રહેલા તેને કાંઈપણ કરી શકતા કે કહી શકતા નહીં. તેઓ તે નીચે પડે ત્યારે વાત એવું અવ્યક્તપણે ઇચ્છતા હતા. ઘણાંની ઇચ્છા બળવતી બની અને એ નીચે ગબડયો—પછી તો તેની દયનીય દશા જોઈને નીચે રહેલા તાળીઓ પાડવા લાગ્યા. પણ નીચે રહેલાઓમાં કેટલાક એવા હતા કે જેઓ એના પ્રત્યે સહાનુભૂતિ દર્શાવતા હતા. એ સહાનુભૂતિ એટલા માટે દર્શાવતા હતા કે આ રીતે પણ તેને ભૂતકાળના વર્તનનો બળાપો જાગે. એથી કેટલાકને તે જાગે છે ને કેટલાકને નથી જ જાગતો. પડયા પછી પણ થૂંક ઉરાડવાનું—તેવા છોડી શકતા નથી. પણ તે વખતે તેમનું થૂંક પણ સુકાઈ ગયું હોય છે. લોકો તેમની વિચિત્ર સ્થિતિ અને ચેષ્ટા જોઈને ખૂબ-ખૂબ હાસ્ય હસતા હોય છે. આવું વિશ્વમાં સ્થળે સ્થળે જોવાય છે તેમાં પોતે કઈ કક્ષામાં છે તે વિચારીને શું કરવું તેનો નિર્ણય કરવાનો છે.

માર્ગ અને કુમાર્ગ બને ખુલ્લા છે. કયે રસ્તે ચાલવું એ મરજીની વાત છે. તા. ૧૦-૧૦-૧૯૫૭

(૪૦૧)

યોગ્ય કાર્ય સિદ્ધ કરવા પ્રયત્ન કરો.

કોઈ પણ કાર્ય કરવા માટે કે કરાવવા માટે વારંવાર પ્રયત્નો કરવા પડે છે. એથી કેટલીક વખત કાર્ય સિદ્ધ થાય છે, તો કેટલીક

વખત કાર્ય સિદ્ધ નથી થતું. પણ તમે તમારા પ્રયત્નો સફળ બને એ તરફ થોડું થોડું પણ લક્ષ્ય આપો અને પ્રયત્નો નિષ્ફળ કેમ જાય છે એ વિચારો. મારો એક પણ પ્રયત્ન નિષ્ફળ ન જવો જોઇએ એવો દૃઢ સંકલ્પ કરો. ભલે પ્રયત્ન સફળ ન બને પણ એ સફળ બનવો જ જોઈએ એવી માન્યતામાં મંદતા ન આવવી જોઈએ.

જેમ કોઈ કાર્ય માટે આપણે કોઇને એક વખત કહ્યું પછી તુરત જ આપણને એમ લાગે છે કે—આ માણસ આ કાર્ય કરવામાં આળસ તો નહિ જ કરે ને—એટલે આપણે તેને ફરી એનું એ કાર્ય કરવા માટે કહીએ છીએ અને ભાર મૂકીએ છીએ કે જો જો ભૂલી જતા નહિ, આળસમાં જાય નહિ. સત્તાધારી પણ વારંવાર કહે છે પણ તેની કહેવાની રીત જુદી હોય છે. મધ્યમ કક્ષાના વ્યવહારૂ માણસો જુદી રીતે કહે છે. જ્યારે ઊતરતી કક્ષાના માણસો આજીજી-આર્જવતાપૂર્વક વારંવાર કહે છે.

એકના એક હિતકર કાર્ય માટે એક વાર પ્રયત્ન કર્યા પછી ફરી પ્રયત્ન કરવો પડે ત્યારે-ફરી પ્રયત્ન ન કરવો એવો વિચાર ન કરવો પણ પ્રથમ પ્રયત્ન અધુરો હતો માટે કાર્ય ન બન્યું. પ્રયત્નમાં ખામી હતી માટે સફળતા ન મળી. એમ માનવું. એમ માનવામાં કાંઇ સંકોચ નથી.

કેટલાક પ્રયત્નો એવા હોય છે કે તેમાં તમે તમારી યોગ્યતા કેળવ્યા સિવાય પ્રયત્નો કર્યા કરશો તો ફળ તો નહિ આવે પણ તમને જે ફળ મળવાની શકયતા છે, તે પણ તમે ગૂમાવી બેસશો.

જેમ કોઇ ભીખારી ખાવાનું માંગે-એ એક વખત કહે-ફરી કાકલૂદીભર્યા અવાજે કહે કે 'મને કોઇ ખાવાનું આપો'. પણ તેનું એક કથન તરત કોઇ કાને ધરતું નથી! તેને તે માટે ઘર ઘર ફરવું પડે છે. એ ની એ વાત વારંવાર કહેવી પડે છે. ને તેને મળે પણ છે.

પણ જો તે સો કે હજાર રૂપિયાની માગણી કરે—મકાન આપી દો એમ કહે તો તેનું કાંઇ વળશે નહિ. તેની યોગ્યતા વગર તેને માગ્યું તો નહિ મળે એટલું જ નહિ પણ તેને મળવાનું હતું તે પણ નહિ મળે.

કાર્ય સિદ્ધિ પ્રથમ પ્રયત્ને જ થાય એમાં કેટલી વિશિષ્ટતા છે તે તો અનુભવે સમજાય એવું છે. તા. ૧૦-૧૦-૧૯૫૭

(૪૦૨)

એ નહિ ભૂલાય

ખીલેલું પુષ્પ કરમાશે, પણ એણે પ્રસરાવેલી સુગન્ધ એ ભૂલાશે નહિ. તા. ૧૨-૧૦-૧૯૫૭

(૪૦૩)

વાતાવરણ

દિવસો વહી જશે, ને રાત્રિઓ ચાલી જશે. પણ વાતાવરણ ચાડી ખાનું ખડું કરી કે ગયેલા દિવસો ને વીતેલી રાત્રિઓ કેવી હતી.

તા. ૧૨-૧૦-૧૯૫૭

(૪૦૪)

મૂર્ખતાની પરંપરા

સહજ ઊંચી નજરે કરીને નીરખશો તો તમને દેખાશે કે એક મૂર્ખ બીજા મૂર્ખને કહી રહ્યો છે કે 'આવી મૂર્ખાઈ' શા માટે કરે છે' કહેનાર મૂર્ખને પણ બીજાએ એ પ્રમાણે કહ્યું છે. તેણે ત્રીજાને કહ્યું તે વળી ચોથાને એ પ્રમાણે કહે છે—આ જ આચરણ કરે છે કેમ પોતાની જાતને તો સમજાતું નથી. તા. ૧૨-૧૦-૧૯૫૭

(૪૦૫)

બગડતું કાર્ય કેમ સુધરે?

એક કાર્ય બગડી રહ્યું છે. તે કોને કારણે બગડે છે એની વિચારણા કરવા માટે બુદ્ધિના બાદશાહો ગણાતા ડાહ્યા પુરુષો એકઠા થયા છે.

કાર્યમાં બગાડો વધી રહ્યો છે. તે અટકાવવાનો ને કાર્યને સુધારી લેવાનો હજુ સમય છે. એકઠા થયેલામાંથી કોઇ પણ એકમાં એવી શક્તિ છે કે તે ધારે તો તે કાર્યને સુધારી લે. પણ તેને તો રસ ચડયો છે—શોધવાનો કે આ કાર્ય કોણ બગાડી રહ્યું છે. એટલે પછી—શું થયું છે? શું થાય છે? ને શું થશે એ અછતું રહેતું નથી.

તા. ૧૨–૧૦–૧૯૫૭

(૪૦૬)

પ્રથમ કર્તવ્ય

આગ લાગે ત્યારે ઓલવવા માટે પ્રયત્ન કરવો એ પ્રથમ કર્તવ્ય છે, આગ શાંત થયા બાદ આગ કોણે લગાડી એ શોધી કાઢવા માટે પ્રયત્ન કરવો એ દ્વિતીય કર્તવ્ય છે. બીજું કાર્ય પહેલું કરવામાં આવે અને પરિણામમાં સફળતા મળે તો પણ તેનો કાંઇ અર્થ નથી.

તા. ૧૨–૧૦–૧૯૫૭

(૪૦૭)

પોતે માણસ બનવું જરૂરી છે.

માણસને માણસ જોઇએ છે. પણ એ ત્યારે જ મળે કે પ્રથમ પોતે માણસ બને. બીજાને પોતે માણસરૂપે મળશે તો બીજા તેને માણસ રૂપે મળશે. જો તે બીજાને પશુ રૂપે મળશે તો બીજા પણ પશુ રૂપે મળશે. બીજામાં દરેકને પોતે જેવા હોય તેવું દર્શન

થાય છે. એટલે બીજામાં સારા દર્શનની ઇચ્છા હોય તો પ્રથમ પોતે સારા થવું જરૂરી છે એમ નહિ પણ અનિવાર્ય છે.

તા. ૨૦-૧૦-૧૯૫૭

(૪૦૮)

તમને પણ બીજા જુએ છે

દૂર દૂર જોવાનું દૂરબીન રાખીને બેઠેલા એક નિરીક્ષકને દૂર દૂરની ઘણી ચીજો દૃષ્ટિ ગોચર થતી હતી, પણ તેની દૃષ્ટિ દેખાતી વસ્તુઓમાં ખરાબ તત્ત્વ શું છે? એ તરફ જ લક્ષ્ય રાખતી હતી, અને એથી જ્યારે જોઈએ ત્યારે તેનું મુખ કટાણું જ દેખાતું હતું એના મુખ પર તે તે ચીજો પ્રત્યેની ચીડ અને અણગમો તરવરતો રહેતો હતો પણ તેને એ ખબર ન હતી કે પોતાથી દૂર દૂર બીજા પણ દૂરબીન રાખીને પોતાને જોઈ રહ્યા છે. એ જોનારાઓને પણ આનું ગમતું નથી. જોનારાઓને લાગે છે કે આના મુખ પર કેમ કદી હાસ્ય ફરકતું જ નથી-પ્રસન્નતા ડોકાતી જ નથી. જો તેને વસ્તુને સારા-રૂપમાં જોવી હોય તો પ્રથમ તેણે પોતાના વદન ઉપર પ્રસન્નતા લાવવી જોઈએ, બીજી વસ્તુઓ ખરાબ છે એવી એકાંતે વિચારણા પોતાને પ્રથમ ખરાબ કરે છે કોઈપણ વસ્તુ એવી નથી કે જે સારી અને ખરાબ ન હોય. અથવા વસ્તુમાં સારાપણું કે ખરાબપણું તેની ઉપયોગિતા ઉપર આધાર રાખે છે. જે ચીજ આપણા માટે આપણને ઉપયોગી થાય છે તેને આપણે સારી કહીશું, આપણને ઉપયોગી નહિ થતી હોય તેને નકામી કહીશું અને આપણા ઉપયોગિતામાં વિઘ્ન કરતી ચીજને ખરાબ કહીશું. પણ એ પણ છે કે આપણામાં ઉપયોગમાં ન આવતી હોય કે વિઘ્ન કરતી હોય એવી ચીજ પણ

બીજાના ઉપયોગમાં પૂરવણી કરનારી છે. એટલે જેના ઉપયોગમાં એ આવે છે તે તેને સારી માને છે. એટલે-વસ્તુનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજવું હોય તો તેથી પર બનીને તેનું યથાવત્ જ્ઞાન મેળવવું જરૂરી છે.

તા. ૨૦–૧૦–૧૯૫૭

(૪૦૯)

સારો ઉપયોગ

કોઈ પણ વસ્તુનો વિનાશ અવશ્ય થવાનો છે, તો તે વસ્તુ સારા ઉપયોગમાં આવે અને તેનો નાશ થાય તેમાં તેને સારા ઉપયોગમાં લેનારનું અને સારા ઉપયોગમાં આવનારનું હિત છે. આ હકીકત સામાન્ય સમજથી પણ સમજી શકાય એવી છે. ફક્ત સારો ઉપયોગ કોને કહેવાય. એ સમજણમાં વ્યામોહ ન થવો જોઈએ.

તા. ૨૦–૧૦–૧૯૫૭

(૪૧૦)

સ્વપ્ન

જે જેવી પ્રવૃત્તિ કરે છે – સતત પ્રવૃત્તિ કરે છે તેનું માનસ પણ તે પ્રવૃત્તિને અનુરૂપ બની જાય છે. આ હકીકત સ્વપ્નથી સહેલાઈથી સમજી શકાય છે. જેને જેવી પ્રવૃત્તિ હશે તેવા સ્વપ્નો તેને મોટે ભાગે આવશે.

તા. ૨૦–૧૦–૧૯૫૭

(૪૧૧)

અસત્ય

જાણી જોઈને અસત્ય બોલનાર તુરત પકડાઈ જાય છે.

તા. ૨૦–૧૦–૧૯૫૭

(૪૧૨)

પાપ ભયાનક છે

પાપનો ભય કેળવવો એટલે ડરપોક થવું એમ નહિ પણ પાપ ભયાનક છે એમ માનીને તેનો પૂરા બળથી સામનો કરવો, અને પરવશ પડવું નહિ.

તા. ૨૦-૧૦-૧૯૫૭

(૪૧૩)

મૂર્ખતા અને ડહાપણ

નાના સ્વાર્થની સિદ્ધિ માટે મોટા સ્વાર્થ ગુમાવવો એ મૂર્ખતા છે. મોટા સ્વાર્થની સિદ્ધિ માટે નાના સ્વાર્થને જતા કરવા એ ડહાપણ છે.

તા. ૨૦-૧૦-૧૯૫૭

(૪૧૪)

સામર્થ્ય મેળવવું

કોઈ પણ કાર્ય કરવાની ઉતાવળ કરવા કરતાં કાર્યને યોગ્ય સામર્થ્ય મેળવવા વ્યવસ્થિત પ્રયત્ન કરવાથી કાર્ય સુન્દર થાય છે.

તા. ૨૩-૧૦-૧૯૫૭

(૪૧૫)

ભાવના

ભાવનાનું બળ કાર્ય કરે છે. કોઈ પણ પ્રકારની ભાવના અફળ જતી નથી. ભાવનાથી ભાવના સૂક્ષ્મ પરિણામો જોવાની શક્તિ દરેકમાં હોતી નથી એટલે મોટા ભાગના માણસો ભાવનાને સારી સમજી શકતા નથી. ભાવનાના ફળને જોવા માટે સૂક્ષ્મ અવલોકનશક્તિની આવશ્યકતા છે. જેટલી પ્રબળ ભાવના તેટલું કાર્ય પણ પ્રબળ બને છે.

તા. ૨૩-૧૦-૧૯૫૭

(૪૧૬)

નાનામાં નાનું કાર્ય પણ મોટું છે

મોટી શક્તિવાળાના મોટા મોટા કાર્યો જોઈને અલ્પશક્તિવાળાએ પોતાના કાર્યને નાનું ને તુચ્છ સમજીને મૂકી દેવાની ભૂલ કરવી નહિ. મોટા સામર્થ્યવાળાને મોટું કાર્ય જેટલું કિંમતી છે તેટલું જ કિંમતી અલ્પ શક્તિવાળાને માટે નાનું કાર્ય છે. તા. ૨૩–૧૦–૧૯૫૭

(૪૧૭)

શુભ કાર્યનું સાતત્ય જાળવવું

પ્રસરતા સૂર્યના કિરણો અંધકારને દૂર કરે છે. છતાં તેની આડા વાદળો આવી જાય છે. અને તેનાં કાર્યમાં વિઘ્ન ઉત્પન્ન કરે છે. અંતે વાદળો વિખરાઈ જાય છે અને કિરણો પોતાનું કાર્ય કર્યા કરે છે. પણ જો વાદળો તરફ જોઈને સૂર્ય પોતાના કિરણોને ખેંચી લે તો કાર્ય ફરીથી થવું મુશ્કેલ થઈ જાય. માટે વિઘ્ન આવે એટલે કાર્ય બંધ કરી દેવું એ વ્યાજબી નથી. વિઘ્નને દૂર કરવા માટે પ્રયત્નો કરવા અને કાર્ય ચાલુ રાખવું. કાર્ય ચાલુ રાખવાથી બીજો લાભ એ પણ થાય છે કે તેમાં ભૂલ થતી નથી અને અભ્યાસ જારી રહે છે. ૨૩–૧૦–૧૯૫૭

(૪૧૮)

મૂલ્યાંકન

વસ્તુનું મૂલ્યાંકન વ્યાજબી થાય એ વ્યાજબી છે. બાકી મોટે ભાગે જીવો વસ્તુના મૂલ્યાંકનમાં ખૂબ ગોટાળો કરે છે.

પોતાને જરૂર હોય ત્યારે ગમે તે મૂલ્ય દેવા તૈયાર થાય છે. જરૂર ન હોય ત્યારે વ્યાજબી મૂલ્યને પણ વધારે ગણે છે. પોતાની પાસે હોય તે વસ્તુનું મૂલ્ય અને એ જ વસ્તુ બીજાની પાસે હોય ત્યારે

તેનું મૂલ્ય ફરી જાય છે. આવું એક ક્ષેત્રમાં નહિ પણ દરેક ક્ષેત્રમાં બને છે. વ્યક્તિઓ માટે પણ બને છે. મૂલ્યાંકન કરવાની આવડતને અભાવે યોગ્ય વ્યક્તિઓને નહિ સમજી શકનારા મહાન લાભોથી વંચિત રહે છે, અને અયોગ્ય વ્યક્તિઓની જાળમાં ફસાઈ પડે છે. પરિણામે વધારે ભોગ આપીને પણ જોઈતો લાભ મેળવી શકતા નથી. નુકશાન થવા પછી પણ—એ પોતાની સમજણના અભાવે થયેલ છે કિંતુ પણ તેઓ સમજતા નથી અને તેથી ઉપજેલા પ્રત્યાઘાતો તેમને ક્યાના ક્યાંય ખેંચી જાય છે. તા. ૨૩-૧૦-૧૯૫૭

(૪૧૯)

દોરવણી

દોરવણી લેનારે દોરવણી આપનારા ન થવું જોઈએ. અને દોરવણી આપનારે દોરવણી લેનારા ન થવું જોઈએ. જ્યારે આવું બને છે ત્યારે તેમાં દોષ પ્રવેશે છે. એ દોષ કાર્યને વિષમ અને દુષિત બનાવે છે. વિનય અને વિવેકપૂર્વક યોગ્ય સૂચન કરાય એ નિર્દોષ છે.

તા. ૨૩-૧૦-૧૯૫૭

(૪૨૦)

ભૂલ

ભૂલ થાય એ સ્વાભાવિક છે પણ ભૂલ કરાય એ સ્વાભાવિક નથી.

× × × ×

ભૂલ થઈ ગઈ હોય તે સુધારી શકાય છે પણ ભૂલ કરી હોય તે સુધારી શકાતી નથી. તા. ૨૩-૧૦-૧૯૫૭

(૪૨૧)

ભૂખ

ભૂખને યોગ્ય રીતે સતેજ રાખવાથી લાભ થાય છે અને આરોગ્ય

રીતે સંતોષવાથી લાભ તો દૂર રહ્યો પણ નૂકશાન થાય છે. ભૂખ સાચી છે કે ખોટી એ પણ જાણવું જરૂરી છે. ખોટી ભૂખ એ રોગ છે એનો ઉપાય કરીને દૂર કરવી જોઈએ. ખોટી ભૂખ કરતાં સાચી ભૂખ સારી તો છે પણ ભૂખ સદા માટે શાંત થઈ જાય એવી સ્થિતિ પૂર્ણ છે. એ પૂર્ણ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય પછી કાંઈપણ કરવાનું રહેતું નથી.

તા. ૨૩-૧૦-૧૯૫૭

(૪૨૨)

સિદ્ધપરમાત્માઓ

સિધ્ધના આત્માઓ કાંઈપણ કરતા નથી એવો વિચાર ઘણાંને વારંવાર આવે છે પણ એ પૂર્ણ આત્માઓને શું કરવાનું છે? શા માટે કરવાનું છે? એ વિચારવામાં આવે તો પ્રથમના વિચારને અવકાશ જ ન રહે ને—ભગવતોએ તો કરવાનું સર્વ કાંઈ કર્યું છે. હવે તેમને કાંઇપણ કરવાનું નથી (આપણે જે માનીએ છીએ તે) કરવાનું કાંઈપણ પ્રયોજન પણ નથી. કરવાનું તો તેમનું અવલંબન લઈને સંસારમાં રહેલા જીવોને છે. સંસારીજીવોને ઘણું કરવાનું છે. કરવાનું પ્રયોજન પણ પ્રબળ છે. છતાં તેઓ કાંઇપણ કરતાં નથી. કરવાની રીતે કરતા નથી અને જાણે અમે જ બધું કરીએ છીએ એમ માને છે. એ મોટી ભૂલ છે એ દૂર થાય તો પણ ઘણું.

તા. ૨૩-૧૦-૧૯૫૭

(૪૨૩)

પ્રાપ્ત શકિતનો સદુપયોગ

દૈવીશકિત ઉપર વિશ્વાસ રાખીને બેસી રહેવાથી મળેલી દૈવીશકિતનો પણ નાશ થાય છે. અને પ્રાપ્ત દૈવીશકિતનો યથાયોગ્ય ઉપયોગ કરવાથી તેમાં વધારો થાય છે. એટલે મળેલી શકિતનો યથોચિત ઉપયોગ કરવામાં કદીપણ વિલંબ કરવો નહિં—તેમ પ્રાપ્ત શકિતને વેડફી નાખવી નહિં.

ખરેખર આપણે હજુ સુધી તો નસીબદાર છીએ કે આપણને ઘણાં સારા તત્ત્વોનો સંયોગ મળ્યો છે. તા. ૨૩-૧૦-૧૯૫૭

(૪૨૪)

મલિનતા

પગ ઉપર જેટલો મેલ ચોટેલો છે તેટલો મેલ જો હાથ ઉપર હોય તો તે કેટલા ગંદા લાગે એવો વિચાર જો બાહ્ય મલિનતા અને આંતરિક મલિનતા અંગે કરવામાં આવે તો કેટલું પરાવર્તન થઈ જાય. તા. ૨૩-૧૦-૧૯૫૭

(૪૨૫)

ખાટો, સપાટી અને ચડાણ

અશ્રદ્ધા એ ગર્તા છે. મિથ્યા શ્રદ્ધા એ સપાટી છે. અને સત્-શ્રદ્ધા એ ચડાણ છે. મિથ્યા શ્રદ્ધાની સપાટીથી આગળ વધેલો જીવ સત્-શ્રદ્ધાના ચડાણ ઉપર ચડે છે. એ ઉન્નતિ છે. પણ જો મિથ્યા શ્રદ્ધાનો એમ ને એમ ત્યાગ કરનાર અશ્રદ્ધાની ગર્તામા-ખાડામા ગબડી પડે છે, એ અવનતિ છે. એટલે કોઈ પણ જીવ મિથ્યા શ્રદ્ધાનો ત્યાગ કરતો હોય તો તે કઈ રીતે ત્યાગ કરે છે એ લક્ષ્યમાં લેવું જોઈએ. સત્-શ્રદ્ધા તરફ લઈ જતો ત્યાગ ઈષ્ટ છે અને અસત્ શ્રદ્ધા તરફ લઈ જનારો ત્યાગ અનિષ્ટ છે. તા. ૩-૧૧-૧૯૫૭

(૪૨૬)

સાપેક્ષભાવ

કોઈની પણ વાત જે દૃષ્ટિથી જોવામાં આવે તે પ્રકારે તે સારી કે ખરાબ લાગે છે. જનના પ્રસંગો સારા કે ખરાબ સાપેક્ષ ભાવે હોય છે એટલે તે સારા જ છે અથવા ખરાબ જ છે એ પ્રમાણે અંકદ

બાંધવાયા વિના રહેવાતું નથી. પ્રસંગમાત્રમાંથી સારા તરફની બાજુ લક્ષ્યમાં લેવાની કળા જો કેળવાય તો રતિ વધે છે અને ખરાબ તરફની બાજુ જોવાની ટેવ જો પડે તો અરતિ વધે છે. બન્ને બાજુ સમાનભાવે લક્ષ્ય લેવામાં આવે તો સામ્યભાવ વૃદ્ધિ પામે છે. એ ભાવ સંપૂર્ણ ગળી જાય તો પછી કાંઈ કરવાપણું રહે નહિ.

તા. ૩–૧૧–૧૯૫૭

(૪૨૭)

કાર્ય કરવાની કળા

કોઈ પણ શુભ કાર્ય સારી રીતે બને તેમાં તેના યોજકોની આવડત જરૂર કારણરૂપ બની હોય છે. એ શુભ કાર્યથી જેને જેને લાભ હોય તેઓએ તે કાર્યના કર્તાઓ પ્રત્યે વફાદારી દાખવવી એ તેમનું કર્તવ્ય છે. પણ કાર્યકર્તાઓએ આ કાર્ય અમારે લઈને બન્યું છે એવું અભિમાન રાખવું એ હિતાવહ નથી. કાર્ય તો થાય છે ને તેમાં પોતે શુભનિમિત્તરૂપ બને છે એ પ્રકારે વિચાર કરવાથી ડોકીયા કરતો ગર્વ ઓગળી જાય છે અને કર્તવ્ય શકિતમાં વૃદ્ધિ થાય છે. ગર્વથી કર્તવ્ય શકિત ગળી જાય છે. કાર્યનો લાભ લેનારાં જો કાર્યકર્તાઓ પ્રત્યે કૃતજ્ઞતા ન દાખવે તો તેઓ કાર્યના શુભ પરિણામોથી વંચિત રહે છે. કૃતજ્ઞતાના અભાવે તેમનામાં બીજા ગુણો પણ પ્રવેશ પામતા નથી.

તા. ૩–૧૧–૧૯૫૭

(૪૨૮)

બલાત્

સારી વસ્તુને ખેંચીને નજીક લાવવાનો પ્રયત્ન કરવો અને ખરાબ સંયોગોને પરાણે દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરવો એ કેટલીક વખત વિપરીત પરિણામ લાવે છે. તા. ૪–૧૧–૧૯૫૭

(૪૨૯)

એક ડગલું બસ છે

ઉન્માર્ગમાં લાખો યોજનો લાખો વર્ષો સુધી ચાલવા કર… માર્ગમાં એક ડગલું ચાલવું એ મહત્ત્વનું છે. તા. ૪-૧૧-૧૯૫

(૪૩૦)

ગુણાનુરાગ

ગુણાનુરાગી ખરેખર પોતાનું હિત કરે છે, પણ એ જેને ગુણાનુરાગી બન્યો છે તેના પ્રત્યે તેને એવો પક્ષપાત જન્મે છે કે… તેનાં દોષને જોઈ શકતો નથી અને ગુણને વિશેષ પ્રમાણમા જોવે છે એથી જેનાં પ્રત્યે તેનું ઉપર પ્રમાણેનું વલણ રહે છે તેણે બહુ સાવ… રહેવું જરૂરી છે. નહિતર ગુણાનુરાગી આગળ વધે છે અને જેને ગુણાનુરાગ છે તે પાછળ પડે છે. તા. ૧૩-૧૧-૧૯૫

(૪૩૧)

દૃષ્ટિરાગી

ઓ ભગવન ! દૃષ્ટિ રાગીઓથી સતત અમારૂ રક્ષણ કરજો.

• • •

દૃષ્ટિરાગી ડૂબે છે અને ડૂબાડે છે. તા. ૧૩-૧૧-૧૯૫

(૪૩૨)

અધોગતિ આત્મા

અધોગામી શરીર કરતાં અધોગતિ આત્મા ભયંકર છે. સતત એથી દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરવો. તા. ૧૩-૧૧-૧૯૫

(૪૩૩)

સુખ ને દુઃખ

એક સુંદર આવાસ છે. તેમાં ભાગ્યવંત આત્મા વસે છે. તેનું જીવન સાદું છે. તે સુખને અનુભવે છે. બીજાને સુખ આપવા ઇચ્છે છે. પોતાની વિશિષ્ટ સંપત્તિની તેણે એવી વ્યવસ્થા કરી છે કે તેનાં આવાસની નજીક આવનાર પણ દુઃખ ભૂલી જાય છે ને સુખને પ્રાપ્ત કરે છે. જીવોને સુખી જોઈને તેનું સુખ વધતું જાય છે.

બીજી બાજુ એક અભાગી જીવ છે. તે દુઃખનો અનુભવ કરી રહ્યો છે. એનાં દુઃખનો કોઈ આરો નથી. એ પોતે દુઃખી છે એટલું જ નહિ પણ તેની પાસે આવનારાને પણ એ પોતાના દુઃખોનું પ્રદર્શન કરીને દુઃખી દુઃખી કરી મૂકે છે. એથી કોઈ તેનાં દુઃખનો ઘટાડો થતો નથી. ઊલટું એ વધ્યે જ જાય છે. પણ તેની તેને સમજ નથી.

વ્યવહારમાં બેની વચલી સ્થિતિવાળા જીવો વિશેષે હોય છે.

તા. ૧૫-૧૧-૧૯૫૭

(૪૩૪)

સારી ક્રિયા સારી રીતે કરો.

સારી ક્રિયા પણ સારી રીતે કરો, ગમે તેમ કરશો તો તેમાંથી સારાપણું ચાલ્યું જશે. તેથી તમને ગેરલાભ થશે અને તમારું ઉદાહરણ લઈને બીજાઓ પણ સારી ક્રિયાથી દૂર રહેશે તેનો દોષ તમારે માથે આવશે. માટે સારી ક્રિયાને જવાબદારી સમજીને સારી રીતે કરવા ઉદ્યત બનો.

તા. ૧૫-૧૧-૧૯૫૭

(૪૩૫)

જડતા

અમુક વસ્તુ કરવી જ જોઈએ, થવી જ જોઈએ. કરાવવી જ જોઈએ, એમાં જ અમારું વૈશિષ્ટ્ય છે એવી માન્યતા એ જડતા છે.

એ જડતા આગળ વધારવાને બદલે પાછા પાડે છે. એ જો તમે સમજ ધરાવતા હશો તો આજે નહિ તો કાલે જરૂર સમજાશે.

તા. ૧૫-૧૧-૧૯૫૭

(૪૩૬)

અંધકારની ચાહના ન કરવી.

અંધારૂ હોય તો જ અજવાળાની કિંમત થાય છે અને એ બરાબર છે. પણ અજવાળાની કિંમત કરાવવા માટે અંધારૂ ઇચ્છવું એ બરાબર નથી. તા. ૧૫-૧૧-૫૭

(૪૩૭)

અતિરેક.

કોઈ પણ વાતનો વધારે પડતો અતિરેક વાતને મારી નાખે છે. એટલે વાતને જીવતી રાખવા માટે તેના અતિરેકથી સાવધ રહેવાની ખાસ જરૂર છે. તા. ૧૫-૧૧-૧૯૫૭

(૪૩૮)

એકવાર પણ વિચારજો.

તુચ્છ માણસ પોતાની તુચ્છ વૃત્તિઓને પોષવા માટે કેટલું નુકશાન કરી રહ્યો છે તેનું તેને ભાન નથી એ પોતાને ખીલીની જરૂર છે એટલા માટે મહેલને તોડવા તત્પર બન્યો છે. એ વાત તે જાણતો નથી.

તેને સમજાવવામાં આવે છે, પણ તેનામાં સમજણ નથી, બીજાના એવા પ્રયત્નો તરફ તે નજર કરીને એકદમ આવું આવું વિચારવાનું તેને સૂઝે છે પણ પોતાને માટે તેને જરી પણ સૂઝતું નથી. જરૂર પોતાને માટે ક્ષણે ક્ષણે વિચારવાની આવશ્યકતા છે. પ્રતિક્ષણ વિચાર ન કરી શકાય તો દિવસમાં એકાદ વખત તો જરૂર વિચાર કરવો જરૂરી છે. કોઈનવિષે વિચાર કરવાથી બહુ સમજાશે, અને એવી ટેવ

પડ્યા પછી તમે જાતે જ તેમાં રસ ધારણ કરતાં થઈ જશો. ફરી તમને કહેવાની જરૂર નહિ રહે. પણ પ્રથમ જ્યારે વિચાર કરો ત્યારે જેમ તેમ વિચાર ન કરતાં, જરી સ્વસ્થતાપૂર્વક વિચાર કરજો અને તેનો સ્વાદ માણજો. ૧૫-૧૧-૧૯૫૭

(૪૩૯)

અમને બચાવ

એ અનંત બલ ભગવન્! આ પ્રગતિ અમારી પાછળ પડી છે તેથી અમને બચાવ. ૧૫-૧૧-૧૯૫૭

(૪૪૦)

તમે જ્યાં છો એ બરાબર છે.

તમે અત્યારે જ્યાં ઊભા છો એ બરાબર છે. તમે ક્યાં ઊભા છો તેની બહુ ચિંતા ન કરો. તમારે ક્યાં જવું છે એ વિચારો, જ્યાં જવાનું છે એ બરાબર છે કે નહિ એનો વિચાર કરો, જ્યાં જવાનો વિચાર કર્યો છે, એ સ્થળ તમે જોયું છે—જાણ્યું છે? જો જોયું ને જાણ્યું ન હોય તો તે જોનારા અને જાણનારા પ્રામાણિક માણસોને પૂછો, પૂછીને પછી–તમને લાગે કે–ત્યાં જવા જેવું છે તો તેનાં રસ્તાની તપાસ કરો, રસ્તો મળે એટલે તેના પર વ્યવસ્થિત ચાલવા પ્રયાસ કરો. તમને એમ લાગે કે ના–ત્યાં જવા જેવું નથી તો બીજે ક્યાંક જવાનો વિચાર કરો, પણ જાણી જોઈને ખોટે રસ્તે ચડીને દુ:ખી થતાં નહિ. આંધળા બનીને દોડતા નહિ. એ કરતાં તો તમે અત્યારે જ્યાં છો એ બરાબર છે. તા. ૧૫-૧૧-૧૯૫૭

(૪૪૧)

વળતરનો વિચાર કરો.

સુખને માટે કરેલા તમારા પ્રયત્નોનું વળતર વિચારો, તમને લાગશે કે વળતર ઘણું જ ઓછું મળ્યું છે, અરે! કાંઈપણ મળ્યું નથી. છતાં

તમે એના એ પ્રયત્નો કર્યા કરો છો. તમારે બીજા સારા પ્રયત્નો કરવાની જરૂર છે. જરૂર તમને બીજા સારા પ્રયત્નો સારૂં વળતર આપશે, પણ જો તમે તમને મળતું આવું વળતર બરાબર માની બેઠા હો તો તમને અમારૂ કથન જરા પણ અસર નહિ કરે. માટે પ્રથમ તમને અત્યારે મળતું વળતર બરાબર છે કે નહિ એ સમજણપૂર્વક વિચારો. તા. ૧૫-૧૧-૧૯૫૭

(૪૪૨)

એ ત્રિપુટીને કેળવજો

કોઈની પણ વિષમતાઓ જરી પણ ઓછી થાય એ રીતે મન-વચન-કાયાને કેળવજો. પણ અન્યની વિષમતાઓ વધે એ રીતે કેળવતા નહિ. તા. ૧૬-૧૧-૧૯૫૭

(૪૪૩)

નથી સમજતો

બીજાઓની વિષમતાઓમાં વૃદ્ધિ કરનાર જીવ સમજતો નથી કે તે પોતાની વિષમતાઓ વધારી રહ્યો છે. તા. ૧૬-૧૧-૧૯૫૭

(૪૪૪)

એમાં વિશેષતા છે

સમર્થ પાસે મારી ઇચ્છાઓ પૂર્ણ થાય એવી માંગણી કરવા કરતાં હું નિરીહ બનું એ માંગણીમાં ઘણું વિશેષ સત્ત્વ સમાયું છે.

તા. ૧૭-૧૧-૧૯૫૭

(૪૪૫)

કોણ સારૂં ?

એક આત્મા પોતાની સારી સારી ઇચ્છાઓને પૂર્ણ કરવા માટે સતત તનતોડ પ્રયત્નો કરે છે, જ્યારે બીજો આત્મા એવી કોઈપણ

પ્રચ્છાઓ કરતો જ નથી. એ બેમાં કોણ સારું ? જગત્ આનો ઉત્તર—પ્રથમ સારો–ને બીજામાં કાંઈ નથી–એ પ્રમાણે આપશે, પણ તત્ત્વજ્ઞાની તો કહેશે કે પ્રથમનો આત્મા જરૂર સારો છે પણ બીજો આત્મા જો જડ નથી તો પ્રથમ કરતાં કંઈ ગુણ આગળ વધી ગયો છે.

તા. ૧૭–૧૧–૧૯૫૭

(૪૪૬)

ચક્રાકાર ગતિ એ પ્રગતિ નથી

શાસનમાં ક્રિયાકાંડનો વેગ વધ્યો છે, તપસ્યા, સ્વાધ્યાય, લેખન, યાત્રા, ઉત્સવો, ભક્તિ અને એવી જ બીજી ઘણી શુભ પ્રવૃત્તિઓ અગાઉ કરતાં ખૂબ ખૂબ થાય છે. આ સર્વ, જીવને અશુભ પ્રવૃત્તિઓથી અટકાવે છે–બચાવે છે. એ પૂરતા તો તે અનુમોદનીય તો છે જ. છતાં તેનાથી આવવું જોઈએ એવું પરિણામ કેમ નથી આવતું ? એ પ્રશ્ન સદા જીવતો જાગતો રહે છે. યોગ્ય આત્માઓ આ અંગે મંથન પણ અવાર–નવાર કરતા હોય છે. તેનાં અનેક કારણોમાં આ પણ એક કારણ છે. કોઈપણ પ્રવૃત્તિ જો તે અનુભૂતિ વગરની હોય તો તેનાં આવર્તન પ્રધાનભાગ ભજવતું હોય છે અને એવા આવર્તનો કાર્યક્ષમ બનતાં નથી. આવર્તનમાં ક્વચિત્ જ ઉપયોગ મિશ્ર થાય છે. જ્યારે ઉપયોગ જોડાય છે ત્યારે આહ્‌લાદ પણ અદ્દ્‌ભુત અને અપૂર્વ ઉપજે છે. અલ્પ પણ અનુભૂતિયુક્ત પ્રવૃત્તિ જીવને સામર્થ્ય યોગ તરફ લઈ જાય છે. અનુભૂતિ આત્માને સાધ્ય પ્રતિ ગતિ કરાવે છે. આવર્તન જીવને ચક્રાકારે ગતિ કરાવે છે. આગળ વધ્યા પછી પણ જો આ વર્તનમાં જીવ પડી જાય તો બહુ સમય પછી પણ–તે હતો ત્યાંનો ત્યાં જ હોય છે. શુભ આવર્તનો એમને એમ છોડી દેવાથી તો એકાંત ગેરલાભ જ છે. એટલે તેમાં અનુભૂતિ વધારવી કે જેથી તેનો સુન્દર લાભ મળે એ પ્રમાણે કરવું જરૂરી છે.

તા. ૨૭–૧૧–૧૯૫૭

(૪૪૭)

સત્કાર્ય

૧. સારું કાર્ય કરવાની સતત ઇચ્છા રાખવી.

૨. સત્કાર્ય કરવા માટે સતત પ્રયત્નશીલ રહેવું.

૩. અમુક સત્કાર્ય કરવા માટે પ્રયત્ન આદર્યો હોય અને તેમાંથી અન્ય સુન્દર કાર્ય બની જાય તો આનન્દિત થવું.

૪. સત્કાર્યમાં જેટલે અંશે સિદ્ધિ મળે તેટલી પ્રસન્નતા સેવવી.

૫. પોતે ધારેલું સત્કાર્ય બીજા કરે તો તેમાં યથા શક્ય સહકાર આપવો અને તેની થતી સિદ્ધિથી પ્રમુદિત થવું.

૬. સત્કાર્ય અંગે કરવામાં આવતો કોઈપણ પ્રયત્ન સાર્થક અને ઉચિત છે એમ સતત માનવું.

૭. સત્કાર્યના પૂરક બનવું.

૮. સત્કાર્યની અનુમોદના કરવી. તા. ૨-૧૨-૧૯૫૭

(૪૪૮)

જીવવા જેવું જીવન જીવવું

જીવન તો સહુ કોઈ જીવતા હોય છે. પણ ઘણા તો યેન કેન પ્રકારેણ સમય પૂર્ણ કરતા હોય છે. સમય વ્યતીત કરવો એ જુદું છે અને જીવન જીવવું એ જુદું છે. જીવવું જીવન જોઈને માનવને જીવન જીવવા જેવું છે એવું ભાન થાય માટે એવું જીવન જીવવા યત્નશીલ બનવું જરૂરી છે. તા. ૨-૧૨-૧૯૫૭

(૪૪૯)

વિશ્વાસ પ્રથમ તો પોતાના ઉપર જોઈએ.

તમને તમારા ઉપર વિશ્વાસ છે, તો તમારા ઉપર બીજાને

વિશ્વાસ રહેશે—જરૂર રહેશે અને તમને પણ બીજા ઉપર વિશ્વાસ બેસશે. પણ જ્યારે પોતાને બીજા ઉપર વિશ્વાસ નથી બેસતો ત્યારે માનવું કે વિશ્વાસ તો પોતાને પોતાના ઉપરથી જ ઊઠી ગયો છે.

તા. ૨-૧૨-૧૯૫૭

(૪૫૦)

એ બેમાં અંતર છે.

સંતોષ અને નિષ્ક્રિયતામાં ખૂબ જ અંતર છે. તા. ૨-૧૨-૧૯૫૭

(૪૫૨)

એ બે એક નથી.

ઉપવાસ એ લાંઘણ નથી અને લાંઘણ એ ઉપવાસ નથી.

તા. ૨-૧૨-૧૯૫૭

(૪૫૩)

એ મૂર્ખતા છે.

મૌન અને મૂકતાને એક માનવા કે સમજવા એ મૂર્ખતા છે. મહામૂઢતા છે. તા. ૨-૧૨-૫૭

(૪૫૪)

અભિમાન અને સ્વમાન

અભિમાની આત્મા એવા શિખર ઉપર ચડયો હોય છે કે જે શિખર કેવળ દેખાવનું હોય છે. તેનો નીચેનો ભાગ અસ્થિર અને તકલાદી હોય છે. એ ભાગ વારંવાર હચમચતો હોય છે. ત્યાં ચડેલો બીજાઓને તુચ્છકારતો હોય છે. એ કોઈની સાથે હળીમળી શકતો નથી. જો સ્વયં સમજીને શિખર ઉપરથી એ ઊતરી જાય તો તે બચી જાય; એનું વર્તુલ વધી જાય, પણ એ બનવું સહેલું નથી. એ

તો ત્યાં નીરખી રહેવા પ્રયત્ન કરનાર હોય છે ને ઉપરથી તે ત્યાંથી પતન પામે છે.

સ્વમાનનું શિખર એટલું સુંદર છે કે જ્યાં કોઈ પણ પ્રકારની કટુતા ન હોવા છતાં ઉન્નત છે. એ શિખર પર ચડેલની સતત ઉન્નતિ થયા કરે છે. તેના પર ચડેલા યોગ્ય આત્માનું કદી પણ પતન થતું નથી. ફક્ત એના પર ચડવું સહેલું નથી. તા. ૨-૧૨-૧૯૫૭

(૪૫૪)

સારી આશાઓ

મારી આશાઓ સફળ થાય એનો આનંદ અનુભવવો પણ કદાચ એ સફળ ન થાય તો નિરાશ કે હતાશ ન બનવું. એ સાથે સફળ નહીં થઈ તેની વિચારણા કરવી. પણ [illegible] એ મારે યોગ્ય નહોતી અથવા કોઈએ વિઘ્ન નાખ્યું માટે સફળતા ન મળી [illegible] કદી ચિંતા વધારવી નહિ. મારી આશાઓ [illegible] પણ ઘણા કિંમતી અને સાર્થક છે. તા. ૧૫-૧૨-૧૯૫૭

(૪૫૫)

ઉત્તમ અને તુચ્છ ફળ

ઉત્તમ ફળ મેળવવા માટે કોઈ વિરલ મહેનત કરે છે. પણ ઉતાવળા અને અધીરા થઈ તુચ્છ ફળ [illegible] કરે છે. એ [illegible] નથી. યોગ્યતા અનુસાર [illegible] ફળ [illegible] કોઈ [illegible] નથી. તા. ૧૬-૧૨-૧૯૫૭

(૪૫૬)

નહિં તો પછીથી પસ્તાશો

તમે તમારી શક્તિનો ઉપયોગ કરો અને કેવી રીતે કરો [illegible] વિચાર કરો [illegible] ત્યારે તમે જે વિચાર કરો [illegible]

એમાંથી શા શા લાભ થાય છે તેનું તારવણ શરૂ થશે, એ તારવણ તમારી સમજણ પ્રમાણે તમે નક્કી કરશો, પછીથી વિશેષ લાભવાળા કાર્યમાં તમે તમારી શક્તિનો ઉપયોગ કરવાનું વિચારશો. પણ એ ઉપયોગ કરતાં પહેલાં તમારે અનેક ગેરસમજુતિઓ–પ્રમાદ–ઈર્ષા–બીક–મંદતા મદ–વગેરે દૂર કરવા પડશે. અને સમજણ શક્તિ ખીલવવી જોઈશે. નહિં તો પાછળથી પશ્ચાતાપ થશે. તા. ૧૫–૧૨–૧૯૫૭

(૪૫૭)

જ્ઞાનને પચાવવું

જ્ઞાન એ અમુક સ્થિતિમાં ખોરાક જેવો પદાર્થ છે, જેમ અમુક પ્રકારનો ખોરાક અમુકને માફક આવે છે અને અમુક પ્રકારનો ખોરાક અમુકને માફક નથી આવતો, તેમ અમુક પ્રકારનું જ્ઞાન અમુકને માફક આવે છે અને અમુક પ્રકારનું જ્ઞાન અમુકને માફક આવતું નથી. છતાં સંયોગવશાત્ તે સમયે માફક ન આવતું પણ માફક આવી જાય છે. મન ગમતો ખોરાક પણ વધારે પડતો. પાચન શક્તિનો વિચાર કર્યા વગર વાપરવાથી જેમ અજીર્ણ થાય છે, અને તેમાંથી અનેક રોગો જન્મે છે તેમ જ્ઞાન પણ ન પચે તો અજીર્ણ થાય છે અને તેમાંથી અનેક દોષો જન્મે છે, એવી સ્થિતિમાં ઉચિત ઔષધ લેવું આવશ્યક છે. એથી સમીકરણ થાય છે અને પરિણામ સારું આવે છે.

તા. ૧૫–૧૨–૧૯૫૭

(૪૫૮)

સદ્‌વિચારોની અગત્ય

જગતને સૂર્યના પ્રકાશની જેટલી જરૂર છે, ચન્દ્રની ચાંદની જેટલી આવશ્યક છે, મેઘના વરસાદની જેટલી અનિવાર્યતા છે, તેટલી જ નહિં પણ તેથી વધારે સુજ્ઞ પુરૂષોના સદ્‌વિચારોની અગત્ય છે.

તા. ૨૭–૧૨–૧૯૫૭

(૪૫૯)

ત્યારે જીભ નહીં ઊપડે

જ્યારે ઘોર અંધારું ઘેરાતું હોય, જંગલમાં ભૂલા પડ્યા હોઈએ, વાઘ-વરુ વગેરેની ભીતિ માથે ઘૂરકતી હોય, ત્યારે જે યાદ આવે—જે રક્ષણ કરે—જેનું શરણ મીઠું લાગે—એ સર્વસ્વ છે, પણ પાછળથી એને ભૂલી જનાર જીવ ખરેખર ભૂલી જાય છે કે ફરી આવો પ્રસંગ આવશે ત્યારે તે શું કરશે. શરણાગતવત્સલ શરણ આપવામાં વિલંબ નહિ કરે પણ શરણ માગતાં ત્યારે જીભ નહીં ઊપડે. તા. ૨૭-૧૨-૧૯૫૭

(૪૬૦)

વિલંબ અને ત્વરા

કાર્યસિદ્ધિમાં વિલંબ જે પ્રમાણે બાધક છે તે પ્રમાણે ત્વરા પણ બાધક છે, યથોચિત અવિલંબ અને અત્વરા જરૂરી. તા. ૪-૧-૧૯૫૮

(૪૬૧)

ભૂલમાં વધારો કરવો નહિ

પોતાની ભૂલને અંગે આવતા પરિણામોને અન્ય ઉપર આરોપણ કરવાથી બચી શકાતું નથી. તેની નોંધ તો થતી હોય તે પ્રમાણે થઈ ગઈ હોય છે, અન્ય ઉપર આરોપણ કરવાની ભૂલનો તેમાં વધારો પણ તેમાં ઉમેરાય છે, ભૂલથી અવશ્ય સત્વર બચવું જરૂરી છે.

તા. ૪-૧-૧૯૫૮

(૪૬૨)

પારકી આશા

કોઈની સહાય લેવી એ જુદી વાત છે અને કોઈને આધારે બેસી રહેવું એ જુદી વાત છે. અન્યની આશા પરિણામે નિરાશ કરે છે એટલું જ નહિ પણ હતાશ પણ કરે છે. તા. ૪-૧-૧૯૫૮

(૪૬૩)

એ વિશેષ ભયંકર છે

પારકે ઘરેણે વિભૂષિત દેખાવું તેના કરતાં પણ છતી શક્તિએ કાંઈપણ કર્યા વગર પારકા સત્કાર્યોથી સારા દેખાવું એ વિશેષ ભયંકર છે.

તા. ૪–૧–૧૯૫૮

(૪૬૪)

પ્રસંગે પોતાનું ખપમાં આવે છે

થોડા પણ નિજના ગુણો પ્રસંગે ખાસ કામમાં આવે છે. પણ પરનાં ઘણાં ગુણો કાંઇ કામમાં આવતા નથી. તા. ૪–૧–૧૯૫૮

(૪૬૫)

એમાં ધનની જરૂર અંશમાત્ર નથી.

ધનથી દરેક કાર્ય સાધી શકાય છે એ પ્રકારની માન્યતા ઘણાંના મનમાં ઘર કરી ગઈ હોય છે, પણ એમાં સત્યાંશ કરતાં અસત્યાંશ વધારે છે. ઘણાં કાર્યો એવા છે કે જેમાં ધનની અંશમાત્ર આવશ્યકતા નથી. ભાવનાથી સિદ્ધ થતાં બધા કાર્યો એ કોટિમાં આવે છે. વિશેષ તો ભાવનાથી સિદ્ધ થતાં કાર્યોને જો ધનથી સિદ્ધ કરવાનો–કરાવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે તો તે કાર્ય થતું નથી અને પરિણામ વિપરીત આવે છે. પ્રેમ, મૈત્રી, સદ્‌ભાવ, પૂજ્યબુદ્ધિ, કારુણ્ય, સૌજન્ય, દાક્ષિણ્ય, ઉત્સાહ, આવેશ, વગેરે ભાવનાનાં વિવિધ પ્રકારો છે. ભાવનાના એક એક પ્રકારમાં એટલી શક્ત છે કે જે કાર્ય કરોડોની મીલ્કત આપતાં નથી થતું તે કાર્ય એ શક્તિથી થાય છે. વિશ્વમાં થતાં કાર્યોનો મોટો ભાગ ભાવનાને ફાળે જાય છે. વર્તમાનમાં એ ભાવનાને બદલે ધનને વધારે કિંમતી અને વિશેષ શકિતવાળું ગણવામાં આવે છે એ આ કાળની કમનસીબી છે. તા. ૬–૧–૧૯૫૮

(૪૬૬)

પ્રમાદ

મારા કાર્યો-પોતાના લાભના કાર્યોનો ઉધારો રાખવો એ મોટો ગેરલાભ છે. કાર્યો સારી રીતે કરવા માટે વિલંબ કરવો એ જુદી વાત છે અને પ્રમાદથી વિલંબ કરવો એ જુદી વાત છે. પ્રમાદથી વિલંબ કરનારને કાર્યહાનિ થાય છે. માટે પ્રમાદને દૂર કરીને હિતમાર્ગ શીઘ્ર સાધવા તત્પર બનવું. તા. ૭-૧-૧૯૫૮

(૪૬૭)

એને અમર કરી દેવું એ કર્તવ્ય છે.

જે પુષ્પ ખીલે છે તે જરૂર કરમાય છે, કરમાઈ જવું એ તેનો સ્વભાવ છે-ધર્મ છે. જે કરમાતું નથી તે ફૂલ નથી, બનાવટી છે એ બનાવટી ફૂલમાં સાચા ફૂલની સુવાસ અને શોભા મળતી નથી. સૌન્દર્ય અને સૌરભ ભર્યા ફૂલને એ ન કરમાય ત્યાં સુધીમાં અમર કરી દેવું એ કર્તવ્ય છે. તા. ૮-૧-૧૯૫૮

(૪૬૮)

પુષ્પનું મૂલ્ય

ફૂલમાં જેટલું સૌન્દર્ય અને સૌરભ હોય છે તેટલા પ્રમાણમાં તેનું મૂલ્યાંકન થાય છે. પ્રસંગ વિશેષમાં ઉપયોગ, સુગંધની અલ્પતા હોય તો પણ મૂલ્યાંકન વિશેષ થઈ જાય છે પણ તે પ્રસંગ વિશેષને આભારી છે. એથી એનું વાસ્તવિક મૂલ્ય વધ્યું ન ગણાય. પોતાનું મૂલ્યાંકન આપમેળે કરાવવા માટે એનું વૈશિષ્ટ્ય પ્રાપ્ત કરવું આવશ્યક છે. તા. ૯-૧-૧૯૫૮

(૪૬૯)

સુયોગ

વિદ્યા અને વિનયનો સુયોગ વિરલ એવું કોઈ વૈશિષ્ટ્ય નથી કે જેને ન અપનાવી શકો. તા. ૯-૧-૧૯૫૮

(૪૭૦)

વિનય વાસ્તવ જોઇએ

વિનય જીવનમાં વણાઈ જાય એ ખરો વિનય. બાકી કાર્ય સાધવા પૂરતો વિનય જગતમાં ડગલે ને પગલે જોવા મળે છે. એ કૃત્રિમ વિનયની પાછળ ભયંકરતા છૂપાએલી હોય છે. એવા વિનયથી એકન્દર ગેરલાભ થાય છે. ક્ષણિક સિદ્ધ થાય છે. ક્ષણિક સિદ્ધિ થાય પણ પરિણામે અવિશ્વાસ જન્મે અને એથી નૂકશાન થાય. તા. ૯-૧-૧૯૫૮

(૪૭૧)

ઇચ્છા ઉપર કાબૂ કેળવવો

ઇચ્છા થાય ત્યારે ક્ષણભર પણ તેને કાબૂમાં રાખવી, પછી એ સારી હોય તો અનુસરવું અને સારી ન હોય તો તેને દબાવી દેવી, પણ ઇચ્છા આપણને પોતાના દાસ બનાવીને આપણી પાસેથી કાર્ય લે, એવું તો નજ થવા દેવું. તા. ૯-૧-૧૯૫૮

(૪૭૨)

સ્વહિતની તમન્ના

આત્મ ધન પ્રાપ્ત કરવા માટે તીવ્ર તમન્ના જાગૃત થવી જોઈએ. એ તમન્ના પછીની વૃત્તિ ને પ્રવૃત્તિ કોઈ જુદી જ હોય છે. જે પ્રમાણે વર્તમાનમાં ઘણાંખરાં ને ઐહિક સામગ્રીની કેવી ઇચ્છા હોય છે? એ સામગ્રી મેળવવા માટે તે તે જન કેવા પ્રયત્નો કરે છે? પોતાનું શકય સર્વ કેવું કરી છૂટે છે? કારણ કે તેને તેની તમન્ના છે. પણ એવી તમન્ના—સ્વહિત માટે જાગૃત નથી થઈ કારણ કે સ્વહિત શું છે? એ હજુ સમજાયું નથી. એ સમજાય તો પછી પૂછવુંજ શું!

તા. ૧૪-૧-૧૯૫૮

(૪૭૩)

સંવેદન પૂર્વકની પ્રાર્થના કરવી

પ્રભુની પાસે પ્રાર્થના સ્તુતિ સ્તવના વિજ્ઞપ્તિ આરજૂ અનેક

રીતે અનેક આત્માઓ કરે છે. જુદા જુદા કવિઓના રચેલા પદો ગાય છે, પણ તેમાં સંવેદન પર્યંત અલ્પ જોવા મળે છે. ખરી ખૂબી સંવેદનમાં છે. ઘણી વખત તો ગાનાર કોઈક બોલતો હોય છે અને અભિનય કોઈક કરતો હોય છે. એ અભિનય જો અન્દરની તીવ્ર વેદના જન્ય હોય તો તો સારું પણ ગાનાર એમ માનતો હોય છે કે આ ગીતને અનુરૂપ હું આ અભિનય કરું છું ત્યારે એ એટલું વિચિત્ર લાગે છે કે સમજુ સહૃદયને શરમાવું પડે. નાનો બાળક પણ પોતાનું કથન ભાવપૂર્વક કહે છે. ત્યારે પ્રભુ પાસે કથનીય કહેતા પણ ન આવડે તો કાર્યસિદ્ધિ કેમ થાય. એ ન આવડતું હોય તો શિખવું જોઈએ. શિખવાની ઈચ્છા થવી જોઈએ. સંવેદન જાગૃત કરવા માટે યત્નશીલ બનવું જરૂરી છે.

તા. ૧૪-૧-૧૯૫૮

(૪૭૪)

એમાંથી છૂટવાની આવશ્યકતા છે.

જ્યારે ખાવું જોઈએ ત્યારે ખવાતું નથી ને ન ખાવું જોઈએ ત્યારે ન ખાવાનું ખૂબ ખવાય જાય છે. એજ પ્રમાણે જવું હોય ત્યારે જવાતું નથી અને ન જવું હોય ત્યારે ન જવાને સ્થળે ચાલ્યા જવાય છે, બોલવામાં, ચાલવામાં, વગેરે દરેક કાર્યમાં કોઈ ને કોઈ ફેરફાર થઈ જાય છે. આમ થવામાં મુખ્ય કારણ અજ્ઞાન, મોહ, પ્રમાદ, અને વિઘ્નનું બાહુલ્ય છે. આ બધાં આત્મભૂલ ભૂલના પરિણામ છે એમાંથી છૂટવા માટે આત્માને જાગૃત કરવો એ પરમ આવશ્યક છે

તા. ૩૧-૧-૧૯૫૮

(૪૭૫)

નહિ તો પતન થતાં વાર નહિ થાય.

કોઈ પણ વચનવાળ પ્રાણીનું ઉર્ધ્વગમન સહજ નથી. એ માટે પ્રબળ પ્રયત્નની જરૂર છે અધઃપતન સહજ છે. એ માટે બહુ પ્રયત્નની જરૂર

નથી. જીવને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] પણ [illegible]
થતાં [illegible] લાગતી નથી.
તા. ૧-૨-૧૯૫૮

(૪૭૬)

જાગ્યા ત્યાંથી સવાર

કેટલીક વખત પતન સંપૂર્ણ ન થાય ત્યાં સુધી ઊર્ધ્વગમન નથી થતું એમ લાગે છે, પણ એ પ્રમાણે બનતું હોય એમ નહિ ઊલટું ઘણી વખત પૂર્ણ અધઃપતન થયા બાદ ત્યાં કેટલો સમય જાય છે એનું કાંઈ પણ ઠેકાણું હોતું નથી. ઘણાં આત્માઓનું સંપૂર્ણ અધઃ-પતન થયા બાદ અનંતકાળ વ્યતીત થાય પછી ધીરે ધીરે ઊર્ધ્વગમન શરૂ થાય છે. એટલે અધઃપતનમાં જ્યાંથી પાછું ફરાય ત્યાંથી પાછું ફરવું હિતાવહ છે.
તા. ૧-૨-૧૯૫૮

(૪૭૭)

સમય આવ્યે સર્વ થાય છે.

સામે જ પદાર્થ પડ્યો હોય છે. અને એની શોધ કરવામાં પાર નથી આવતો, આખરે કંટાળીને શોધ કરવી પણ પડતી મૂકવાનું મન થાય છે, પણ પદાર્થની જરૂર એવી છે કે થોડો થાક ખાઈને વળી શોધ કરવાનું શરૂ કરાય છે, પદાર્થ મળતો નથી અને મળે છે ત્યારે એક જ ક્ષણમાં મળે છે. આમ કેમ બનતું હશે? આમ કેમ બને છે? એનો વિચાર ઘણાં ઓછા માણસો કરે છે. મોટે ભાગે આવું બને છે ત્યારે માણસને આશ્ચર્ય જ અનુભવાય છે. પોતાની સમ્મૂઢતા ઉપર હસવું પણ આવે છે. પણ આમ બને છે એ અસહજ નથી. વસ્તુની પ્રાપ્તિમાં આવશ્યક કારણ સામગ્રી જ્યાં સુધી નથી મળી ત્યાં સુધી એ પ્રમાણે બનવાનું જ. આપણી મૂકેલી કિંમતી વસ્તુ પણ આપણા અદષ્ટની ખામીને કારણે ભવિતવ્યતાના પરિપાકને વાર હોય ત્યાં સુધી તે નહિ મળવાની. અને જ્યારે ઉપરોક્ત સામગ્રીપૂર્ણ થશે એટલે એજ

વિમર્શ

ચીજ અવસ્થામે આવી મળશે. આ [illegible] ગમ્ભીર [illegible] છે. અમુક અવસ્થામાં અમુક પ્રશ્નની સમજણ આવતી નથી, પણ સમજાવવામાં આવે છતાં નથી આવતી અને અમુક [illegible] એટલે એ સમજણ સહજપણું આવે છે

તા. ૭-૨-૧૯૫૮

વસ્તુ માત્ર નવી છે (૬૭૮)

નવું નવું વાંચવું, નવું [illegible] નવા નવા [illegible] માણસને ગમે છે અને કહેવાય છે કે — માનવો નવીનપ્રિય [illegible] પણ એ પ્રમાણે નવીન-નવીન પદાર્થો પ્રત્યે પ્રીતિ [illegible] હોવા છતાં તેમાં અસ્થિરતાના [illegible] નવીનતાનો અર્થ જુદા જુદા-નવા નવા પદાર્થ પ્રત્યે [illegible] કરવું એવો ન કરતાં [illegible] પદાર્થમાં [illegible] મેળવતાં શીખવું એ રીત [illegible] ઉત્તમ [illegible] તો તુચ્છ પદાર્થો [illegible] પદાર્થો પ્રત્યે [illegible] આવો વિચારવાનું મન થાય [illegible] ઉત્તમ લાભ મળે છે.

નવી નવી વાત [illegible] પ્રવૃત્તિ કરે છે પણ [illegible] મેળવવાનું એ પરમ [illegible]

તા. ૮-૨-૧૯૫૮

સારી વાતમાં રસ લેવો (૬૭૯)

કોઈ સારી અને [illegible] નો હશે ત્યાં સુધી [illegible]

અથવા વાંચવાથી કંટાળો આવે છે અને એ કંટાળો વાતની મહત્તાને મારી નાખે એવું આવરણ કરાવે છે. પછીથી જ્યારે એ વાતની ઉપયોગિતા તરફ લક્ષ્ય જાય છે ત્યારે પ્રથમ કેળવેલો ઉપેક્ષા ભાવ આડો આવે છે અને વ્યથિત કરે છે, માટે નાની-ટૂંકી કે મોટી પણ હિતની વાતમાં રસ કેળવવો. તા. ૨-૨-૧૯૫૮

(૪૮૦)

કિંમત કરવા માટે અનેક દૃષ્ટિની જરૂર છે.

સમયે મળેલી ચીજ ગમે તેવી હોય તો પણ તેનું મૂલ્ય વધુ પડતું અંકાય છે અને મૂલ્ય ભરી વસ્તુ પણ અસમયે મળી હોય તો તેનું મૂલ્ય ઘટી જાય છે. પણ આ વસ્તુનું મૂલ્ય કરવાની એક દૃષ્ટિ છે. આ એક જ દૃષ્ટિ કેળવીને વસ્તુનું મૂલ્ય કરનારને ઘણું ગૂમાવવું પડે છે. માટે વસ્તુનું વાસ્તવિક મૂલ્ય વિચારવા માટે અનેક દૃષ્ટિઓ કેળવવાની જરૂર છે. તા. ૩-૨-૧૯૫૮

(૪૮૧)

અમલમાં મૂકીને અપાતો ઉપદેશ કારગત બને છે.

યોગ્ય સલાહ પોતે અમલમાં મૂકી શકે એવી સ્થિતિમાં હોવા છતાં જો અમલમાં મૂક્યા વગર આપવામાં આવે છે, તો તે કારગત બનતી નથી. માટે સલાહને કારગત બનાવવા માટે પ્રથમ તે પ્રમાણે અનુસરવું જરૂરી છે. એવા કોઈ મહત્ત્વના બાધક કારણસર ન અનુ-સરી શકાતું હોય એ જુદી વાત છે. તા. ૩-૨-૧૯૫૮

(૪૮૨)

તરી શકનાર સહેલાઈથી તારી શકે છે.

પોતે તરનાર જેટલી સહેલાઈથી બીજાને તારી શકે છે-તરાવી શકે છે એટલી સહેલાઈથી પોતાને તરતા ન આવડતું હોય તે તારી કે તરાવી શકતો નથી. તા. ૩-૨-૧૯૫૮

એ નિન્દા નથી. (૪૮૩)

કુછોની નિંદા કરવી એ જુદી વાત છે અને કુછોને ઓળખીને પોતે સાવધ રહેવું અને બીજાને સાવધ રાખવા એ જુદી વાત છે. કુછોથી બચવા માટે પ્રયત્નો કરવા એ નિંદા નથી. તા. ૩-૨-૧૯૫૮

મુખ્ય પ્રવેશ દ્વાર (૪૮૪)

આત્મારૂપી મહાલયમાં સારી કે ખોટી વસ્તુઓના પ્રવેશ માટે ચિત્ત એ મુખ્ય દ્વાર છે. એને ક્યારે બંધ રાખવુ અને ક્યારે ઉઘાડું રાખવું એ શિખવું બહુ અગત્યનું છે. જો એ આવડી જાય તો બેડો પાર થતાં વાર ન લાગે. તા. ૩-૨-૧૯૫૮

એ વગર એ ન બને (૪૮૫)

શિખરને સર કરવા માટે શરૂઆતમાં પર્વતની પ્રાથમિક ભૂમિકાઓ પરિશ્રમ સાવધના પૂર્વક કરવો અનિવાર્ય છે. તા. ૩-૨-૧૯૫૮

હાસ્યના હાંસીપાત્ર ન બનતા (૪૮૬)

તમારે હસવું હોય તો જરૂર હસજો પણ તમે હસતા હો ત્યારે હાસ્ય તમારું હાસ્ય કરે એ રીતે કદી પણ હસના નહિ. તા. ૩-૨-૧૯૫૮

રૂદન પર હસો નહિં (૪૮૭)

તમે હસો એમાં અમને કાંઈ વાંધો નથી, પણ તમે બીજાના રૂદન ઉપર હસો એ અમને જરા પણ રૂચતું નથી. તા. ૩-૨-૧૯૫૮

(૪૮૮)

જી. ઓ. ડી.

જી. ઓ. ડી. (GOD)ની ઉપાસના કરતાં આવડે તો બરાબર છે નહિ તો એજ અક્ષરો આપણા સર્વને કરડે છે. તા. ૩–૨–૧૯૫૮

(૪૮૯)

પરિણામે મધુર એ મધુર

મધુર લાગે એટલે સારૂં એમ કદી પણ ન માનવું અને મધુર ન લાગે એટલે ખરાબ એમ પણ ન માનવું. મધુર તો વિષપણ લાગે છે એટલે તેને સારૂં કેમ કહેવાય? ઔષધ મધુર મધુર નથી લાગતું એટલે તેને ખરાબ કહેવાય? હિતકર હોય તો મધુર બનાવતા શિખવું એ ઉત્તમ છે. તા. ૩–૨–૧૯૫૮

(૪૯૦)

નાની વાતને મોટું રૂપ આપવું એ મૂર્ખાઈ છે

અણસમજુ માણસો નાની વાતને એવું મોટું રૂપ આપી દે છે કે જેથી પોતાની અને સામાની ઘણી મોટી વાતો બગડી જાય છે. તે તરફ તેમનું લક્ષ્ય જતું નથી. કોઈ લક્ષ્ય દોરે તો પણ તેમને સમજાતું નથી. છેવટે ગેર ફાયદાના ભોગ બનવું પડે છે–ત્યારે કાંઈક ખ્યાલ આવે છે.

(૪૯૧)

ફક્ત ભૂલોને યાદ કરવાથી ભૂલ સુધરતી નથી

ભૂતકાળની ભૂલો સુધારી લેવી એ માર્ગ છે. ભૂતકાળની ભૂલોને સંભાર્યા કરવી અને સુધારવા માટે કાંઈપણ કરવું નહિં, એના જેવી બીજી કોઈ ભૂલ નથી. એથી ભૂલ સુધરતી નથી પણ ભૂલમાં વધારો થયા કરે છે. તા. ૫–૨–૧૯૫૮

બે પ્રકારની ભૂલ (૪૯૨)

કેટલીક ભૂલો એવી પરંપરા ઊભી કરે છે કે જ્યાં સુધી ભૂલ સુધારી લેવામાં નથી આવતી ત્યાં સુધી નુકસાન વધતું જ જાય છે. જ્યારે કેટલીક ભૂલો જ્યારે થાય છે ત્યારે જે નુકસાન કરવાનું હોય તે કરે છે પણ પછીથી તેની પરંપરા ચાલતી નથી. એ પરંપરા ઊભી કરે એવી ભૂલોને સુધારી લેવામાં ક્ષણ પણ વિલંબ કરવો નહિ.

તા. ૫-૨-૧૯૫૮

રુચિ–અરુચિ કેળવવી (૪૯૩)

આપણને ગમતા કાર્યો કરવાની અનુકૂળતા રહે એવું આનંદ ઘણો આવે છે પણ એવી અનુકૂળતા મળી જ રહે એવું નથી. પણ ન ગમતા હોય છતાં લાભદાયક કાર્ય હોય તો તે કાર્ય કરવાની રુચિ કેળવવી જોઈએ. રુચિ કેળવવામાં આ લાભ આપનારાં કાર્ય ગમવા માંડે છે. ગમી જાય પછી તો પ્રકૃતિ જ બની જાય છે. ગમતાં હોય છતાં લાભકારક ન હોય તો તેના તરફ અરુચિ કેળવવાનો પ્રયત્ન કરવો.

તા. ૫-૨-૧૯૫૮

કેટલું મહત્વ આપવું એ વિચારવા જેવું છે (૪૯૪)

કોઈપણ પ્રસંગ આપણને અનુકૂળ હોય કે પ્રતિકૂળ પણ એને કેટલું મહત્વ આપવું એ આપણા હાથની વાત છે. ઘણી વખત નજીવી વાતને મોટું રૂપ આપી દઈએ છીએ [illegible] મહત્વની વાતને નાનું રૂપ આપવું એ પણ [illegible] કોઈપણ પ્રકારનું નુકસાન ન થાય એ પ્રમાણે વર્તવું એ હિતકર છે.

તા. ૫-૨-૧૯૫૮

(૪૯૫)

પ્રગતિ અને અવગતિને ઓળખવી

ક્ષણે ક્ષણે તમને થવું જોઇએ કે આગળ વધાય છે? કે પાછળ પડાય છે? પ્રગતિ ચાલે છે કે અવગતિ? તમે જેને પ્રગતિ માનતા હો તે ખરેખરી પ્રગતિ હોય એવું નહિ. એ અવગતિ પણ હોય. તમે અવગતિને પ્રગતિ સમજી બેઠા હો એવું અત્યારસુધી બહુધા બનતું આવ્યું છે. એટલે ખરેખર પ્રગતિ શું છે? તેની સાચી સમજ મેળવીને તે માટેનો અલ્પ પણ સત્ય પ્રયત્ન કરવો, તેથી અલ્પ સમયમાં પરિણામ આશ્ચર્યજનક આવે. તા. ૬-૨-૧૯૫૮

(૪૯૬)

વર્તમાનમાં કરતા રહેવું

તમે ઘણું સારું કાર્ય કર્યું હશે, ને તેના સારા પરિણામો તમને વર્તમાનમાં મળ્યા છે, પણ તેથી તમે વર્તમાનમાં સારું કાર્ય કરવાનું છોડી દો એ કોઇ રીતે વ્યાજબી નથી. જ્યાંસુધી તમે પૂર્ણ નથી બન્યા ત્યાં સુધી તમારે હજુ ઘણું કરવાનું છે. તમે ન કરી શકો એવી સ્થિતિ હોય તો જુદી વાત, બાકી 'અમે ઘણું કર્યું છે' એમ માનીને જો તમે વર્તમાનમાં નિષ્ક્રિય રહેતા હો તો તમને કાર્ય કરતાં નથી આવડયું એમ જરુર માનવું જોઇએ. બીજું ભૂતકાળમાં ઘણાં સારા કાર્યો કર્યા હોય અને વર્તમાનમાં સંયોગ વશ ન બની શકતું હોય ત્યારે ભૂતકાળને યાદ કરીને એવો ભૂતકાળ કયારે આવે એમ ઇચ્છવું એ વ્યાજબી છે પણ વર્તમાનને નિંદવો એ કોઇ રીતે યોગ્ય નથી. એમ કરવાથી વર્તમાન પરિસ્થિતિ દૂર થવાની નથી. વિષમ પરિસ્થિતિમાં કોઈ અવળું કાર્ય ન કરી બેસાય તેની કાળજી રાખવી જરૂરી છે. એ કાળજી જરૂર ભવ્ય ભૂતકાળને પાછો ખેંચી લાવશે અને તમે પુનઃ પ્રકાશમાં આવી જશો.

તા. ૮-૨-૧૯૫૮

(૪૯૭)

અધઃ પતન થાય એવો ભાર ન ભરવો

ભર્યાં હોય તે ઉપર આવે અને ખાલી હોય તે નીચે જાય, એવું 'અરઘટ્ટ ઘટી'માં પ્રત્યક્ષ જણાય છે. પણ તે યોગ્ય પદાર્થથી ભરાય તો, અન્યથા વ્યર્થ પદાર્થથી ભરાએલા ભારથી અધઃ પતન જ પામે છે. જ્યારે નકામા ભાર દૂર કરવામાં આવે ત્યારે જ ઊર્ધ્વ ગમન સંભવે છે, કર્મએ વ્યર્થ છે અને જ્ઞાનાદિ ગુણો ઉપયુક્ત છે.

તા. ૮-૨-૧૯૫૮

(૪૯૮)

નકામું ભરતા નહિ

જ્યાં સુધી પાત્રમાં નકામા પદાર્થો ભરી રાખ્યા હોય છે ત્યાં સુધી તેમાં બીજા સારા પદાર્થો ભરી શકાતા નથી. બીજા સારા પદાર્થ ભરવા માટે નકામા પદાર્થો કાઢી નાંખવા જરૂરી છે. આ દૃષ્ટાન્ત-ઘરનમાં, તનમાં, મનમાં, ચેતનમાં બધે વિચારવા જેવી છે અને ઉપયોગમાં મૂકવા જેવી છે.

કક્ષા પ્રમાણે કામના અને નકામા એવો તફાવત જરૂર રહે છે. પણ જે કક્ષા હોય ત્યાં યોગ્ય વિચારવાથી લાભ થાય છે.

તા. ૮-૨-૧૯૫૮

(૪૯૯)

પ્રશમ

યોગ્ય પ્રસંગે કોઈને શિક્ષા કરવામાં છતે સામર્થ્યે શાંત જ રહે આળસ ધરીને શિક્ષાપાત્રને શિક્ષા કરવામાં ન આવે તો અનુચિત ગણાય છે એટલું જ નહિ પણ ગેરસમજની પુષ્ટિ થાય છે. પણ શિક્ષાપાત્રને યોગ્ય રીતે શિક્ષા કરવામાં અનુચિતપણું તો નથી—સાવધતા એટલી રાખવી જોઈએ કે ભાવ કરવામાં કષાયની

માત્ર ઢોંગ તો કરવો નથી ને!—પણ જ્યારે તમારામાં સામર્થ્ય જ નથી અને પ્રશમભાવને માટે ધર્મને શાંત બેસી રહ્યા કરો એ તો તદ્દન અનુચિત છે. એવે પ્રસંગે તમારે તમારા સામર્થ્યને આગળ કરવું ઉચિત છે કે જેથી પ્રશમભાવની અવહેલના ન થાય. પ્રશમભાવની અવહેલના થાય એવું વર્તન કરવું એ મોટો અપરાધ છે.

તા. ૮–૨–૧૯૫૮

(૫૦૦)

માનવજીવન એક કલ્પવૃક્ષ છે.

કાળ રૂપી બગીચામાં જીવન સ્વરૂપ અનેક વૃક્ષો ઊગે છે–વધે છે ને વિલય પામી જાય છે. આત્મા એ વૃક્ષોનું ધ્યાન રાખનાર માળી છે. માળીને તેનાં ફળ મળે છે. તે જેવા ફળ ચાહે તેવા મેળવી શકે છે. પણ તે દુઃખદાયી ફળોને ચાહે છે. કારણ કે આ ફળો દુઃખદાયી છે એવી તેને પૂરેપૂરી ખબર નથી. ઉપર ઉપરથી સુંદર દેખાતાં ફળો ઉપર તે મોહી જાય છે. ને દુઃખમાં ફસાઈ પડે છે. પછી તેને તે દુઃખો ભોગવ્યે જ છૂટકો. આ ભૂલ એ ન સુધારે ત્યાં સુધી આમજ ચાલ્યા કરવાનું. બધા વૃક્ષોમા માનવજીવન એ કલ્પવૃક્ષ છે.

તા. ૧૨–૨–૧૯૫૮

(૫૦૧)

વચન અને વિચારનું વર્ગીકરણ

કોઈ વસ્તુ સૂક્ષ્મપણે વિચારવા જેવી અને ઉપયોગમાં લેવા જેવી હોય છે. કોઈ વસ્તુ સ્થૂળ રીતે ઉપયોગમાં આવે એવી હોય છે. કોઈ બન્ને રીતે ઉપયોગી હોય છે અને કોઈ બન્ને રીતે નિરુપયોગી હોય છે.

સૂક્ષ્મ ઉપયોગમાં આવતી સોયને ખીલી તરીકે ઉપયોગમાં લેનાર પોતાનું કાર્ય સાધી શકતો નથી, મૂર્ખ ગણાય છે અને સોયનો નાશ કરે છે. ખીલીનો સોય રૂપે ઉપયોગ કરનાર પણ ઉપહાસને પાત્ર બને છે. કાગળ જેવી ચીજ બન્ને પ્રકારના ઉપયોગમાં આવે છે એ તો

જેવી જેવી આવડત અને યોગ્યતા. કચરો સામાન્ય રીતે કોઈ પણ પ્રકારે ઉપયોગી નથી, તે તો ફેંકી દેવો જ જોઈએ.

વચન અને વિચારોમાં હાસ્ય સંબંધી જે છે તે સૂક્ષ્મ છે. વ્યવહારના ચાલુ બન્ને સ્થૂલ છે. ઉન્નતિદાયક વ્યવહારના વચનો અને વિચારો બન્ને રીતે ઉપયોગી છે. જ્યારે ગંદા ને મલિન બન્ને રીતે નકામાં છે. તા. ૧૨-૨-૧૯૫૮

(૫૦૨)

આળસ કે શરમ ન રાખવી

પોતાને સમજ ન પડે એવી વાત સમજદાર પાસે સમજવામાં સંકોચ-શરમ કે આળસ જરી પણ કરવા નહિ. ૧૨-૨-૧૯૫૮

(૫૦૩)

યોગ્ય બનવું જરૂરી છે

ગુણથી નીપજતા ગેરલાભમાં જે મજા સમાએલી છે તેનો અંશ પણ અવગુણથી મળતા લાભમાં નથી, પણ એ હકીકત સર્વને સમજાતી નથી કે અનુભવાતી નથી. એ સમજવા માટે અને અનુભવવા માટે યોગ્ય બનવું જરૂરી છે. ૧૨-૨-૧૯૫૮

(૫૦૪)

સહેલું તો છે પણ-પછીથી

પોતાના મિથ્યાત્વને પુષ્ટ કરવા માટે શક્તિસંપન્ન જીવો જે જહેમત ઉઠાવે છે તેનો અલ્પ અંશ પણ જો તેઓ સત્ય સમજવા માટે વાપરે તો પરિણામ ખરેખર અદ્ભુત આવે. પણ એ રીતે પરાવર્તન થવું અતિ મુશ્કેલ છે. પ્રથમ મુશ્કેલી દૂર થાય તો પછીથી બધું સરલ છે-સ્હેલું છે-સહજ છે. માટે પ્રથમ મિથ્યાત્વને દૂર કરવા માટે સર્વ કાંઈ કરી છૂટવું જોઈએ. ૧૨-૨-૧૯૫૮

(૫૦૫)

એ ન બનતું હોય તો

વિશ્વમાં જો વિરુદ્ધ વિચારના જીવો પોતાના વિચારનો પ્રસાર કરવા માટે પ્રયત્નો ન કરે તો સારા વિચારોનો પ્રસાર થવો સુલભ થઈ જાય. આ હકીકત વ્યક્તિ પોતે પોતાને માટે વિચારે અથવા સમષ્ટિ માટે વિચારે તો તેને સહજ સમજાય તેમ છે. પોતે સારા વિચારો સાંભળે છે, વિચારે છે, પણ તેની વિરુદ્ધના વિચારો પણ તેને સાંભળવા પડે છે. કેટલો બધો સમય તેમાં તેનો બગડે છે. સારા વિચારો ટકાવી રાખવા માટે કેટલું સામર્થ્ય તેને ફોરવવું પડે છે. આ બધું સમષ્ટિમાં પણ ચાલે જ છે. તા. ૧૨-૨-૧૯૫૮

(૫૦૬)

સમર્પણભાવ

કોઈપણ કાર્ય કરવું એ જુદું છે અને સમર્પિત ભાવે કરવું એ જુદું છે, સમર્પિતભાવ વગર કરાતાં કાર્યો મજુરી છે-વેઠ છે. એ કાર્યો કરીને તેનાં બદલાની પ્રતીક્ષા રહે છે. પ્રાપ્તિમાં અલ્પાધિકની વિચારણા ચાલે છે. જ્યારે સમર્પિતભાવમાં એ કાંઈ હોતું નથી. 'સમર્પિતભાવે કરેલા કાર્યનું કાંઈ ફળ ન મળ્યું' એ જ વાકય કેટલું વિચિત્ર અને વિરુધ્ધ લાગે છે. સમર્પણ અને ફળનો સંબંધ શો! ફળને માટે કર્યું છે તો સમર્પણ રહ્યું કયાં? કાર્ય કરીને તેને સમર્પણ કરતાં શિખવું. દાન ધર્મની મહત્તા પણ આ શિક્ષણમાં ખૂબ અગત્યનો ભાગ ભજવે છે-માટે છે. સમર્પણ એટલે પ્રતિફળની ઈચ્છાનો નાશ, બદલાના ભાવનો વિધ્વંસ. જેટલે અંશે એ વધે એટલી મજા-રતિ પણ વધે. તા. ૧૩-૨-૧૯૫૮

(૫૦૭)

સાધર્મિક વાત્સલ્ય

જ્યારે સંસ્કાર લોહીમાં ઉતરે છે, ત્યારે તે ખૂબ જ મજબૂત બની

જાય છે. એ સંસ્કારને કોઈપણ તત્ત્વ સહેજે ભૂંસી શકતું નથી, લોહીની ઉત્પત્તિ અન્નાદિના આહારમાંથી થાય છે એ તો સહુ કોઈ સમજી શકે એવું છે. સાધર્મિક વાત્સલ્યમાં જમવાથી અને જમાડવાથી ધર્મ પ્રત્યેનો અનુરાગ રક્તગત ઉપજે છે. અને એની વફાદારી કોઈ જુદી જ હોય છે.

દરેક ક્ષેત્રમાં રક્તમાં રાગ નિષ્પન્ન કરવા માટે સહભોજન અનિવાર્ય મનાયું છે. ધાર્મિક પ્રસંગોમાં તો એ વિશેષ અનિવાર્ય છે. એટલા માટે એક બાજુ સર્વધર્મો અને બીજી બાજુ સાધર્મિક વાત્સલ્યને કહ્યું છે. તા. ૧૩-૨-૧૯૫૮

(૫૦૮)

લાભ કે ગેરલાભ પોતાનાં કરે છે

જે પ્રમાણે પોતાના જેને માન્યા છે તેનાથી લાભ થાય છે તે પ્રમાણે ગેરલાભ પણ તેનાથી જ થાય છે. પોતાના જો સારા હોય તો લાભ અને ખરાબ હોય તો નુકસાન થાય, બાકી બીજા લાભ કે નુકસાન કરી શકતા નથી. આત્માને કર્મ નુકસાન કરે છે અને લાભ આપે છે તે પોતાના કર્યાં પછીથી જ. જ્યાં સુધી કર્મને પોતાના કર્યાં નથી ત્યાં સુધી તે ગમે તેવાં હોય તો પણ કાંઈ પણ કરી શકતાં નથી.

તા. ૧૩-૨-૧૯૫૮

(૫૦૯)

સમર્પિતના યોગક્ષેમ

સમર્પિત થયેલાનું પાલન-પોષણ જીવ જીવના નિયમે કરે છે. પણ સમર્પણ ખરેખરું હોવું જોઈએ. જેમ શરીર કેવું આત્મ સમર્પિત થયું છે. એ પ્રમાણે સમર્પિત આત્માના યોગક્ષેમ થાય છે.

૧૩-૨-૧૯૫૮

(૫૧૦)

વચન-ઔષધ અને કુપથ્ય

તમે તમારા હિતનું કટુવચન પણ સાંભળવાની ટેવ પાડો. કટુતા તો જીભને લાગે છે પણ પેટમાં ગયા પછી કાંઈ કટુસ્વાદ રહેતો નથી. એ જ પ્રમાણે કટુતા કર્ણને લાગે છે, મનમાં ઉતર્યાં પછી તેની કટુતા શાંત થઈ જાય છે. અપકાર કરનારા મિષ્ટ વચન માટે પણ આ પ્રમાણે સમજવું. જીભને મીઠું લાગે પણ પરિણામે વ્યાધિ વધારનાર હોય તો શા કામનું? કાનને ગમતું હોય પણ ચિત્તમાં પેઠા પછી કુસંસ્કારને આપતું હોય તો તે કેટલું ખરાબ? એટલે પરિણામ તરફ સતત લક્ષ્ય રાખવું. કટુ અને મિષ્ટ પરિણામો શું છે એ સમજવું જરૂરી છે અને એ સમજાય એટલે પરિવર્તન પણ કોઈ જુદું જ થઈ જાય. એમાં વાર ન લાગે, તા. ૧૩-૨-૧૯૫૮

(૫૧૧)

હિત એમાં છે

ભાવે એ સારૂં—એ પ્રમાણેની માન્યતામાં ઘણું ગુમાવ્યું, ઘણું સહન કર્યું—પણ જો હવે બચવું હોય તો જે સારૂં છે—તે ભાવે એવી કેળવણી લ્યો. તેમાં હિત છે—શ્રેયઃ છે, લાભ છે.

તા. ૧૩-૨-૧૯૫૮

(૫૧૨)

ઘર સળગાવીને આગ ન ફેલાવો

જેને પોતાની પંચાત કરતા નથી આવડતી તેઓ પારકી પંચાત કરવામાં ખૂબ જ કાબેલ હોય છે. એવા જીવો હંમેશા પોતાનું ઘર સળગાવીને બીજાને પ્રકાશ આપવા વ્યર્થ પ્રયત્ન કરતા હોય છે એથી પ્રકાશ તો નથી પથરાતો પણ આગ જ વધતી હોય છે.

૧૩-૨-૧૯૫૮

(૫૧૩)

વિવેકથી વિચારજો

સહુ કોઈ પોતપોતાનું ગાયા કરે છે. એ બહુધા સત્ય હોવા છતાં સર્વથા એવું નથી. એવા પણ સત્પુરુષો વિશ્વમાં છે કે જેઓ પોતાનું અને પરનું એવો ભેદ રાખ્યા વગર સત્યને ચિર જે કાંઈ હોય તેનું ગાન ગાય છે. ભૂલેચૂકે પણ એવું ગીત ગાનારાઓને 'સહુ પોતપોતાનું ગાયા કરે છે.' એની ભેળા ભેળવવા નહિ. એવા આદર્શોથી વિશ્વ ઉજ્જવળ છે.

૧૩-૨-૧૯૫૮

(૫૧૪)

પુરાણમ્

પુરાણમિત્યેવ ન સાધુસર્વમ્—જૂનું એટલું સોનું, પણ જૂનું એટલું બધું એ સોનું નહિ, ઉપરની પ્રાચીન ઉક્તિ અનુસાર જૂનું હોવા માત્રથી સારું એમ માની ન લેવું, પણ તેના સારાપણાની ચીવટપૂર્વક પરીક્ષા કરવી જરૂરી છે. આમ હોવા છતાં ઘણાં વિચિત્ર પ્રકૃતિના માણસો જૂનું એટલું બધું, સાચી કે ખોટી રીતે તર્ક ઉપર ચડાવ્યા કરે છે, તેમનાં મનમાં એવો તો ખોટો કદાગ્રહ ભર્યો હોય છે કે કુતર્કનો આશ્રય કરીને જૂનું એટલું ખોટું એવું બતાવવા પ્રયત્નો કરે છે અને કેટલા ભદ્ર લોકોને ભરમાવે છે.

ઘણી જૂની વાતો અને વસ્તુઓ એવી હોય છે કે તેથી લાભ જ થતો હોય છે. તેને તર્ક પર ચડાવવામાં કોઈ બાધ હોતો નથી પણ એમાં મમત ભેદ કરવો એ તદ્દન નકામો છે. વસ્તુના મૂલ્ય કરતાં પરીક્ષણમાં વધારે મૂલ્ય આપવું એ નરી મૂર્ખતા છે.

તા. ૧૩-૨-૧૯૫૮

(૫૧૫)

જીવનાર સરસ જોઈએ

જીવનો રસ લઈ જાય એ રીતે જીવન જીવવું—એ જીવવું નથી.

જીવનનો રંગ સુકાય નહિ તે માટે બાહ્ય સાધનો જોઈએ જ એવું કાંઈ નથી. અન્તરની ગતિ સરસ કરીએ.

તા. ૧૬-૨-૧૯૫૮

(૫૧૬)

દયાની રીતે દયા કરવી

કોઈની ઉપર દયા કરતાં આપણે પોતે જો દયાપાત્ર બની જતા હોઈએ તો તેમાં દયાનો દોષ નથી પણ દયા કરવાની રીતનો દોષ છે. એવી રીતે કરાએલી દયા નિદોષ છે. સારા ગુણો એવી રીતે અનુસરવા જોઈએ કે જેથી—ગુણથી નિજનું અને નિજથી ગુણનું ગૌરવ વધે.

તા. ૧૬-૨-૧૯૫૮

(૫૧૭)

દોષ ને ગુણ

પરનાં દૂષણો જોઈને બીજાની પાસે તે કહેવાનું મન થાય ત્યારે જાણવું કે તે દૂષણો પોતાને સેવવાનું પ્રાપ્ત નથી થયું-તેનો અસંતોષ આ કરાવે છે. એથી નિંદા-વેર-કલેશ વગેરે જન્મે છે.

પરના ગુણો જોઇને અન્ય પાસે એ કહેવાનું-ગાવાનું મન થાય ત્યારે માનવું કે એ ગુણો પ્રત્યે પોતાને પક્ષપાત છે અને જેના ગુણો ગાવામાં આવે છે તેમાં આત્મીયતા છે.

ઘણી વખત એવા ગુણો ગાનારા સ્વ-પરનો ભેદ પણ ભૂલી જાય છે.

તા. ૧૮-૨-૧૯૫૮

(૫૧૮)

મૂર્ખની ભૂલ

મૂર્ખ કે અજ્ઞાની જીવ ભૂલ કરતો નથી. એ તો જે કરતો હોય છે તે જ કરતો હોય છે. પણ જ્ઞાની અને સમજુ આત્માઓ તે

જ્ઞાનીના કર્તવ્યને ભૂલ માનનારા હોય છે, ભૂલ સમજતા હોય છે. ભૂલ માને કોઈ, અને કહે કોઈ, એથી તે સુધરે નહિ. એ સુધારવા માટે તો જે ભૂલ કરે છે તે પોતે જ્ઞાની–સમજુ બને તો જ સુધરે. એટલે ભૂલોને દૂર કરવાનો પ્રશસ્ત ઉપાય એ છે કે ભૂલ કરનારને જ્ઞાની બનાવવો. બાકી બળથી કરેલો ભૂલનો સુધારો લાંબો સમય ટકતો નથી.

તા. ૧૮–૨–૧૯૫૨

(૫૧૯)

સિક્કો

કાગળની આમ તો કાંઈ વિશેષ કિંમત નથી, પણ તેના પર જેમ સિક્કો લાગ્યા પછી તેની કિંમત અંકાય છે. એથી વિશેષ કિંમતવાળા બીજા પણ ઘણા હોય છે. પણ વ્યવહારમાં લેવડ-દેવડ કરતી વખતે તેનો ઉપયોગ થઈ શકતો નથી વ્યવહારમાં તો સિક્કાવાળા કાગળનો ઉપયોગ થાય છે. અભ્યંતર દશામાં ઉચ્ચસ્થિતિ અનુભવતા આત્માઓ જે વ્યવહારથી હીન દશા અનુભવતા હોય તેથી હીન છે એમ નહિ પણ વ્યવહારમાં તેનો ઉપયોગ થવો જોઈએ એવો આગ્રહ રાખવો એ ઉચિત નથી, વ્યવહારમાં તો સિક્કો હોય એ જ જોવાય છે.

તા. ૧૯-૨–૧૯૫૨

(૫૨૦)

એનું બધુંએ કાઢી નાંખવા જેવું નથી

ઘરડા માણસો જે કાંઈ બોલતા હોય કે કરતા હોય એ બધુંએ કચરામાં કાઢી નાંખવા જેવું હોતું નથી. તેમના કેટલાક કર્તવ્યો અને વચનો ખૂબ જ કલ્યાણભર્યાં હોય છે. પણ એ તારવી કાઢવું જોઈએ તેવું નથી.

તા. ૨૨–૧–૧૯૫૮

(૫૨૧)

એનો પ્રયોગ ભારે થઈ પડે છે.

અનુભવીઓના અને જ્ઞાનીઓના હિતવચનોને પ્રયોગ કરીને સાચા માનવાનો આગ્રહ અહિત કરે છે અને કરાવે છે. એ વચનો તો આંખ મીંચીને સ્વીકારી લેવાથી જ લાભ થાય છે. એટલી તૈયારી ન હોય તો તેના પ્રયોગો કરનારા પણ ઘણાં છે. ને તેઓની સ્થિતિ શું થઈ છે ને થાય છે એ પણ દીવા જેવું છે. તે તરફ જોવાથી પોતે શું કરવું એની સમજણ પડી જશે. તા. ૨૨–૨–૧૯૫૮

(૫૨૨)

બેવડું નુકસાન ને બેવડો લાભ

તમને તમારા વડીલો શિખામણ આપે છે ત્યારે રુચતું નથી પણ તેથી તમને બેવડું નુકસાન થાય છે, તેનો તમને ખ્યાલ નથી. એક તો એ શિખામણને તમે અમલમાં નથી મૂકતા એથી ગેરલાભ થાય છે અને બીજું વડીલોનો તમારા તરફનો પ્રેમ ઓછો થાય છે– એ વડીલોનો પ્રેમ ઓછો થાય એ ગેરલાભ નાનોસૂનો નથી પણ તમને તેનો ખ્યાલ તુરત નથી આવતો, જ્યારે એ પ્રેમ ઓછો થવાને પરિણામે જે ગેરલાભ આગળ આવે છે ત્યારે ઘણું મોડું થઈ ગયું હોય છે. બીજી તરફ વડીલોની શિખામણને હર્ષપૂર્વક–કડવી હોય તો પણ મીઠી કરીને અમલમાં મૂકનારાને બમણો લાભ થાય છે–એક તો એ હિતશિખામણથી થતો લાભ અને બીજો વડીલોની પ્રીતિ આ વાત વારંવાર વિચારીને અમલમાં મૂકનારનું હંમેશા ઉજ્જવળ રહે છે.

તા. ૨૬–૨–૧૯૫૮

(૫૨૩)

સમયને સાર્થક કરવો

અમુક કાર્ય થાય...તો જ સમયની સાર્થકતા છે એમ માનીને ચાલુ: સમયને વ્યર્થ જવા દેવો એ ગંભીર ભૂલ છે. ઉચ્ચ ધ્યેય સિદ્ધ

કરવા માટેની ભૂમિકા તૈયાર કરવા માટેનો સમય સાર્થક છે. બાકી રાહ જોયા કરવી તેનું નામ ભૂમિકા નથી. વચગાળાના સમયમાં કોઈને કોઈ સાર્થક કાર્ય કરતા રહેવું જોઈએ. તા. ૨૬-૨-૧૯૫૮

(૫૨૪)

ધૂન અને સમજ

કેટલાક ધૂની માણસો જ્યારે ધૂન ચડે છે ત્યારે કાર્ય ગમે તેવું કપરું હોય તો પણ કરવા તૈયાર થઈ જાય છે અને ઘણી વખત તે પાર પણ પાડે છે. પણ કાર્ય કરવાની એ રીત વાજબી નથી. સમજપૂર્વક શાંતિથી કાર્ય કરનાર ધીરે ધીરે પણ એવો તો આગળ વધે છે કે ગમે તેવું કાર્ય કરવા છતાં તે કદી થાકતો નથી અને બીજાને આદર્શભૂત બને છે. તા. ૨૬-૨-૧૯૫૮

(૫૨૫)

જે જેને છાજતું હોય તેને છાજે

અમુક અવયવ અમુક રીતનું અમુકને જ શોભે, દરેકને એ શોભે નહિ. હાથી કેટલો સુંદર દેખાય છે. પણ તેનાં નાક-કાન-પગ બીજા કોઈને બેસાડવામાં આવે તો કેવા લાગે? જે હાથીના સૌંદર્યમાં વૃદ્ધિ કરે છે તે જ અંગો બીજાની વિરૂપતામાં વધારો કરનારાં બની જાય. એટલે જે જેને છાજતું હોય તે તેને છાજે!

તા. ૨૭-૨-૧૯૫૮

(૫૨૬)

નારલોક દર્શન

રોજને રોજ અંગો સપ્રમાણ અને સુશોભિત હોય એવું ચિત્ર જોવામાં આવે છે. બીજી બાજુ કોઈને કંઈ પણ સારું ન હોય એવું પણ ચિત્ર જોવામાં આવે છે. નરલોક માટે આ દર્શન છે.

(૫૨૭)

શુદ્ધ ભક્તિરાગ

શુદ્ધ ભક્તિરાગ આત્માને મુક્તિની ખૂબ જ નિકટ લાવીને મૂકે છે પણ એ કેળવવા માટે ખૂબ પ્રયાસની આવશ્યકતા છે.

તા. ૨૭–૨–૧૯૫૮

(૫૨૮)

ભૂમિકા અનુસાર કર્તવ્ય કરવા જોઈએ

સ્નેહ, વાત્સલ્ય, બન્ધુત્વ અને ભક્તિ એ પ્રણયની ઉત્તરોત્તર ઊંચી ભૂમિકાઓ છે. એ ભૂમિકાઓથી આગળ વધેલ વૈરાગ્ય છે. એટલે વૈરાગ્યવાસિત આત્માનાં કર્તવ્યો એવા હોય છે કે જેની પાસે સ્નેહાદિનાં કાર્યો નિસ્તેજ લાગતા હોય છે. જેઓ વૈરાગ્યની ઉચ્ચ ભૂમિકા ઉપર ન પહોંચ્યા હોય અને તેવા આત્માઓના કર્તવ્યોને આગળ કરીને પોતાને જે કર્તવ્યો કરવા યોગ્ય છે તે ન કરે તો તે કર્તવ્ય-ચ્યુત બને છે અને આગળ વધી શકતો નથી. દરેકે પોતાની ભૂમિકા પ્રમાણે કર્તવ્યો બજાવીને આગળ વધવું જોઈએ.

તા. ૨૭–૨–૧૯૫૮

(૫૨૯)

એ મહા અજ્ઞાન છે

વૈરાગ્યની ભૂમિકા પર રહેલાને નીચેની ભૂમિકાના કર્તવ્યો ન કરવા બદલ અકર્તવ્યશીલ માનવા એ મહા–અજ્ઞાન છે.

તા. ૨૭–૨–૧૯૫૮

(૫૩૦)

એવાઓથી સાવધ રહેવું

કેટલાક વિચિત્ર પ્રકૃતિનાં જીવો પોતાની તુચ્છ વૃત્તિઓને સંતોષવા માટે ઉચ્ચ ગુણોની ઓથ લે છે. તેમનાં ઉપકારની ભીતરમાં અપકાર

હોય છે. તેમના બન્ધુત્વમાં શત્રુત્વ સમાયું હોય છે. તેમની ભક્તિમાં ભય હોય છે. તેમનાં વૈરાગ્યમાં રાગ-મોહ ભર્યો હોય છે એવાઓથી મનને સાવધ રહેવું સાધકને માટે આવશ્યક છે. તા. ૨૭-૨-૧૯૫૮

(૫૩૧)

યોગ્યતા વધારવી

તમે તમને ખૂબ જ યોગ્ય સમજતા હો તો નીચેની થોડી વિચારણાઓ કરજો. એટલે તમને સમજાશે કે તમે ક્યાં અને કેટલામાં છો. તમે જે પ્રવૃત્તિ કરો છો તે પણ પૂર્ણરૂપે ફળતી નથી. તમે જે બોલો છો તેમાંનું અર્ધું પણ સાચું થતું નથી. અને તમે જે વિચારો છો તે તો લગભગ નિષ્ફળ જાય છે, પણ ધારો કે એ સર્વ બરાબર પરિણામ ઉપજાવે તો તમારી અને તમે જે જગતમાં વસો છો તેની સ્થિતિ કેવી હોય ! તમે જેમ જેમ વિચાર કરીને એમાં સુધારો કરશો તેમ તેમ તમારી યોગ્યતા વધારશો અને એ રીતે સફળતાના ટકા તમારી બાજુ વધશે. ૨૭-૨-૧૯૫૮

(૫૩૨)

સંસાર અને અધ્યાત્મ

બહારના ભાવો અન્તરમાં ભરાયા કરે—રમ્યા કરે એનું નામ સંસાર, અને અન્તરનાં ભાવો બહારના ભાવોને અજવાળે એનું નામ અધ્યાત્મ. ૨૭-૨-૧૯૫૮

(૫૩૩)

અન્તરનો અવાજ

અન્તરના અવાજને અનુસરવું એ સત્ય છે, પણ મલિન અન્તરવાળાને અન્તરનો અવાજ આવતો નથી. એને તો એની મલિનતાનો અવાજ આવતો હોય છે. એ અવાજને અન્તરનો અવાજ ગણાવી શકાય નહિ

૨૭-૨-૧૯૫૮

(૫૩૪)

પ્રતિબિંબ

પ્રતિબિંબ મલિન પદાર્થોમાં પડતું નથી. પ્રતિબિંબ જેમાં પડે છે તે પદાર્થ જો ખામીવાળો હોય તો પ્રતિબિંબ ખામીવાળું પડે છે અને તે ખામીઓ પ્રતિબિંબ પાડનાર પદાર્થની છે એ સ્પષ્ટ સમજાય છે. પણ જ્યારે પ્રતિબિંબ પાડનાર પદાર્થ સ્વચ્છ અને શુદ્ધ હોય ત્યારે જે ક્ષતિઓ પ્રતિબિંબમાં જણાય તે ક્ષતિઓ એ પ્રતિબિંબ જેવું છે તેની છે એમ ચોક્કસ સમજવું, તેમાં પ્રતિબિંબ પાડનાર પદાર્થને દૂષિત ગણવું નહિ.

તા. ૨૭-૨-૧૯૫૮

(૫૩૫)

એને તો સદાને માટે પાનખર છે

પાનખર આવે છે ત્યારે વૃક્ષનાં પાંદડાઓ ખરી પડે છે, પણ વૃક્ષનું મૂળ સજીવ હોવાને કારણે બીજા પાંદડાઓ આવે છે અને વૃક્ષ ફરીથી નવ પલ્લવિત થાય છે. જ્યારે વૃક્ષનું મૂળ ખવાઇ જાય છે—નિર્જીવ થઇ જાય છે ત્યારે વસંત હોય તો પણ તે નવ પલ્લવિત બની શકતું નથી, એને તો—ત્યાર પછી—સદાને માટે પાનખર છે.

તા. ૨૮-૨-૧૯૫૮

(૫૩૬)

એ કાર્ય વધારે કઠિન છે.

સંસ્કારપ્રિય માણસોને ઊંચા સંસ્કારો આપવા એ સરલ કાર્ય છે. જ્યારે અસંસ્કારી જીવોને પ્રાથમિક સંસ્કારો આપવા એ કપરું કાર્ય છે.

અભ્યાસીને વિશિષ્ટ ગ્રન્થોનો અભ્યાસ કરાવવામાં જે શ્રમ નથી પડતો તે કરતાં ઘણો જ વધારે શ્રમ બાળકોને એકડા-બગડા અને ક-ખ શિખવવામાં પડે છે.

તા. ૨૮-૨-૧૯૫૮

(૫૩૭)

માપનું જ્ઞાન મુશ્કેલ છે

ઓછું ખાવાથી અતૃપ્તિ રહે છે અને વધુ પડતું ખાવાથી અજીર્ણ થાય છે, છોડને ઓછું પાણી પાવાથી તે સુકાય છે અને વધુ પડતું પાણી પાવાથી તે સડે છે. વધુ પડતો તાપ બાળે છે અને તાપની અછતના જડતા જન્માવે છે. દરેક પદાર્થોમાં પ્રમાણ આવશ્યક છે. કેનું કેટલું પ્રમાણ એ વિશિષ્ટ જ્ઞાનથી સમજાય છે. અથવા અનુભવથી જણાય છે. વિશિષ્ટ જ્ઞાન એ કઠિન છતાં ટૂંકો માર્ગ છે અને અનુભવ એ સહેલો છતાં લાંબો માર્ગ છે. તા. ૨૮-૨-૧૯૫૮

(૫૩૮)

યથાશક્ય કરવું એ આગળ વધવાનો માર્ગ છે.

વિશિષ્ટ કાર્યો કરવા માટે ઇચ્છાઓ કરવી-રાખવી. પણ એ ઇચ્છાઓ લૂખી-સૂકી હોય તો સારી હોવા છતાં શોભતી નથી. એ ઇચ્છાઓને શોભાવવા માટે પ્રાથમિક ઇચ્છાઓને સફળ કરવા યથાયોગ્ય પ્રયત્ન કરવો જરૂરી છે. જેમ જેમ શુભ ભાવનાઓ સફળ થતી જાય છે તેમ તેમ આગળની વિશિષ્ટ ઇચ્છાઓને પત્ર-પુષ્પાદિ આવતા જાય છે.

તા. ૨૮-૨-૧૯૫૮

(૫૩૯)

કડુ છતાં મિષ્ટ ને મિષ્ટ છતાં કડુ

સત્ય અને અસત્યમાં એટલું જ અંતર છે કે સત્ય શરૂઆતમાં કડુ હોય છે, છતાં પણ પરિણામે સુખદ-મિષ્ટ છે. જ્યારે અસત્ય શરૂઆતમાં મિષ્ટ હોય છતાં પરિણામે દુઃખદ-કડુ છે. તા. ૨૮-૨-૧૯૫૮

(૫૪૦)

અસત્ય કરતાં સત્યનું બળ કોટિગુણ વધારે છે.

અસત્યને સત્ય કરવા માટે જે પ્રયત્નો કરવા પડે છે તેના કરતાં

અસત્યને સત્ય રૂપે સિદ્ધ કરવા માટે ખૂબ જ મોટા પ્રયત્નો કરવા પડે છે. છતાં જગતમાં અસત્યોનો પ્રચાર ખૂબ છે અને સત્યનો પ્રચાર અતિ અલ્પ છે, તેનું કારણ એ છે કે અસત્યનાં ઉપાસકો ઘણાં છે અને સત્યના ઉપાસકો ઘણાં ઓછા છે. પણ સત્યના એક ઉપાસકમાં એટલું બળ હોય છે કે તે લાખો અસત્યના ઉપાસકોને પરાસ્ત કરી શકે છે. સત્યના એક કિરણમાં અસત્યના કરોડો અંધકારને અજવાળવાનું સામર્થ્ય છે. તા. ૨૮-૨-૧૯૫૮

(૫૪૧)

આંખ જો આરંભથી જ ઊઘડી હોય તો કેવું સારું !

નાના અને નજીવા કાર્યોમાં, વાતોમાં ને વિનોદમાં, જોવામાં ને રોવામાં, પ્રમાદમાં અને વિવાદમાં જીવનનો કેટલો અમૂલ્ય સમય એળે જાય છે, એનો જો હિસાબ ગણવામાં આવે તો આંખ ઊઘડી જાય.

લક્ષાધિપતિ બજારમાં ફરે અને ગમે તેવી નકામી ચીજો મોં માંગ્યે મૂલ્યે ખરીદ કર્યે જાય—તુરત તો તેને કાંઈ ન લાગે, પણ જ્યારે કોથળીનું તળીયું દેખાવા લાગે—નવી આવક થવાની કાંઇ સંભાવના ન હોય ત્યારે તેની આંખ ઊઘડી જાય—પણ આંખ જો આરંભથી જ ઊઘડી હોય તો કેવું સારું ! ૪-૩-૧૯૫૮

(૫૪૨)

સાધના

એકની એક વાત અમુક પ્રસંગે મધુર લાગે છે, જ્યારે બીજા કોઇ પ્રસંગે મધ્યમ લાગે છે—નથી સારી લાગતી કે નથી ખરાબ લાગતી, વળી એની એ વાત એવા કોઇ પ્રસંગે કડવી લાગે છે, અપ્રિય લાગે છે અને અનેક અનર્થોને જન્મ આપે છે.

વ્યક્તિ માટે પણ એવું જ બને છે, એક જ વ્યક્તિનું કથન એક વખત ગમતું હોય છે, જ્યારે એ જ વ્યક્તિનું કથન બીજે વખતે સાંભળવું પણ રુચતું નથી—અપ્રિય લાગે છે. જો બોલે તો સાંભળ્યા જ

કોઈએ એવું ખતું હોય છે તેને બદલે એ ન બોલે તો સારું એમ મનમાં થાય છે અને ચાલે તો પરાણે પણ તેને બોલતો બંધ કરવામાં આવે છે. આ સર્વ અસરોથી પર થવા પ્રયત્ન કરવો તેનું નામ સાધના.

૪-૩-૧૯૫૮

(૫૪૩)

સમયને ઓળખવો

સારા સમયમાં જે રીતે વર્તન કરાતું હોય તેમાં સમય પ્રમાણે પરિવર્તન કરવું આવશ્યક છે. એ વ્યવહારમાં હકીકત છે. જ્યારે આત્મમાર્ગમાં મૂળભૂત સિદ્ધાંત સાચવીને એ વિચારવાનું હોય છે.

૪-૩-૧૯૫૮

(૫૪૪)

શત્રુતા દૂર કરવાનો રસ કેળવવો

શત્રુની સારી વસ્તુ કે સારી વાત બગાડવી એ અજ્ઞાનતા છે. એમાં જે મહેનત પડે છે તેના કરતાં તેની શત્રુતા દૂર કરવામાં ઓછી મહેનત પડે છે. ફક્ત વાંધો એટલો જ હોય છે કે શત્રુનું ખરાબ કરવું ગમે છે અને તેની શત્રુતા દૂર કરવાનું ગમતું નથી. જો એ ગમવા માંડે તો પછી કોઈ વાંધો ન રહે

તા. ૪-૩-૧૯૫૮

(૫૪૫)

યોગ્ય વિશ્વાસ જરૂરી છે.

કોઈના ઉપર એમને એમ વિશ્વાસ રાખવાથી કાર્ય વિણસે છે, એ જ પ્રમાણે કોઈના પણ ઉપર વિશ્વાસ ન રાખવામાં આવે અને દરેક કાર્ય પોતે જાતે જ કરવા એવો આગ્રહ રાખવામાં આવે તો તેથી પણ કાર્ય સિદ્ધિ થતી નથી. એથી કાર્યક્ષેત્ર પણ સંકુચિત થઈ જાય છે. એટલે તે તે કાર્યો કરવા માટે યોગ્ય વ્યક્તિઓ ઉપર યોગ્ય વિશ્વાસ રાખવો આવશ્યક છે. સાથે પોતે પણ યોગ્ય કાર્યોની યોગ્યતા કેળવવી કે જેથી બીજા પણ આપણા ઉપર વિશ્વાસ મૂકે.

તા. ૪-૩-૧૯૫૮

(૫૪૬)

જીવન-સંગીત

સહુ પોતપોતાને મનગમતું ગાય છે, તેમાં કેટલાકને એકબીજાના સ્વરો મળતા આવે છે ત્યારે સંગીત સર્જાય છે. પણ કેટલાક-પોતાને મળતો બીજાને સ્વર મળતો નથી અને ગાયા વગર ચાલતું નથી. એટલે એ ગાન વિરૂપ અને વિરસ બને છે. એ નથી કોઈને સાંભળવું ગમતું કે નથી કોઈને ગાવાનું ગમતું-ગાવું પડે છે.

સ્વરમાં સ્વર મેળવીને ગાનાર મળવા સુલભ નથી. તે શોધી કાઢવા માટે યત્ન કરવો જોઈએ. તા. ૪-૩-૧૯૫૮

(૫૪૭)

વાતાવરણની અસર અને વાતાવરણ પર અસર

આસપાસનું વાતાવરણ તમારા પર અસર કરી જાય છે અને તમે વાતાવરણમાં ખેંચાઈ જાવ છો એ અદ્ભુત નથી પણ તમે આસપાસના વાતાવરણ ઉપર અસર ઉપજાવો અને વાતાવરણ તમને અનુરૂપ બની જાય એ અદ્ભુત છે, એમાં સામર્થ્ય છે, એમાં સત્ત્વ છે.

એવું સામર્થ્ય તમને આગળ વધારશે અને આખરે ઉચ્ચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરાવશે. તા. ૪-૩-૧૯૫૮

(૫૪૮)

જીવનની વિમલતા

શરીરનું કોઇ પણ અંગ મલિન હોય કે ગડગૂમડવાળું હોય તો તેથી શરીર દૂષિત ગણાય છે. વસ્ત્રનો કોઇપણ ભાગ ડાઘાવાળો હોય તેથી વસ્ત્ર મેલું ગણાય છે. ઘરનાં કોઇપણ ખૂણામાં કચરો હોય તેથી ઘર ગંદુ ગણાય છે. એ પ્રમાણે જીવનને વિશુદ્ધ ઇચ્છનારે જીવનના કોઈ પણ ભાગને દૂષિત થવા દેવો ન જોઇએ. સંપૂર્ણ જીવન વિમલ-વિશુદ્ધ રાખવા માટે ખૂબ જ સાવધ રહેવાની આવશ્યકતા છે.

૪-૩-૧૯૫૮

